

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2019 30 stp

Fakultet for landskap og samfunn (LANDSAM)

Landskapstilpasset tilrettelegging i utsatte kulturlandskap på Vest-Lofotens ytterside: Mulige synergier mellom landbruk og turisme

Landscape-based management of exposed
cultural landscapes in Lofoten: Potential synergies
between tourism and farming practices

Åse Holte

Master i Landskapsarkitektur

Tittel: Landskapstilpasset tilrettelegging i utsatte kulturlandskap på Vest-Lofotens ytterside: Mulige synergier mellom landbruk og turisme

Title: Landscape-based management of exposed cultural landscapes in Lofoten: Potential synergies between tourism and farming practices

Åse Holte

2019

Hovedveileder

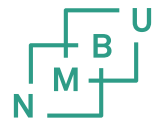
Knut Bjørn Stokke

Førsteamanuensis, Fakultet for landskap og samfunn NMBU

Biveileder

Morten Clemetsen

Professor, Fakultet for landskap og samfunn NMBU

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Format: 210 × 297mm

Trykkeri: Aero print

Emneord: Besøksforvaltning, turisme, landbruk, Lofoten, Vestvågøy

Keywords: Visitor management, tourism, agriculture, Lofoten, Vestvågøy

Om ikke annet er oppgitt er figurer forfatterens egne.

LANDSKAPSTILPASSET
TILRETTELEGGING I UTSATTE
KULTURLANDSSKAP PÅ
VEST-LOFOTENS YTTERSIDE:
MULIGE SYNERGIER MELLOM
LANDBRUK OG TURISME

FORORD

Denne masteroppgaven markerer en avslutning på mine fem år studier i landskapsarkitektur, og oppgaven er et bidrag til arbeidet med å ta vare på de verdiene knyttet til natur og kultur som finnes i landskapet i Lofoten. Med røtter i nord, ønsker jeg at Lofoten alltid skal være et godt sted å besøke, og et godt sted å bo.

En stor takk går til Vestvågøy kommune og Nordland fylkeskommune ved besøksforvaltningsprosjektet, som har lagt til rette for å kunne skrive denne oppgaven som tar for seg økt besøk i viktige landbruks- og friluftsområder på Vestvågøy. Videre takker jeg Norsk landbruksrådgiving Lofoten, som har gitt meg nye perspektiver på landbrukets betydning og rolle i landskapet, og innsikt i den finstemte vekselvirkningen mellom natur og kultur. Dette har ikke vært del av landskapsarkitekturutdanningen, men har vært helt avgjørende for å forstå hvilke endringsprosesser som foregår i fjellsidene og på strandslettene på Vestvågøy. Dette er kunnskap jeg ikke ville ha fått uten å bli inkludert i et godt fagmiljø under feltarbeidet i Lofoten, og her vil jeg også rette en stor takk til Lofoten Matpark og Lofoten friluftsråd. Det er mange flere som har delt sin kunnskap og tid med meg, og takker flere ved NIBIO og i offentlig sektor, samt alle verdifulle informater som har bidratt til å gi oppgaven et kunnskapsgrunnlag som er lokalt forankret.

Ved NMBU i Ås takker jeg min veileder Knut Bjørn Stokke i prosessen mot et ferdig masterprosjekt, for alle gode diskusjoner og hjelp til holde stødig kurs i håndteringen av et komplekst tema. I tillegg har biveileder Morten Clemetsen vært viktig i den tidlige fasen og planleggingen av masteroppgaven, og bidratt med gode samtaler og landskapsperspektiver på veien mot å finne fram til Lofoten. Her vil jeg også takke forskningsprosjektet BIOTOUR, for stipend til gjennomføringen av feltarbeidet.

Til slutt takker jeg familie, gode venner og min samboer Christian for all tålmodighet og uvurderlig støtte, og Kristin for sitt skarpe blikk. Og ikke minst takker jeg min mor for tidlig opplæring i nordnorsk kultur, og drivkraften til at vi alltid reiser nordover hver sommer. Tilknytningen jeg har fått til dette landskapet fra tidlig alder, er en sterk motivasjon til at jeg ønsker å bidra til at vi tar vare på menneskene, stedene og landskapet i nord.

—
Åse Holte. Ås, mai 2019

ABSTRACT

The last decade has seen a significant increase in the number of tourists coming to Lofoten. This development contributes to an increased pressure on the cultural landscape of Lofoten, and it presents significant challenges for both visitors and local residents. Ensuring a proactive visitor management strategy is therefore an essential task within this area. This thesis contributes with input aimed towards an enhanced visiting management scheme on the Lofoten Islands. The main input comes in the form of strategy design for visitor management that attempts to balance the interests of different groups in the landscape. The strategies presented in the thesis has potential to ensure good experiences for visitors and residents alike, and enable a sustainable development of the cultural landscape.

At an overall level, the thesis' study area is delineated to Vest-Lofoten's coastal edge, a sub-region of the Lofoten and Vesterålen landscape regions. These landscape regions are characterized by the presence of steep, sloping mountain and white sandy beaches. The thesis further focuses on the beaches that are connected to the agricultural villages of Haukland, Uttakleiv and Vik. These beaches are important tourist attractions, and simultaneously represent important recreational areas for the local residents. Among the three beaches, Hauklandstranda has the status of a state-protected outdoor recreation area in the municipality. In addition to being

invaluable for the beach-centered outdoor activities, Hauklandstranda is a starting point for several mountain treks. The same landscape is also a valuable agricultural production area, with farmland and sheep grazing in the mountains. Increased visitor traffic in the area presents major challenges for the local agricultural output in the form of periodically reduced accessibility on the roads. Furthermore, the hiking trails running through the grazing areas come into conflict with the areas of the grazing animals.

The European Landscape Convention (ELC) is a fundamental framework that urges public planning authorities and decision makers to identify and address forces that contribute to changes in the landscape. Employing a landscape resource analysis, this thesis presents findings that display agriculture as a driving force in the landscape, essential for maintaining the landscape character in the area of Haukland, Uttakleiv and Vik. It is therefore critical to assess the manner in which the increased tourism affects the local agricultural practices, and to address how one might safeguard against irreversible changes in the exposed and vulnerable landscapes of Lofoten. The thesis concludes that a visitor management strategy based on an understanding of the landscape in Lofoten means to integrate the agricultural sector into the ongoing visiting management work. The thesis further suggests that solid facilitation of the unique landscape

entails action based on the identification of landscape characteristics one wants to preserve, while balancing interests of different user groups. The conclusion illustrates with examples how tourism in the area can be developed with the least possible stress for- and maximum synergies with the local agricultural production.

SAMMENDRAG

Det siste tiåret har man sett en betydelig økning i antall turister som kommer til Lofoten. Denne utviklingen er med på å gi økt press på kulturlandskapet, og den skaper utfordringer for både besøkende og fastboende. Å legge til rette for en aktiv besøksforvaltning er derfor en viktig problemstilling i dette området, aktuell i Nordland fylkeskommune sitt besøksforvaltningsprosjekt for reiselivsregion Lofoten. Denne oppgaven bidrar med innspill til arbeidet med besøksforvaltning i Lofoten med utforming av besøksstrategier som kan balansere ulike gruppers interesser i landskapet, samt bidra til lokal verdiskapning. Strategiene som presenteres i oppgaven vil kunne sikre gode opplevelser for besøkende og fastboende, og bidra til en bærekraftig utvikling av kulturlandskapet.

På et overordnet nivå er oppgavens studieområde avgrenset til Vest-Lofotens ytterside, en underregion av landskapsregion Lofoten og Vesterålen. Denne landskapsregionen kjennetegnes av bratte fjellsider og hvite sandstrender. Oppgaven fokuserer videre på strendene som er tilknyttet landbruksbygdene Haukland, Uttakleiv og Vik. Disse strendene er viktige attraksjoner for turismen, samtidig som de er viktige rekreasjonsområder for lokalbefolkningen. Blant de tre strendene har Hauklandstranda status som statlig sikret friluftsområde i kommunen. I tillegg til å være svært viktig for det strandbaserte friluftslivet, er Hauklandstranda også et utgangspunkt for flere fjellturer. Imidlertid er de samme områdene også verdifulle produksjonsarealer for landbruket,

med jordbruk på strandsletten og beitebruk i fjellsidene. Økt besøkstrafikk gir utfordringer for landbruket i form av periodevis redusert framkommelighet på veiene. Med turstier som går gjennom beiteområdene, oppstår det i tillegg mange møter mellom turgåere og beitedyr som kan være til ulempe for beitebruket.

Med Den europeiske landskapskonvensjonen (ELC) som overordnet føring er man i den offentlige planleggingen og forvaltningen av landskap pliktig til å merke seg hvilke krefter som bidrar til endringer i landskapet. Denne oppgaven presenterer, ved hjelp av en landskapsressursanalyse, funn som viser at landbruket er en drivkraft som er avgjørende for å opprettholde landskapskarakteren i området Haukland, Uttakleiv og Vik. Det er altså betimelig å ta stilling til hvordan økt turisme påvirker landbruket, og hvordan man ønsker å ivareta landskapets karakter, preget av en oppdyrket strandflate med karakteristiske grønne beitevoller i fjellsidene. En landskapstilpasset tilrettelegging handler om å legge til rette for at landskapets karakter ivaretas og at hensynet til ulike brukergrupper balanseres opp mot hverandre. Denne oppgaven konkluderer med at en landskapstilpasset tilrettelegging i Lofoten handler om å integrere landbruket på flere nivåer i det pågående besøksforvaltningsarbeidet. Konklusjonen belyser med eksempler hvordan turismen i kulturlandskapet kan håndteres på en måte som skaper synergier mellom turisme og landbruk i et sårbart kystlandskap.

INNHOOLD

DEL 1	INNLEDNING	9	DEL 4	DISKUSJON	81
	Bakgrunn	10		Diskusjonstema	82
	Problemstilling	15		1 Utvikling av turismen	84
	Metode og struktur	16		2 Endringer i kulturlandskapet	86
DEL 2	TEORI	19		3 Balanse mellom turisme og landbruk	92
	Et landskap i endring	20	DEL 5	STRATEGIER OG TILTAK	97
	Sentrale begreper	26		Strategier	98
DEL 3	LANDSKAPRESSURSANALYSE	29		1 Regulering og styring av besøkstrafikk	100
	Intro landskapsressursanalyse	30		2 Styrking av lokalt beitebruk	106
	Landskapskarakteranalyse	32		3 Turisme som ressurs for landbruket	110
	1 Landformer og vann	34		Oppsummering	114
	2 Vegetasjon	38	DEL 6	REFLEKSJONER	118
	3 Arealbruk og bebyggelse	44		FIGURLISTE	120
	4 Kulturhistorien i landskapet	58		LITTERATURLISTE	126
	5 Romlig-estetiske forhold	62		VEDLEGG	128
	Fastsetting landskapskarakter	66			
	Stadkjensle	70			
	Oppsummering	78			

DEL 1 INNLEDNING

BAKGRUNN

I løpet av det siste tiåret har det vært en stor økning i antall besøkende i Lofoten. Med bratte fjell som mange steder møter havet på en smal strandbrem, er områdene for opphold og ferdsel begrenset. Opprinnelig en øygruppe som har hatt det sesongbaserte Lofotfisket som hovednæring, er reiselivsnæringen nå en stadig viktigere næringskilde for regionen. Men de siste årene har mengden besøkende vært større enn den eksisterende infrastrukturen har hatt kapasitet til å håndtere, og dette har spesielt vært tydelig med hensyn til avfall og sanitærforhold uten stor nok dekningsgrad. I øygruppen med rundt 25.000 fastboende, anslås det at det er mer enn 500.000 turister som besøker Lofoten årlig, og reiselivsnæringen spår at besøkstallene nasjonalt vil øke ytterligere med 3-4% fram til 2030 (NHO Reiseliv, 2017).

Økt turisme gir en mulighet for lokal verdiskapning, men skal reiselivsnæringen utvikles på en bærekraftig måte, er man avhengig av en aktiv styring av besøkstrafikken. Og skal man sikre gode opplevelser for både de som bor og besøker Lofoten, er man avhengig av at utviklingen skjer på lokalbefolkningens premisser. Dette er bakgrunnen for Nordland fylkeskommunes besøksforvaltningsprosjekt som ble startet opp i 2018. I den offentlige forvaltningen av landskap har besøksforvaltning vært mest aktuelt innenfor verneområder, men er nå tatt i bruk av Nordland fylkeskommune som et pilotprosjekt. I prosjektperioden 2018-2020 er reiselivsregion Lofoten ett av tre områdene hvor besøksforvaltning skal aktivt inn i den regionale utviklingen (Nordland fylkeskommune, 2018).

En stor andel av turistene som velger Lofoten som reisemål, søker etter en «urørt» natur, og en opplevelse av stillhet (Kristoffersen og Midtgard, 2016). Riktignok bor befolkningen spredt, og mange tindfjell er utilgjengelige og urørte. Men de bratte fjellsidene som omgir små bosetninger ut mot havet er på ingen måte urørt og vill natur (fig. 1.1). De er del av et kulturlandskap som holdes i hevd av et aktivt beitebruk, et tradisjonelt landbruk som har formet landskapet i over tusen år.

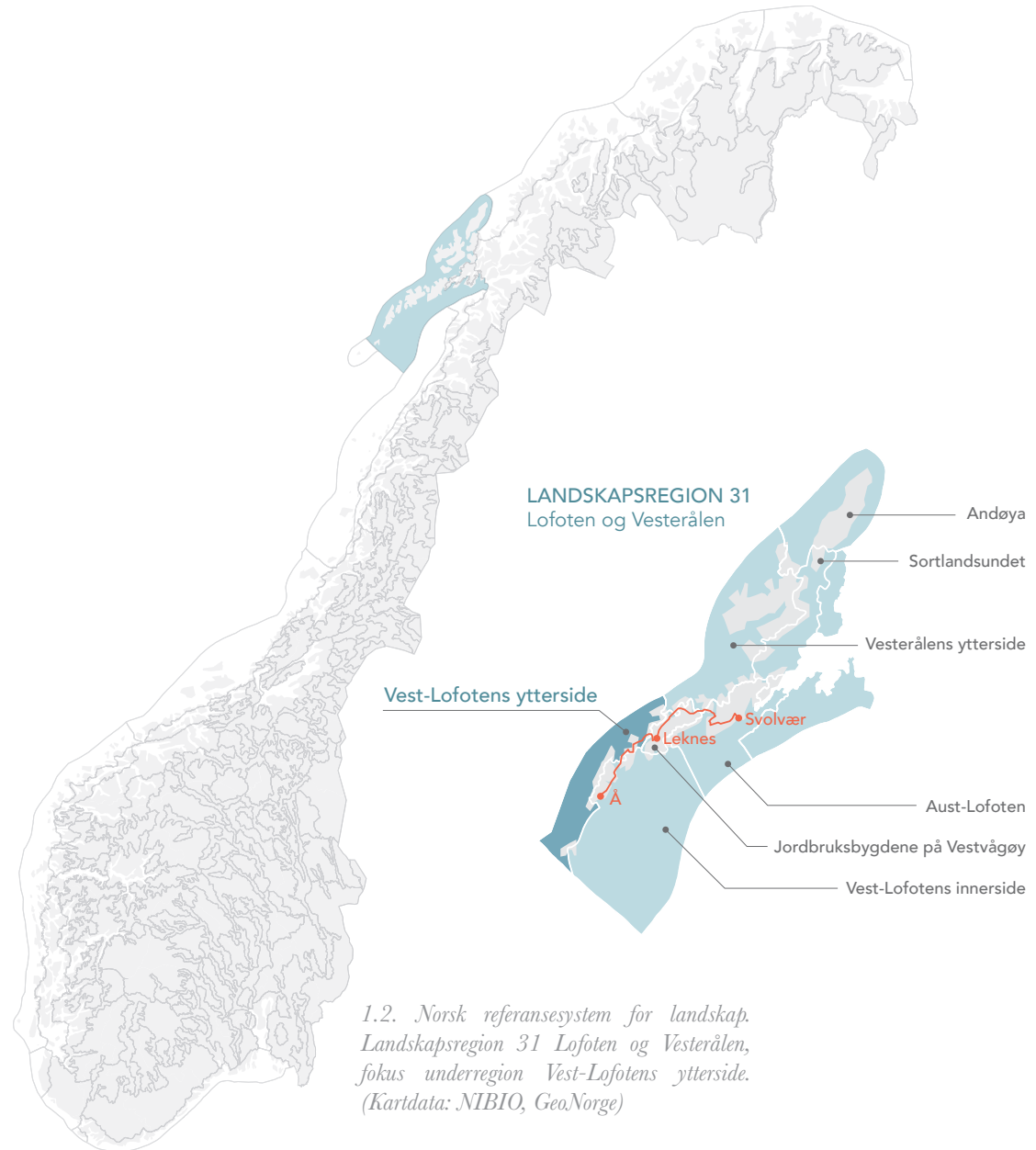
Små landbruksbygder som for 15 år tilbake ikke var et reisemål for turister, registrerer nå i høysesongen inntil 5000 besøkende daglig. Dette er tilfelle for Uttakleiv på Vestvågøys vestlige ytterside, som er del av studieområdet for denne oppgaven. Her bor 18 mennesker, og hovedattraksjonen er sandstranda som ligger uskjermet mot storhavet i vest. Spesielt for Uttakleiv er det sterke grendelaget som har mottatt en rekke priser for sitt tilretteleggingsarbeid i møte med en økende turisme. Lokal kulturhistorie formidles langs merkede stier, og i strandsonen er det etablert parkering og camping som finansierer nødvendig infrastruktur som avfall og sanitær. Handlekraften er stor, men likevel er besøkmengdene nå så store at de er til hinder for lokalbefolkningen og landbruket i omkringliggende områder, i form av redusert framkommelighet på veiene, og i utmarksområder oppstår konflikter mellom landbrukets beitebruk og friluftsliv. Dette gjør det nødvendig å se nærmere på hvordan økt turisme påvirker landbruket, som er en forutsetning for opprettholdelse av kulturlandskapets karakter.

1.1. Tilsynelatende et helt urørt landskap, men i fjellsidene ligger snøen over noen av de hardest utnyttede landbruksressursene vi har i landet. Her sett mot Veggen fra Hauklandstranda på Vestvågøy, et åpent og brattlendt terreng preget av beitevoller, som er et resultat av lang tids beite og slått. Uttakleivstranda ligger på andre siden av fjellet.

Vest-Lofotens ytterside

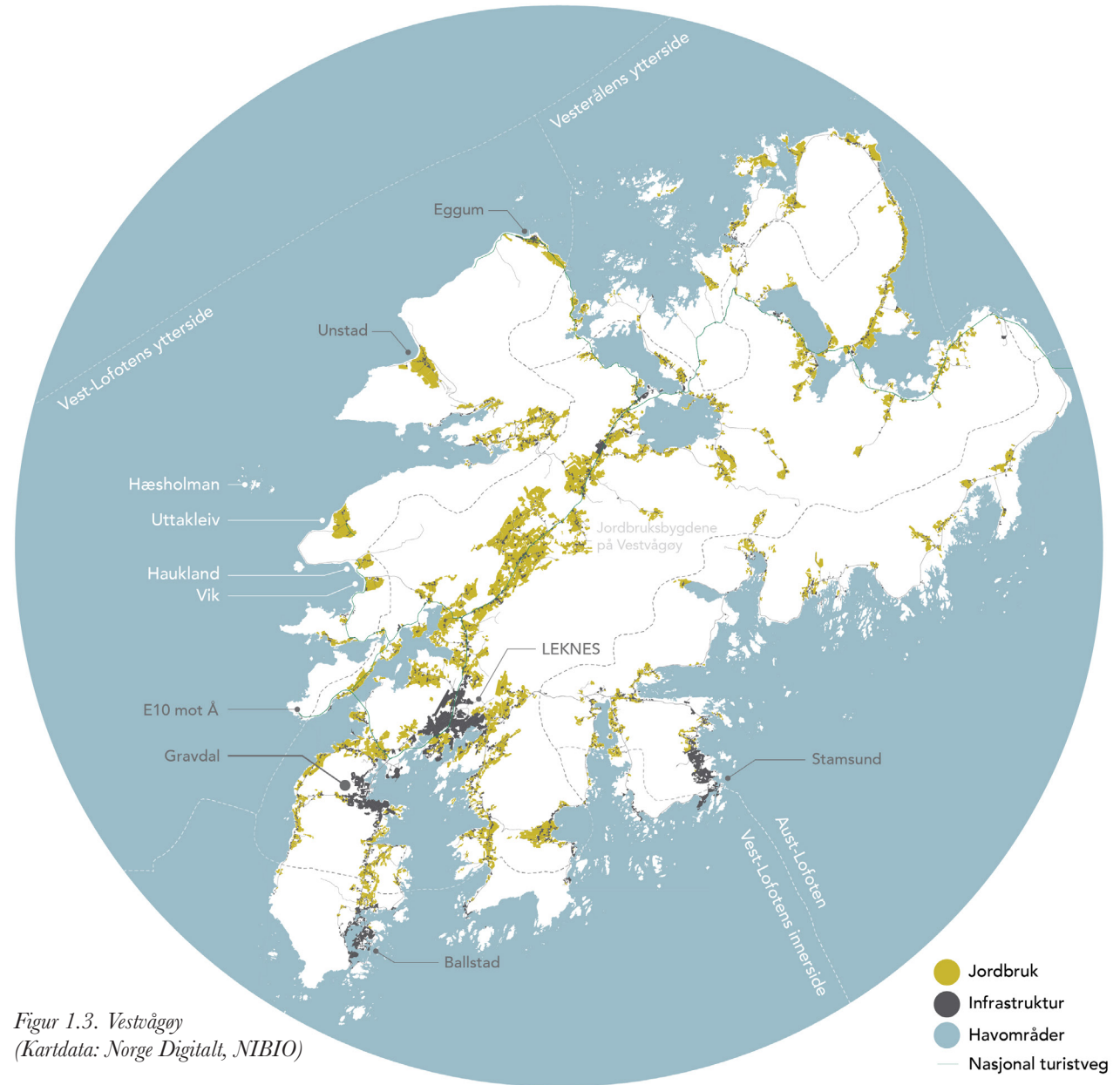
I studieområdet er den overordnede avgrensningen satt til Vest-Lofotens ytterside, underregion av landskapsregion Lofoten og Vesterålen (fig. 1.2). Denne avgrensningen baserer seg på kartleggingsarbeidet «Nasjonalt referansesystem for landskap» (Puschmann, 2005), hvor landet er inndelt i 45 landskapsregioner, med totalt 444 underregioner. I Lofoten er Lofotveggen et overordnet landskapselement, som deler øygruppen i en «innerside» vendt ut mot Vestfjorden i sør-øst, og en «ytterside» som møter Norskehavet i nord-vest. Karakteristisk for Vest-Lofotens ytterside er de mange sandstrendene som er viktige rekreasjonsområder for lokale, samtidig som de er sentrale turistattraksjoner. Denne underregionen strekker seg over tre kommuner, fra Vestvågøy, og vestover til Flakstad og Moskenes. På Vestvågøy er samtlige strender tilgjengelige med bil, herunder strendene på Haukland, Uttakleiv og Vik, samt Unstad og Eggum. Det samme gjelder Flakstadstranda og Rambergstranda på Flakstadøya, mens på Moskenesøyas ytterside er strendene kun tilgjengelige til fots eller med båt. Her finnes de mye besøkte strendene Bunesstranda, Horseid og Kvalvika, og disse er nå del av Lofotodden nasjonalpark, opprettet i 2018. Gjennom status som nasjonalpark er denne delen av Vest-Lofotens ytterside nå vernet mot inngrep i landskapet (Forskrift om vern av Lofotodden nasjonalpark i Moskenes og Flakstad, 2018).

1.2. Norsk referansesystem for landskap. Landskapsregion 31 Lofoten og Vesterålen, fokus underregion Vest-Lofotens ytterside. (Kartdata: NIBIO, GeoNorge)

Vestvågøy

I kapittel for landskapsressursanalyse, kartlegges studieområdet som består av landbruksbygdene Haukland, Uttakleiv og Vik (fig. 1.3) som ligger på vestsiden på Vestvågøy, innenfor grensen for underregion Vest-Lofotens ytterside. Nasjonal turistveg gjennom Lofoten forbinder disse bygdene, som alle har attraktive sandstrender som tiltrekker seg mange besøkende. Landområdene i kommunen er avgrenset til selve Vestvågøya, som er forbundet til nabokommunene med undersjøisk tunnel under Nappstraumen til Flakstad i vest, og bro til Austvågøy i øst. De tettest befolkede områdene sees sør i kommunen i mørk grå, med byen Leknes som er det administrative senteret i kommunen og i Vest-Lofoten, med en av de to flyplassene i Lofoten. Videre følger Gravdal hvor blant annet Nordlandssykehuset Lofoten ligger, og deretter fiskeværerne Ballstad og Stamsund, hvor sistnevnte har ett av de to hurtigruteanløpene i Lofoten. I øvrige deler av kommunen er bebyggelsen spredt, og mange boliger er tilknyttet landbrukseiendommer, med dyrket mark markert i gult. Langs kysten er disse tradisjonelle kombinasjonsbruk, mens i den midtre delen av Vestvågøy, er det et bredt dalføre som landskapsmessig og topografisk skiller seg fra resten av Lofoten, og utgjør i Norsk referansesystem for landskap underregion «Landbruksbygdene på Vestvågøy.» I Nordland er Vestvågøy en av de to største landbrukskommunene i fylket, og er kommunen som er størst på sauebruk (Vestvågøy kommune, 2018b).

Figur 1.3. Vestvågøy
(Kartdata: Norge Digitalt, NIBIO)

Områdestudie Haukland, Uttakleiv og Vik

I Lofoten er Vestvågøy kommune den første kommunen som integrerer besøksforvaltning i det kommunale arbeidet, med en tverrfaglig gruppe som bindeledd mellom fylkeskommunens besøksforvaltningsprosjekt og planarbeidet etter plan- og bygningsloven i kommunen. Den økende turismen i Lofoten er en regional utfordring, hvor strategier må legges på et overordnet nivå, men løses arealmessig i den enkelte kommune og lokalsamfunn.

I rulleringen av kommuneplanens arealdel 2019-2031 er det nå aktuelt å opprette hensynssone (H550) for landskap for Haukland, Uttakleiv og Vik. I høringsdokumentet for planbestemmelsene vises det til at Haukland og Vik er landskapstyper av nasjonal betydning, med referanse til landskapstypesystemet Natur i Norge versjon 1.0. Dette angir hvor sjelden eller ofte en landskapstype forekommer, og en kvantitativ inndeling som kun tar for seg de fysiske landskapsforholdene. Til sammenligning er Uttakleiv av regional betydning, men landskapsområdene som en helhet da bygdene er tett forbundet av en Nasjonal turistveg, og hvor alle har attraktive sandstrender. I høringsutkastet for planbestemmelsene gis det føringer på at det behøves en landskapsanalyse for hensynssonen H550 for å «bevare opplevelseskvaliteter i karakteristiske landskapstrekk» (Vestvågøy kommune 2019e, s. 67). Det nevnes også at det vil også være aktuelt å gi retningslinjer for skjøtsel i reguleringsplan for hensynssonen. I denne sammenhengen

er landskapsressursanalysen som gjennomføres i denne oppgaven svært relevant, og vil være med på å belyse hvordan man må sikre et aktivt landbruk om man ønsker å opprettholde den overordnede landskapskarakteren for Haukland, Uttakleiv og Vik. Landbruket er i utvikling, og det er viktig å se landbruket som skjøtselstiltak av kulturlandskapet i et enda lengre tidsperspektiv enn fram til 2031. Vestvågøy har lange jordbrukstradisjoner, og allerede finnes det synergier mellom landbruk og turisme i kommunen, som vil være interessante referanser for utvikling av landskapsområdet Haukland, Uttakleiv og Vik. I oppgavens foreslåtte strategier fremheves det at landbrukssektorens virkemidler må inn i utvikling av besøksstrategier, og landbruket må integreres på alle nivåer i forvaltningen av landskapet. Dette betyr å integrere både bøndene, kommune, fylkeskommune, Fylkesmannens og andre parter som er knyttet til forvaltning av landbrukets kulturlandskap.

Men på samme tid er det ikke bare landbrukets interesser som må ivaretas. Strendene og fjellområdene i studieområdet har stor betydning for det lokale friluftslivet. Dette gjelder både lokalbefolkning og turismen. Blant de tre strendene har Hauklandstranda siden 1977 vært et statlig sikret friluftsområde, med status som et svært viktig friluftsområde (Miljødirektoratet, 2019). Å sikre lokalbefolkningen tilgang til dette området i møte med en økende turisme vil være en prioritert sak med hensyn til ivaretagelse av friluftslivets interesser og i et folkehelseperspektiv i Vestvågøy kommune. Hauklandstranda er

nå preget av helårsbruk (Miljødirektoratet, 2016), og har ikke nok parkeringskapasitet for alle de som ønsker å besøke området i sommersesongen. Dette er en problematikk som behandles i oppgavens foreslåtte strategier og tiltak. Oppgradering av eksisterende infrastruktur i det statlig sikrede friluftsområdet er også en pågående sak, hvor det siden 2013 har vært utredet muligheter for å få på plass et servicebygg i samarbeid med Nasjonale turistveger. Det ble i 2016 utlyst en arkitektkonkurranse, men ingen av de fire forslagene ble tatt videre (Statens vegvesen, 2016). Om prosjektet blir realisert, vil det kunne bli etablert en næringsdel i bygget (Vestvågøy kommune, 2019c), som kan bli en møteplass på Vestvågøy, og bidra til arbeidsplasser og verdiskapning i lokalsamfunnet.

I tilknytning til Vikstranda, er det ingen offentlig tilrettelegging, kun private campingparseller for langtidsleie. På Uttakleiv er det derimot camping for turister, og i høringsutkast til ny kommuneplan er det utredet konsekvenser (KU) av å omgjøre felles utmarksbeite i strandsonen til kombinert LNF og fritids- og turistformål (Vestvågøy kommune, 2019c). Økt kapasitet for camping kan gi en næringsutvikling for landbruksbygda, men i KU sees dette som en potensiell trussel hvor tilrettelegging for mer turisme kan komme i veien for lokalbefolkningens utøvelse av friluftsliv, og at mer infrastruktur potensielt kan forringe områder som i dag tilskrives å ha et urørt preg. I oppgaven sees det derfor på alternative måter for næringsutvikling på Uttakleiv, som styrker kulturlandskapet og landbruket i et langsiktig perspektiv.

En landskapstilpasset tilrettelegging

Landskapstilpasset tilrettelegging som begrep består av to viktige forhold. Først handler det om forholdet mellom ulike grupper, om en demokratisering av landskapet slik at man ved tiltak balanserer opphold og ferdsel på en måte der alle brukergruppers interesser blir ivaretatt i så stor grad som mulig. Den andre delen handler om å tilrettelegge på en måte som bidrar til at landskapets karakter opprettholdes.

I studieområdet på Vest-Lofotens ytterside handler dette om at landbruket og lokalbefolkningens interesser ivaretas i møte med en økende turisme, og at den tilretteleggingen som etableres bidrar til en bærekraftig utvikling av lokalsamfunnet. På landskapsnivå handler om å være oppmerksom på endringsprosesser, og forstå hva det er som bidrar til å opprettholde eller endre landskapskarakter i et område. I kulturlandskapet formet av landbruket, er landbruksaktiviteten et premiss for å opprettholde landskapskarakteren. Oppgavens problemstilling innebærer dermed å undersøke hvordan man kan sikre en landskapstilpasset tilrettelegging på Vest-Lofotens ytterside, for å håndtere den økende turismen og sikre et fortsatt levende landbruk.

OPPGAVENS PROBLEMSTILLING:

*HVORDAN KAN MAN SIKRE EN
LANDSKAPSTILPASSET TILRETTELEGGING
PÅ VEST-LOFOTENS YTTERSIDE,
FOR Å HÅNDTERE DEN ØKENDE TURISMEN
OG SIKRE ET FORTSATT LEVENDE
LANDBRUK?*

METODE OG STRUKTUR

Sentralt i oppgavens metode, er et seks uker sammenhengende feltarbeid på Vestvågøy med bosted nært studieområdet, fra starten av februar fram til medio mars 2019. En landskapstilpasset tilrettelegging tar hensyn til både landskapets karakter og landskapet ulike brukergrupper. Å oppnå dette krever en helhetlig forståelse av landskap, hvor det i analysen av studieområdet er benyttet landskapsressursanalyse (LRA) som metode. LRA er en utprøvd metode i lokalsamfunnsutvikling, som belyser forholdet mellom menneske og landskap, og understøtter planlegging etter Den europeiske landskapskonvensjonen (Clemetsen og Stokke, 2014), som er en av de overordnede føringene i denne oppgaven. LRA består av to deler, hvor en stadkjensleanalyse er med på å kartlegge ulike grupperes forhold til landskapet, mens en landskapskarakteranalyse er med på å kartlegge de fysiske forholdene i landskapet. Som metode er LRA medvirkningsbasert og en kvalitativ tilnærming til menneskers forhold til landskap, og som i analyse av studieområdet på Vest-Lofotens ytterside er med på å gi et kunnskapsgrunnlag knyttet til landskapet forankret i lokalsamfunnet.

Landskapskarakteranalysen bygger på veilederen «Landskapsanalyse: Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi» (Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning, 2010), og gir grunnlag for å forstå de romlige forholdene og hvilke naturlige

og menneskeskapte prosesser som foregår i landskapet. Stadkjensle bygger i denne oppgaven på semistrukturerte dybdeintervjuer med lokalbefolkning og personer i offentlig sektor (se intervjuguide vedlegg 2 og 3). Disse ble utvalgt på grunnlag av tilknytning til Vest-Lofotens ytterside og representerer gruppene landbruk, lokalbefolkning og offentlig forvaltning som problemstillingen bygger på. Under feltarbeidet ble det gjennomført seks dybdeintervjuer med en gjennomsnittlig varighet på to timer, og ett gruppeintervju med varighet på en time.

Problemstillingen er blitt endret underveis, hvor det opprinnelige grunnlaget for å undersøke hva en landskapstilpasset tilrettelegging på Vest-Lofotens ytterside kunne være, var Nasjonale turistvegers juryrapport fra arkitektkonkurransen om å tegne forslag til nytt servicebygg på Hauklandstrand, hvor ingen av de forslagene fra de fire arkitektgruppene ble tatt videre. Juryens kritikk var at forslagene ikke tok nok hensyn til landskapets egenart (Statens vegvesen, 2016), og et viktig mål for LRA ble å kartlegge samspillet mellom landskapet og eksisterende menneskeskapte konstruksjoner, for å kunne utforme formgivingsprinsipper for tilrettelegging som er tilpasset landskapet. I starten av feltarbeidet ble det utprøvd en hypotese om at en landskapstilpasset tilrettelegging oppnås først når det er en likeverdig balanse mellom form, funksjon og plassering. Dette med utgangspunkt i Norberg-Schultz' stedsteori (Norberg-Schultz, 1992)

som understøtter at menneskeskapte objekter som ikke er tilpasset landskapet vil ha en negativ innvirkning på landskapskarakteren. Senere under feltarbeidet ble imidlertid denne hypotesen svekket, da det kom fram at menneskelig konstruerte elementer i liten grad vil kunne påvirke eller endre studieområdets overordnede karakter. Derimot ble det tydelig gjennom landskapsressursanalysen at det er det aktive landbruket som er avgjørende for opprettholdelse av landskapskarakteren på Uttakleiv, Haukland og Vik. Dette funnet ga behov for innsamling av mer data, med større fokus på lokale aktører i landbruket, samt forvaltningsorganer og pågående kartleggingsprosesser tilknyttet landbruksressurser i landskapet. Som følge av mer fokus på landbruk er problemstillingen blitt endret, og tar sikte på å problematisere potensielle konflikter mellom økende turisme og det aktive landbruket på Uttakleiv, Haukland og Vik. I landskapsressursanalysen skal problemstillingen belyses, hvor landskapskarakteranalysen og stadkjensle gir grunnlag for å forstå de fire elementene; turismens betydning og utfordringer (1), landbrukets status og betydning (2), landskapskvaliteter i studieområdet (3) og tilretteleggingsbehov (4). Utfordringene knyttet til økt turisme i Lofoten er mest gjeldende i sommersesongen, og da befaringen i prosjektperioden har foregått i vintermånedene februar og mars, er data tilknyttet dette temaet innhentet gjennom intervju og annen empiri, og ikke egne observasjoner.

OPPGAVENS STRUKTUR

De tre første delene utgjør grunnlaget for diskusjonen, hvor funn fra landskapsressursanalyse diskuteres i lys av teori. Dette gir grunnlag for utarbeidelse av strategier og tiltak som kan være med på å svare på oppgavens problemstilling – hvordan håndtere den økende turismen og sikre et fortsatt levende landbruk, med en landskapstilpasset tilrettelegging i studieområdet Haukland, Uttakleiv og Vik.

DEL 1: INNLEDNING

Bakgrunn Problemstilling Metode

DEL 2: TEORI

DEL 3: LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Landskaps-
karakteranalyse

Stadkjensle

DEL 4: DISKUSJON

DEL 5: STRATEGIER OG TILTAK

DEL 6: REFLEKSJONER OG KONKLUSJON

DEL 2 TEORI

ET LANDSKAP I ENDRING

Endringsprosesser i landskapet, er noe av kjernen i den Europeiske landskapskonvensjonen (ELC) som trådte i kraft i 2004, på bakgrunn av at innbyggere i europeiske land merket at omgivelsene deres endret seg i et stadig raskere tempo, uten at de hadde mulighet til å påvirke prosessene. Som ett av landene som har ratifisert landskapskonvensjonen, er Norge forpliktet til å «verne, planlegge og forvalte landskapet» i tråd med denne, og fremme demokratisk landskapsplanlegging gjennom aktiv medvirkning, og fremme en utvikling i en retning som er ønsket av folket. (Regjeringen, 2018).

Like mye en føring, som et teorigrunnlag, er ELC et fundament denne oppgaven i landskapsarkitektur. Konvensjonen har markert et paradigmeskifte i landskapsdiskursen (Jørgensen et al, 2016), hvor alle landskap tilskrives verdi, fra hverdagslandskapet, til landskap av «outstanding natural beauty.» Konvensjonen gir en forpliktelse om at alt landskap skal kartlegges (ELC, artikkel 6Cai), som henger sammen med at skal man klare å skape en større bevissthet rundt landskapet, dets rolle og verdi (6A), er man avhengig av å øke kunnskapen om landskapet. Særlig fokus er det i denne oppgaven på endringsprosesser i landskapet (6Caii), som i vårt moderne samfunn skjer raskere enn tidligere. Endring i landskapets karakter, kan bety andre vilkår for bruk. En landskapskarakteranalyse vil derfor være en sentral del av arbeidet i denne oppgaven, hvor det er et mål å finne drivkrefter for endring i studieområdet Haukland, Uttakleiv og Vik, og Vest-Lofotens ytterside på et overordnet plan.

Gjennom en analyse får man et kunnskapsgrunnlag, som er med på å bestemme en landskapskarakter, og bevisstgjøre hvilke endringsprosesser som kan utgjøre en trussel mot opprettholdelse av landskapskarakteren. Ved å merke seg disse endringene (6Caiii), kan man ta stilling til om dette er endringsprosesser man ønsker å påvirke, og om de foregår i en retning som er ønsket av de som er tilknyttet landskapet, både i form av å bo der, bruke det, eller forvalte det.

Endringsprosesser pågår kontinuerlig, ettersom landskapet etter ELC forstås som et område formet av både naturlige og menneskeskapt prosesser (fig. 2.1). De naturlige, påvirket av vind, vær, erosjon og forvitring er konstante, utenfor menneskelig kontroll, mens forandringer i vår kultur, utgjør de menneskeskapt drivkreftene for endringer i landskapet, som vi forplikter oss å ta stilling til. Forandringer i natur vil påvirke kultur, og forandringer i kultur vil påvirke natur. Med utgangspunkt i oppgavens problemstilling, er særlig endringsprosesser knyttet til turisme og landbruk noe som oppgaven søker etter å belyse. En rask vekst i turismen de siste årene, kan gi landskapsendringer vi i dag ikke ser omfanget av, derfor er det viktig å problematisere turismens påvirkning, og se nærmere på i hvilken grad den har kraft til å drive endringsprosesser som kan endre landskapets karakter på Vest-Lofotens ytterside. Likeledes er endringer i vår kultur knyttet til landbruket, også en endringsprosess som vil påvirke landskapet slik det er formet av landbruket i lang tid. Med utgangspunkt i at landskapet er noe

DEN EUROPEISKE LANDSKAPSKONVENSJONEN

Artikkel 6 – Særlige tiltak

A. Bevisstgjøring

«Hver part forplikter seg til å øke bevisstheten i det sivile samfunn, private organisasjoner og hos offentlige myndigheter om landskapets verdi, dens rolle og forandringer i landskapet.»

C. Kartlegging og vurdering

1. «Hver part forplikter seg til, med aktiv medvirkning fra interesserte parter, som fastsatt i artikkel 5 c, og med henblikk på å bedre kunnskapene om sine landskap,»

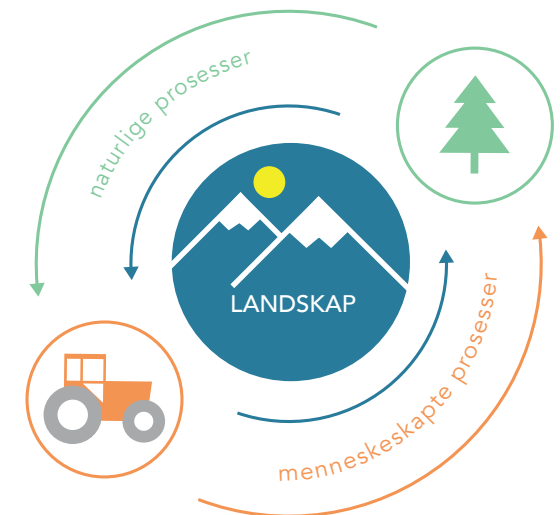
- a. i «å kartlegge sine egne landskap over hele sitt territorium,»
- ii «å analysere landskapenes karakter og hvilke krefter og trusler som fører til at de endrer seg,»
- iii «å merke seg endringene,»

(Regjeringen, 2000)

som angår hele samfunnet, er endringer i kulturlandskapet ikke bare noe som angår landbruket alene, men også hele samfunnet, i form av at kulturlandskapet er en gjenspeiling av vår kultur – i fortid, nåtid og fremtid. Det kan diskuteres hvorvidt landskapsendringer er uunngåelige, ettersom kulturelle endringer alltid vil finne sted, og påvirke landskapet. Fremskritt i kultur kan være positivt, men på samme tid må vi også gjøre en vurdering om landskapet endres på et vis som påvirker forholdet mellom menneske og landskap på en negativ måte.

Landskapet er ikke bare fysisk, et område med en visuell karakter, men også en subjektiv opplevelse, som kan gi et grunnlag for identitet og tilhørighet. I planleggingen og forvaltning av landskap, er de immaterielle aspektene ved landskapet noe man skal være seg bevisst. Endringer i landskapskarakter, som vises som fysiske endringer, påvirker mennesker på flere plan. Om med utgangspunkt i at landskap er definert som «et område slik folk oppfatter det,» betyr dette også at opplevelsen av et landskap er subjektiv. Dette er noe som landskapsplanleggere må ta hensyn til, i sin tilnærming til planlegging etter ELC. En analyse av landskapet skal ikke bare søke etter å fastsette et landskaps visuelle karakter, men også belyse hvilke verdier som finnes i landskapet, hvilken betydning det har for ulike grupper mennesker. Kompleksiteten av fenomenet landskap gjør det nødvendig å analysere mer enn bare de fysiske forholdene i analysen av et landskap. Derfor er analysemetoden i denne oppgaven er derfor todelt, som nevnt tidligere under metode i oppgavens

del 1. Landskapskarakteranalysen tar for seg de konkrete og fysiske strukturene i landskapet, mens stadkjensleanalysen tar for seg de mer abstrakte forholdene, knyttet til folks opplevelse, bruk og tilknytning til landskapet. Landskapsressursanalysen som disse to metodene til sammen utgjør, tilnærmer seg landskapet på en helhetlig måte, og et verktøy for å belyse hvordan ulike mennesker oppfatter det samme landskapet (Clemetsen og Stokke, 2014). Gjennomføring av landskapskarakteranalyse gjøres etter en standardisert og internasjonalt benyttet metode, og er etterprøvable på grunnlag av en systematisk gjennomgang av de fysiske forholdene i et landskap, fordelt på fem til seks ulike analysetema (Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning, 2010). Den overordnede avgrensningen av landskap, Vest-Lofotens yterside, er basert på samme system, etter Nasjonalt referansesystem for landskap (Puschmann, 2005). Likevel er gjennomføring av en landskapskarakteranalyse ikke rent objektiv, da den kan farges av den som utfører analysen. Bakgrunn, erfaringer og tilknytning til landskapet, vil kunne være variabler som påvirker fastsetting av landskapskarakter, og der alle landskap vil være forskjellige, er dette aspekter som må tas i betraktning i kartlegging av landskap der landskapskarakteranalyse et benyttet som metode. Å planlegge etter ELC innebærer å involvere sivilsamfunnet i planleggingen og forvaltningen av landskap, og ta hensyn til ulike gruppers interesser i sivilsamfunnet. Relasjonen mellom landskap og menneske subjektiv, og det er derfor en kvalitativ metode er

2.1. Ut ifra Den europeiske landskapskonvensjonens definisjon av landskap, kan landskapet forstås som et område som blir kontinuerlig formet av naturlige og menneskeskapt prosesser.

godt egnet, hvor man gjennom intervju kan kartlegge menneskers motivasjon, følelser og holdninger (Malt, 2015). Med fokus på menneskene som bor og bruker landskapet, er intervjuer noe som gir et rikt materiale, men man skal også være kritisk til de dataene man velger ut. Stadkjenslemetoden er etterprøvable i den forstand at den vil kunne gjennomføres med standardiserte spørsmål, og intervjuer med et representativt utvalg mennesker. Men det er også nødvendig å være oppmerksom og kritisk til den menneskelige faktoren, i form av at den som gjennomfører intervjuene er en person, som med sin bakgrunn og sine erfaringer knyttet til landskapet gir føringer hvor hvilke data som framstilles i analysen. I oppgavens stadkjenslekapittel vil det å bidra til å fremme en demokratisk bruk og forvaltning av landskapet være et overordnet mål, formidlet med et landskapsanalytisk blikk utenifra, forankret i en landskapsarkitekturprofesjon og ELC som teorigrunnlag. Dette styrker oppgavens bruk av landskapsressursanalyse som metode.

Landskapet – både abstrakt og konkret

Landskapets kompleksitet gjør planlegging etter ELC til en utfordrende oppgave, og er grunnlag for en landskapsarkitekturfaglig diskurs i stadig utvikling. Konkret, i form av at landskapet kan sees som et avgrenset område innenfor et territorium, men også teoretisk med tanke på at landskapet er subjektivt og et teoretisk definert konstrukt. Det er utformet ulike teorier som har som hensikt å definere hva et landskap er, og ifølge

Egoz består landskapet av både materielle landskapselementer (tangible landscape elements) og immaterielle landskapselementer (non-tangible landscape elements) (Jørgensen et al, 2016, s. 116). Fra Egoz teoretiske forståelse av landskap, oversettes det til norsk om å være bestående av materielle og immaterielle aspekter, som understøtter LRA som metode. I det materielle landskapet finnes «fysiske elementer og ressurser,» mens i det immaterielle finnes «sosiale, økonomiske og kulturelle verdier» (Egoz et al, 2011, s. 6). Tilknyttet denne teorien, tilhører diskursen om «retten til landskap», hvor tilgang til landskap sees som et «felles gode» og et grunnlag for god helse (well being). I kulturelle sammenheng er landskapet med på å gi folk identitet og tilhørighet (ibid, s.17), og kan forstås som at tilgang til landskapet som felles gode, er med på å opprettholde en god folkehelse. Landskapet som et område som gir grunnlag for menneskelig identitet og tilhørighet, er relevant i forståelsen av økt turisme i et samfunn, og hvilken betydning konkurranse om fysiske ressurser og arealer vil kunne ha for et lokalsamfunn. Økt turisme gir opphav til en endringsprosess, som kan påvirke menneskers forhold til landskapet, både fysisk og i abstrakt form. Med utgangspunkt i at topografien gjør områdene for opphold og ferdsel begrenset på Vest-Lofotens ytterside, vil det kunne bli en konkurranse om mellom turister og lokalbefolkning om de samme arealene.

Forholdet mellom landskap og sted

Å snakke om sted, er relevant i analyse av et landskap, ettersom «stedet» kan sees som et avgrenset område i landskapet som helhet, som har en egenart som gjør at det oppleves annerledes enn andre steder (Creswell, 2013). Stadkjensle undersøker dette, oversatt fra det engelske «sense of place,» som er med på å beskrive hva det er som gjør et sted spesielt og forskjellig fra andre steder. Med Uttakleiv, Haukland og Vik som eksempler, er de alle ulike steder, men inngår i en helhet, i et landskap preget av mange av de samme fysiske landskapselementene.

I møte med turisme vil det kunne oppstå behov for økt tilrettelegging, og i denne sammenhengen er det viktig å utrede hvilke konsekvenser tilrettelegging vil kunne ha for landskapet, og det enkelte sted. Opplevelsen av et sted er ikke konstant, og vil på samme måte som opplevelsen av landskapet være foranderlig i tid, preget av endringsprosesser. En stadkjensle vil også være subjektiv, avhengig av den enkeltes bruk og tilknytning til området, men med visshet om at sted har en egenart og spesielle kvaliteter, er dette noe som det er nødvendig å være oppmerksomhet planlegging og tilrettelegging i landskapet. For i bygdene Haukland, Uttakleiv og Vik, utløser den økende turismen behov for tilrettelegging. Avfall og sanitæranlegg er elementære tilretteleggingsbehov, samt parkering i et område er best tilgjengelig med bil. Økt turisme gir også muligheter, i form av næringsutvikling, og i denne sammenhengen vil det være fordelaktig å studere

utviklingen av steder som kan utgjøre referanser for disse tre bygdene på Vestvågøys yttersida. Med utvikling, vil man også drive en endringsprosess, og i den «landskaps-tilpassede tilretteleggingen» som er del av problemstillingen, handler det om å bevare særpreget, samtidig som det tilrettelegges for økt besøk og næringsutvikling.

Yttersida i Lofoten, kan sies å være mindre tilrettelagt for turister enn innersidas gamle fiskevær. På dette viset er det mindre infrastruktur, og i takt med økende tilrettelegging på yttersida, er det relevant å studere innersidas tilrettelegging som referanse. Med økende turisme, i hvor stor grad er «stedet» ivaretatt? Har stadkjensle noen sammenheng med mengden besøkende, og hvordan har forholdet mellom turister og lokalbefolkning utviklet seg over tid? Økt grad av tilrettelegging vil også gi ny infrastruktur som kommer lokalbefolkningen til gode, og et nytt næringsgrunnlag som vil kunne gi økt bosetting og større verdiskapning lokalt. Men på en annen side kan også økt tilrettelegging føre til endringer som ikke ivaretar lokalsamfunnets interesser over tid, som vil påvirke stadkjenslen. I denne sammenhengen er det relevant å snakke om betydningen av et «stedstap.» Norberg-Schultz beskriver stedstap som når man står i fare for å «miste sin identitet både når det gjelder avgrensning og karakter» (Norberg-Schultz, 1995, s. 23). At et sted mister sitt særpreg, betyr at det ikke lenger er så forskjellig fra andre steder. I Lofoten er et «urørt» preg, noe som tillegges verdi av turistene som besøker Lofoten (Kristoffersen og Midtgard, 2016). Dette er også

noe Vestvågøy refererer til i konsekvensutredning for mer tilrettelegging på Uttakleiv, at det «urørte» preget, er dette en kvalitet som fremheves å være spesiell for Uttakleiv. Dette er noe å merke seg, i vurderingen om man skal åpne for mer tilrettelegging for turister. Ut ifra dette har landskapsplanleggere et ansvar om å se tilretteleggingsarbeidet i et langsiktig perspektiv, med tanke på at tilrettelegging for turisme, vil kunne endre stedet og uten at man sørger for å ivareta dets egenart, vil man kunne tape det som gir stedet det særpreget det har i dag. Hvordan, og hvilke tilretteleggingstiltak som blir igangsatt i et område, er med andre ord ikke likegyldige. De har evne til å endre opplevelsen av et sted, stadkjenslen knyttet til landskapet, og er derfor en oppgave som skal gis betydelig oppmerksomhet i planleggingen.

Endring mot en mer opplevelsesbasert turisme

I reiselivsnæringen beskrives framveksten av en opplevelsesbasert turisme, hvor turistene som i stor grad var observatører av landskapet tidligere, nå i større grad er aktivt deltakende (Destinasjon Lofoten, 2017). Observasjonsturisten har blitt en opplevelsesturist, og med fokus på aktive opplevelser, ønsker opplevelsesturisten også mer interaksjon med lokalbefolkningen sammenlignet med tidligere. Dette bekrefter Kristoffersen og Midtgard (2016), hvor kontakt med lokalbefolkning var noe som beriket totalopplevelsen av oppholdet i Lofoten. Dette gir mulighet for næringsutvikling i reiselivet tilpasset en opplevelsesbasert turisme, men gjør samtidig

også lokalsamfunnet mer sårbart, i form at turismen blir en endringsprosess. Derfor er det viktig å se omfanget av turismen i et større perspektiv, og hvilken effekt det har på lokalsamfunnet, både med hensyn til endringsprosesser tilknyttet immaterielle og materielle aspekter i landskapet. Globale reiselivstrender antyder at den opplevelsesbaserte turismen vil øke ytterligere (Elmahdy et al, 2017), som gjør at reiselivsregion Lofoten kan enda høyere besøkstall i årene som kommer. Å ivareta lokalbefolkningens interesser i denne utviklingen, er også en måte å legge til rette for at man skaper gode opplevelser for turismen. Dette er noe av kjernen i besøksforvaltningsprosjektet i regi av Nordland fylkeskommune (Nordland fylkeskommune, 2018). I tillegg står man overfor nye utfordringer knyttet til markedsføring, hvor reiselivet i mindre grad enn tidligere kan kontrollere markedsføringen av steder. I den opplevelsesbaserte turismen finner de besøkende fram til steder, som er markedsført av andre turister via informasjonskanaler som sosiale medier. Dette er med på å gi en uforutsigbarhet i reiselivsutviklingen, hvor steder som tidligere ikke er blitt besøkt, kan plutselig oppleve sterk tilstrømming av besøkende, på grunn av økt oppmerksomhet i sosiale medier. Dette gjør steder med lite infrastruktur sårbare, og besøksforvaltning kan her være med på å forsøke å styre besøks trafikken vekk fra landskapsområder som er lite tilrettelagt eller utsatt for slitasje, og heller til områder som tåler høyere besøkspress.

Landbruket – en kulturlandskapsprodusent

Endringsprosesser i landbruket er i stor grad påvirket av landbrukspolitiske føringer, og blant de viktigste utviklingstrekkene er en utvikling mot færre og større gårder, rettet mot en mer effektiv drift. I husdyrbruket er moderne fôrressurser noe som gjør landbruket mindre avhengig av utmarka enn tidligere, og i landskapet sees det en større grad av gjengroing av arealer som tidligere var åpne. Utmarka har også fått en annen bruk, med framvekst av et aktivt friluftsliv i befolkningen, er LNF-områder viktige områder for rekreasjon. Likevel er utmarka fortsatt brukt til beite, og friluftslivet knyttet til både lokalbefolkning og turisme, deler disse arealene med landbruket. På dette viset utøver landbruket en tjeneste, i form av at et aktivt beitebruk som holder landskapet åpent og tilgjengelig for friluftslivet.

Å ta vare på landbruket og holde landskapet åpent, handler ikke om å stoppe utvikling og endringsprosesser i landbruket, men å reflektere over hvilken vei utviklingen av landbrukets kulturlandskap er å vei hen, med tanke på forvaltning av den kulturarven som er knyttet til dette landskapet. Mennesket har i stor grad formet naturen, og på samme måte er naturen med på å forme mennesket, preget av de naturgitte ressursene og vilkårene for overlevelse. I Lofoten er det sesongbaserte Lofotfisket en ressurs, som har tiltrukket seg tusenvis av fiskere til regionen hver vinter, og muligheten til å drive landbruk har gitt et grunnlag for framveksten av

permanente bosetninger, kjennetegnet som fiskerbondemiljø. Værutsatt og med kjølige klimatiske forhold, er dette faktorer som har vært med på å forme en kultur. I denne sammenhengen kan gjengroing av det landskapet kan vekke en slags nostalgi over å ha tapt et historisk landskap, og en følelse av å ikke klare å holde en arv fra våre forfedre i hevd (Bryn og Flø, 2013), men det er også et spørsmål om man ønsker seg tilbake til den tiden man måtte utnytte ressurser så kraftig at områder ble frie for vegetasjon (Bruun, 2006). Kanskje handler det om en respekt for det landskapet man har arvet (Bryn og Flø, 2013), men liksom fremt å ha landbrukets landskap som en påminnelse om hvor vi kommer fra.

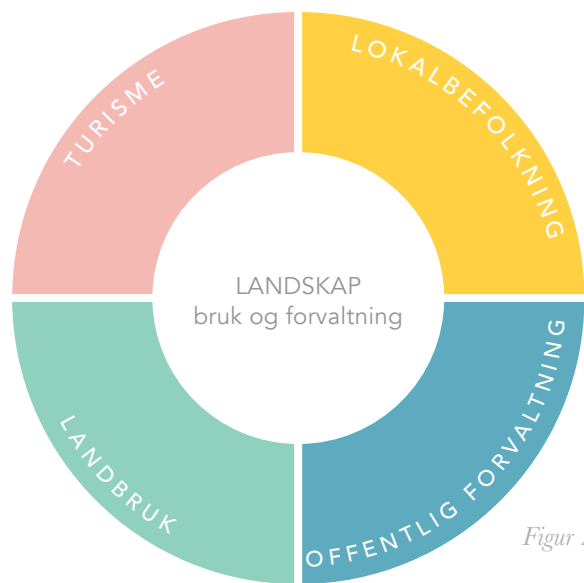
Kulturlandskapsbegrepet favner bredt, og er ikke bare avgrenset til landbrukets landskap, men fins i hele vår kultur, definert som «et landskap som er helt, eller delvis er blitt omformet fra den opprinnelige naturtilstand på grunn av menneskers virksomhet» (Bruun, 2018). Kulturlandskapet kan dermed sees som en direkte gjenspeiling av vår kultur, både i fortid og nåtid. Og det er dette som gjør at det finnes en helt spesiell tidsdybde i landbrukets landskap, som gjør det til en bærer av vår felles kulturarv. I det fysiske landskapet finnes spor etter tidligere generasjoners arbeid med å holde det samme kulturlandskapet i hevd, som i dag preges av et moderne landbruk. Skal kulturlandskapet videreføres, er det avhengig av en kontinuerlig skjøtsel, hvis ikke landskapet skal gå tilbake til sin opprinnelige naturtilstand. ELC forplikter oss til å ta stilling til endringsprosesser, og med

dette blir det et spørsmål om hvordan det enkelte kulturlandskap skal forvaltes. Blant støtteordninger finnes «Utvalgte kulturlandskap» etablert i 2009, etablert som en oppfølging av ELC, og her sikres en langsiktig forvaltning av landskap med store verdier knyttet til kulturhistorie, formet av «langvarig og kontinuerlig tradisjonell bruk» (Landbruksdirektoratet, 2019).

I ELC ligger også føringer om at folket skal inkluderes i landskapsplanleggingen. Landbrukets landskap angår flere enn bare landbruksnæringen selv, som et landskap med både materielle og immaterielle aspekter, som kommer visuelt til syne i de fysiske landskapselementene (Egoz et al, 2011), og gir subjektive opplevelser, som identitet og tilhørighet. Hvor omfattende endringer i landbrukets landskap som må skje før landskapets karakter endrer seg, kan forstås gjennom konseptet «landskapskapasitet» (Scottish Natural Heritage, 2002), som et verktøy for å konkretisere graden av landskapsendringer, som også vil påvirke menneskers forhold til landskapet. Å se ulike endringsprosesser i sammenheng, slik som endringer i landbruket og turismen, vil være en måte å styrke landskapet på. Utvikling av gårdsturisme er en måte å knytte to separate prosesser tettere sammen, for gjennom landbruket, vil turismen kunne få innblikk i landskapets tidsdybde og tradisjoner knyttet til kultur, mens turismen kommer landbruket til gode gjennom en økonomisk verdiskapning. Denne type utvikling er avhengig av et bindeledd mellom disse partene, hvor den offentlige forvaltningen vil kunne ha en avgjørende rolle.

Å balansere ulike interessegrupper i tilretteleggingsarbeidet

Landskapet med de hvite strendene på Vest-Lofotens ytterside har en stor attraksjonsverdi for turismen. Samtidig er det viktig å ta vare på de fastboenes interesser. Landbruksaktiviteten er også synlig i landskapet, og er den aktøren som kontinuerlig former landskapet med jordbruk og beite. Å balansere de ulike interessegruppene, og sørge for at de tar hensyn til hverandre, er et kollektivt ansvar. Med en strategisk bruk og forvaltning av landskapet som ivaretar både de lokale og besøkendes interesser kan dette oppnås. I oppgaven er brukere og forvaltere av landskapet fordelt på fire grupper som vist i figur 2.2:

Figur 2.2

Turisme

I Lofoten er turismen en viktig næring, og karakterisert som et naturbasert reiseliv, er natur- og kulturlandskapet i regionen det sentrale reiselivsproduktet. Næringsinntektene er en kilde til lokal verdiskapning som vil kunne styrke bosetningene i regionen, men skal reiselivet forvaltes på en bærekraftig måte, må turisttrafikken ledes slik at den ikke forringer landskapet næringen er avhengig av. Hensyn til de lokale og forståelse av landbrukets rolle, står sentralt i en bærekraftig turisme.

Landbruk

I landbruket er landskapet grunnlaget for næringsvirksomheten, og en naturressurs som forvaltes. Landbruket er selve kulturlandskapsprodusenten, hvor skjøtsel av landskapet gjennom for eksempel beite og slått er med på å forvalte landbruksøkonomiske verdier. Om landbruket skal opprettholde sin aktivitet, er det avhengig av gode støttespillere, både gjennom det offentlige, men også gjennom at lokalbefolkning og besøkende tar hensyn.

Lokalbefolkning

For de fastboende i Lofoten, er landskapet med på å forme lokal identitet, og gi kulturell tilhørighet. Gjennom generasjoner har landskapet vært et område for arbeid, bolig og rekreasjon. På yttersida er nærhet til et strandbasert friluftsliv et gode, og rekreasjonsverdien er tydeliggjort ved at strender som Hauklandstranda har fått status som statlig sikret friluftsområde. Med en økende turisme er det desto viktigere å sikre lokalbefolkningen fortsatt god tilgang til viktige rekreasjonsområder.

Offentlig forvaltning

Landskapet er en ressurs som forvaltes, og demokratisering av landskapet er en av de viktigste oppgavene for offentlige forvaltningsorganer som kommunen, fylkesmannen m.fl. I denne prosessen skal ulike gruppers interesser i landskapet balanseres, samtidig som det sørges for en bærekraftig bruk, i henhold til gjeldende lovgiving. Dette krever velfungerende forvaltningsprosesser fra lokalsamfunnsnivå til kommunalt og regionalt nivå.

SENTRALE BEGREPER

Landskap

«Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og spillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer» (Council of Europe, 2000).

Kulturlandskap

«Et landskap som er helt, eller delvis er blitt omformet fra den opprinnelige naturtilstand på grunn av menneskers virksomhet.» «Kulturlandskapet [...] danner en grunnstein i vår identitet og kulturarv.» (Bruun, 2018). I oppgaven er det fokus på landbrukets kulturlandskap

Landskapskarakter

Med landskapskarakter, menes «et konsentrert uttrykk for spillet mellom et områdes naturgrunnlag, arealbruk, historiske og kulturelle innhold, samt romlige og andre sansbare forhold som særpreger området og adskiller det fra omkringliggende landskap» (Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren, 2010).

Landskapskapasitet

Landskapskapasitet er definert som «til hvilken grad et landskap eller område med en gitt landskapskarakter, er i stand til å imøtekomme endring uten betydelig effekt på landskapskarakteren» (Scottish Natural Heritage, 2002).

Turist

«Turist, person som reiser i eget og/eller andre land for sin fornøyles skyld; person som oppholder seg midlertidig utenfor hjemmet i ikke-erhvervsmessig øyemed» (SNL, 2018a).

Besøkende

Betegnelsen for personer som besøker et sted uten å falle innenfor definisjonen som turist. Vil omfatte lokalbefolkning som besøker et sted i rekreasjonsøyemed.

Besøksforvaltning

«Å legge til rette for og styre bruken av et ...område slik at opplevelsen for de besøkende og den lokale verdiskapingen blir størst mulig» (Miljødirektoratet, 2015, s. 7).

Besøksstrategi

Plan for hvordan besøksforvaltning skal gjennomføres, betegnes som en besøksstrategi. Her angis hvilke tiltak som er nødvendige for å balansere interessegrupper i et område, på en måte som kommer alle parter til gode. Eksempler på tiltak er fysisk tilrettelegging, informasjon, oppsyn og soneinndeling (Miljødirektoratet, 2015).

Lokalbefolkning

I oppgaven defineres lokalbefolkning som de menneskene som har bosted eller tilknytning til Vestvågøy kommune, og bygdene Haukland, Uttakleiv og Vik.

Offentlig forvaltning

Omfatter i denne oppgaven kommune, fylkeskommune, Fylkesmannen og statlige organer tilknyttet planlegging og forvaltning av landskap.

Landbruk

«Fellesbetegnelse for de næringsgrener som har jorden som produksjonsgrunnlag. Husdyrbruket regnes dels som en gren av jordbruket.» (SNL, 2018b). I oppgaven omfatter landbruk både jordbruk og husdyrbruk, med fokus på sauehold i beitebruket.

Turisme

En betegnelse for den totale mengden turister som besøker et område eller region. I oppgaven omtales turisme hovedsaklig i reiselivsregion Lofoten, underregion Vest-Lofotens ytterside og studieområdet Haukland, Uttakleiv og Vik.

OPPSUMMERING TEORI

FOR Å FORSTÅ ENDRINGER I
LANDSKAPET, MÅ DE KARTLEGGES.

KOMPLEKSITETEN AV FENOMENET
«LANDSKAP» KREVER EN HELHETLIG
TILNÆRMING, EN ANALYSE SOM BELYSER
MATERIELLE OG IMMATERIELLE ASPEKTER

MED DENNE KUNNSKAPEN KAN VI TA
STILLING TIL ENDRINGSPROSESSER,
OG PLANLEGGE LANDSKAPET MED
HENSYN TIL LANDSKAPSKARAKTER OG
IVARETAKELSE AV INTERESSENE TIL DE
SOM BRUKER OG FORVALTER DET

DEL 3

LANDSKAPSRESSURSANALYSE

LANDSKAPSRESSURS- ANALYSE (LRA)

Et landskap er en mosaikk av mange mindre områder som til sammen utgjør en helhet. Noen landskap har mange felles karaktertrekk som gjør at de ligner hverandre. Likevel er de forskjellige, og dette handler om mer enn det visuelle uttrykket, men også om de immaterielle verdiene som finnes i landskapet.

For å kartlegge landskapet på Haukland, Uttakleiv og Vik, benyttes landskapsressursanalyse som metode. Den er sammensatt av stadkjensle som kartlegger de immaterielle verdiene, og landskapskarakteranalyse som kartlegger de fysiske, romlige forholdene. Til sammen utgjør disse to delene en helhetlig analyse støttet opp under den europeiske landskapskonvensjonens definisjon av et landskap:

”...et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer”

(ELC, 2000)

Figur 3.1 neste side: Finkornet sand på Hauklandstranda gir steinene i strandsonen avrundede kanter.

LRA - Del I: Landskapskarakteranalyse

Analysen kartlegger de fysiske forholdene i landskapet, og har som mål å fastsette landskapskarakter. Analysen av landskapet er fordelt på fem tema. Disse er landformer og vann (1), vegetasjon (2), arealbruk og bebyggelse (3), kulturhistorien i landskapet (4), og romlig-estetiske forhold (5). Området som kartlegges deles videre inn i delområder basert på informasjonen som innhentes fra de ulike analysetemaene. Til sammen utgjør disse med hver sin karakter en helhet som beskrives som landskapskarakter.

LRA - Del II: Stadkjensle

Hva gjør landskapet vi undersøker spesielt, og hvordan oppleves dette forskjellig fra andre landskap? Basert på den europeiske landskapskonvensjonens forståelse av landskapet, er det et område slik folk oppfatter det, og nettopp dette er hva stadkjensle undersøker. Kvalitative intervjuer, egne observasjoner og historiske skildringer utgjør noe av kunnskapsgrunnlaget i kartleggingen av immaterielle verdier, som ikke kommer fram i den romlige landskapskarakteranalysen.

MÅL FOR LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Ut ifra oppgavens problemstilling, som har som mål å undersøke hvordan kan man sikre en landskapstilpasset tilrettelegging på Vest-Lofotens ytterside, som kan håndtere den økende turismen og sikre fortsatt levende landbruk, har landskapsressursanalysen som mål å besvare følgende:

1. Turismens betydning og utfordringer
Hvordan påvirker turismen stedene, og opplevelsen for de besøkende og fastboende? Hvilke muligheter og begrensninger gir turismen?
2. Landbrukets status og betydning
Hvordan påvirker landbruket landskapet på Uttakleiv, Haukland og Vik?
3. Landskapskvaliteter i studieområdet
Hvilke kvaliteter er det man finner i landskapet på Haukland, Uttakleiv og Vik som er unike?
4. Tilretteleggingsbehov
Hvilke tilretteleggingstiltak er allerede etablert, og hvilke nye behov utløser den økte besøkstrafikken i området?

LRA - DEL I: Landskapskarakteranalyse

Landskapsressursanalysens første del er en landskapskarakteranalyse, som beskriver de fysiske strukturene i landskapet inndelt i fem tema. Denne inndelingen bygger på Riksantikvarens veileder «Landskapsanalyse: Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi,» utformet av Aurland Naturverkstad (Riksantikvaren, 2010). Til sammen gir disse fem analysetemaene grunnlag for fastsetting av landskapskarakter for området Haukland, Uttakleiv og Vik.

Vest-Lofotens ytterside utgjør den overordnede avgrensningen for studieområdet, som vist i figur 3.2. Denne grensen baserer seg på Nasjonalt referansesystem for landskap (Puschmann, 2005), hvor Vest-Lofotens ytterside er en underregion av landskapsregion Lofoten og Vesterålen, som vist i oppgavens del 1. Grunnlaget for inndeling i disse regionene bygger på de samme analysetemaene som benyttes i veilederen for landskapskarakteranalysen, som styrker bruken av disse to sammen. Beitelagsgrensen for området Leitebakken beitelag er også tatt med, som er relevant i analysen av vegetasjon, tema 2, hvor vegetasjonsstrukturene sees i en større sammenheng på tvers av grensen for Vest-Lofotens ytterside.

I forbindelse med landskapskarakteranalysen er befaringer gjennomført i februar og mars måned, og informanter har delt viktig kunnskap om Haukland, Uttakleiv og Vik, som er integrert i analysen.

ANALYSETEMA

1. Landformer og vann

Fjellene og havet er viktige romdannende elementer som definerer landskapsrommet i Lofoten. Flo og fjære, bølgeerosjon, vindspredning av sand, og meanderende elver er landskapsprosesser gir en kontinuerlig endring av strukturene i strandsonen.

2. Vegetasjon

I kulturlandskapet er vegetasjonen i stor grad påvirket av landbruksnæringen. Beite og slått gir føringer for opphold og ferdsel, og identifikasjon av teiggrensener og beitelagsgrenser angir områdene som er påvirket av disse prosessene.

3. Arealbruk og bebyggelse

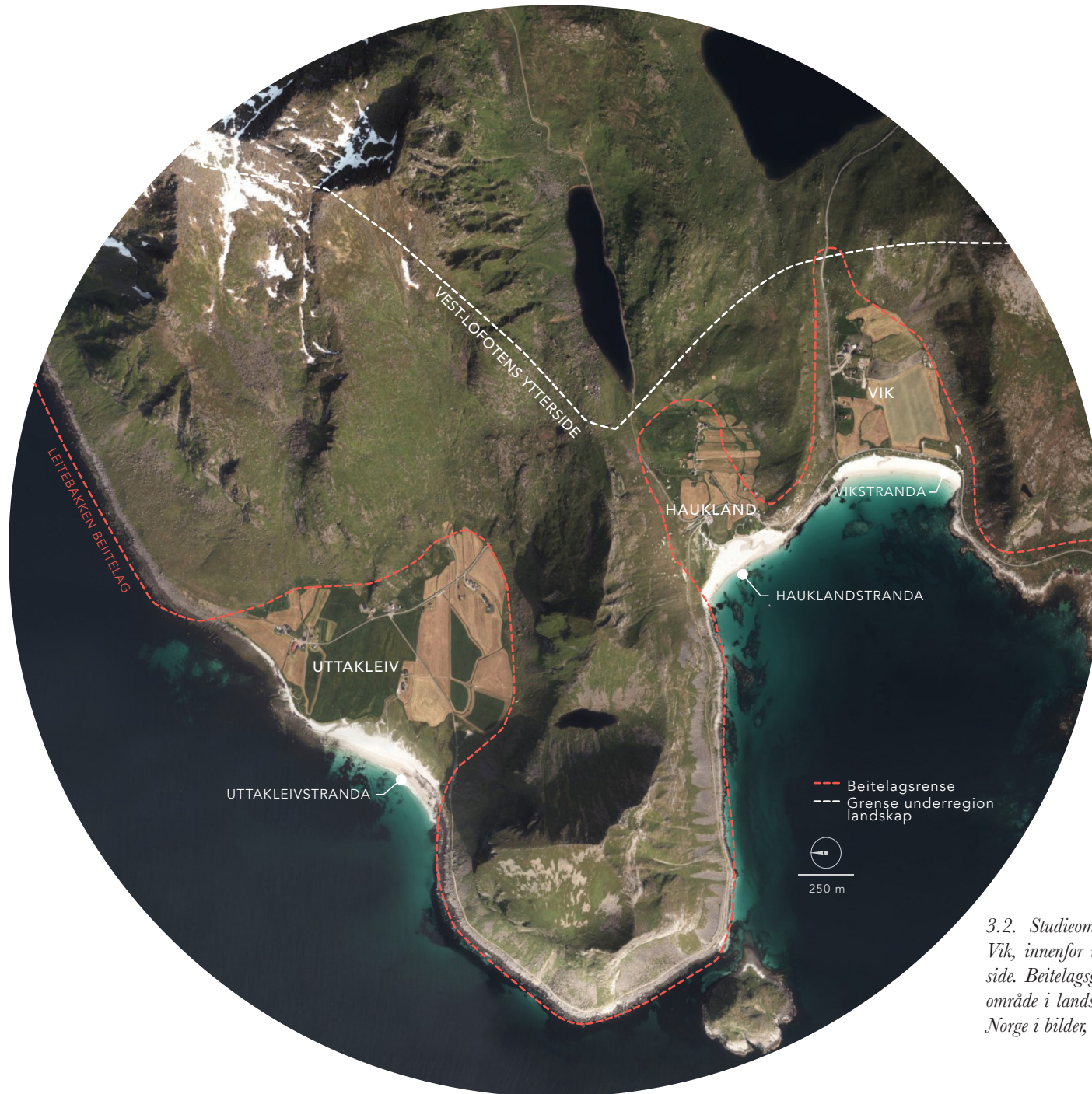
Hvor er det tilrettelagt for opphold og ferdsel for de besøkende på Haukland, Uttakleiv og Vik, og hvordan ser disse tilretteleggingsiltakene ut?

4. Kulturhistorien i landskapet

Er den fysiske kulturarven fortsatt synlig i dagens landskap? Steingjerder i bratte ller, kløvstier og rasutsatte veier rundt fjellet vitner om livsgrunnlaget for bosetningene tilbake i tid, og historier langs disse er formidlet med moderne teknologi.

5. Romlig-estetiske forhold

Vind, vær og lys. Kontrastene mellom årstidene er store. Og selv på en dag kan man oppleve flere årstider. I mørketida kommer nordlyset tydelig fram. Om sommeren er det lyst selv på natten.

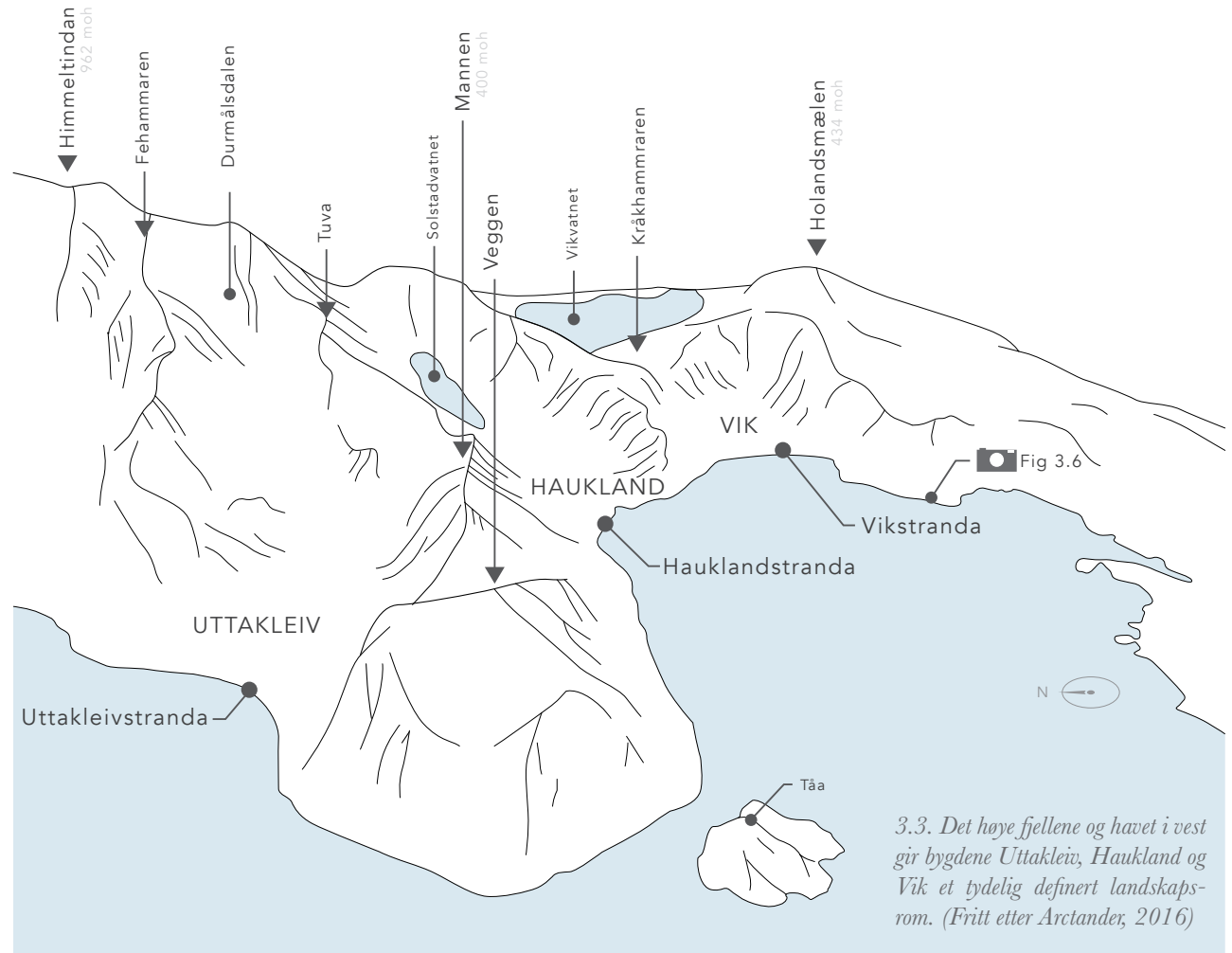
3.2. Studieområde Haukland, Uttakleiv og Vik, innenfor underregion Vest-Lofotens ytter-side. Beitelagsgrensen definerer et viktig fokus-område i landskapskarakteranalysen. (Flyfoto: Norge i bilder, 2017. Kartdata: NIBIO)

TEMA 1: LANDFORMER OG VANN

Landskapsrommet på Uttakleiv, Haukland og Vik, er tydelig avgrenset fjellhamrer og steile tindefjell, og havet i vest. På Uttakleiv avgrenses strandsletten av Himmeltindmassivet i nord og øst, og fjellene Mannen og Veggen i sør. På Haukland er også Mannen en viktig romdannende struktur, mens i sør og øst er ikke fjellformasjonene like høye og bratte, og like tindepreget. Mellom Vik og Haukland er fjellhamrer og heier elementer som skiller de to strandslettene, med formasjoner som bærer navn som Kråkhammaren og Nordheia. Fjellheiene er mer runde fjellformasjoner enn de bratte fjellhamrene, som møter strandsletten i rasvifter, men rager likevel ikke mer enn rundt 100 meter over havet.

Marine strandavsetninger

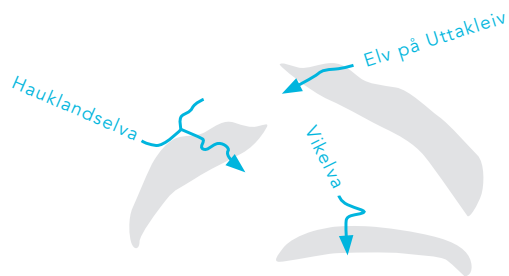
Karakteristisk for de tre bygdene er de hvite sandstrendene, Uttakleivstranda, Hauklandstranda og Vikstranda. På flyfoto er den hvite strandbremmen tydelig, og stredene er typiske for Vest-Lofotens ytterside. Den fine sanda er et resultat av bølgeerosjon over lang tid, fra storhavet som bygdene ligger skjermet mot i vest. Det er på disse marine strandavsetningene vegetasjon har etablert seg, og gitt opphav til godt drenerte jordbruksområder, som opprinnelig er sandstrender som landhevningen gradvis har bragt over havnivå.

3.3. Det høye fjellene og havet i vest gir bygdene Uttakleiv, Haukland og Vik et tydelig definert landskapsrom. (Fritt etter Arctander, 2016)

Meandrerende elveløp

Elvene som munner ut på strendene skifter stadig løp. De meandrerer og graver i de myke strandavsetningene. Noen steder er de lagt i rør, som under veiene, eller armert med duk og steinlegging, for å gjøre det lettere for jordbruket. Alle de tre strendene har elver som skjærer gjennom stranda (fig. 3.4), men på Uttakleiv har ikke elven utløp like sentralt som på Haukland og Vik. På Hauklandstranda møter Hauklandselva et annet elveløp, som skaper en kraftigere erosjon enn på Vikstranda. Vannmengdene skaper en barriere som må forseres, som deler stranda i to, og dette området hvor de to elvene møtes endrer seg kontinuerlig, mellom flo og fjære, og år etter år.

150 m

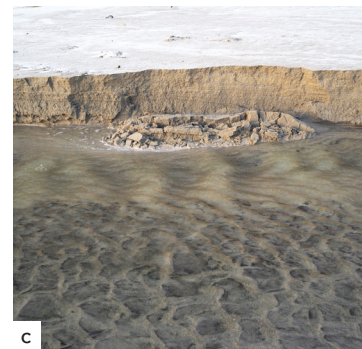
3.4. Meandrerende elver i strandsonen på Haukland, Uttakleiv og Vik (Fritt etter Norge i bilder, 2017)

a

b

c

3.5a. Hauklandstranda deles i to, en nordlig og sørlig del, der Hauklandselva og den andre elva munner ut.

3.5b. På fjære sees erosjonsprosessen etter forrige flo. Det er som å se geologiske prosesser i et raskt tidsforløp på mikroskala.

3.5c. Vannmassene fra Hauklandselva graver effektivt nede på sandstranda, og skjærer seg så dypt inn at store sandflak faller ned i vannet og blir drevet ut mot havet.

KARAKTERDANNENDE FJELLREKKE: Veggen, Mannen og Himmeltindan

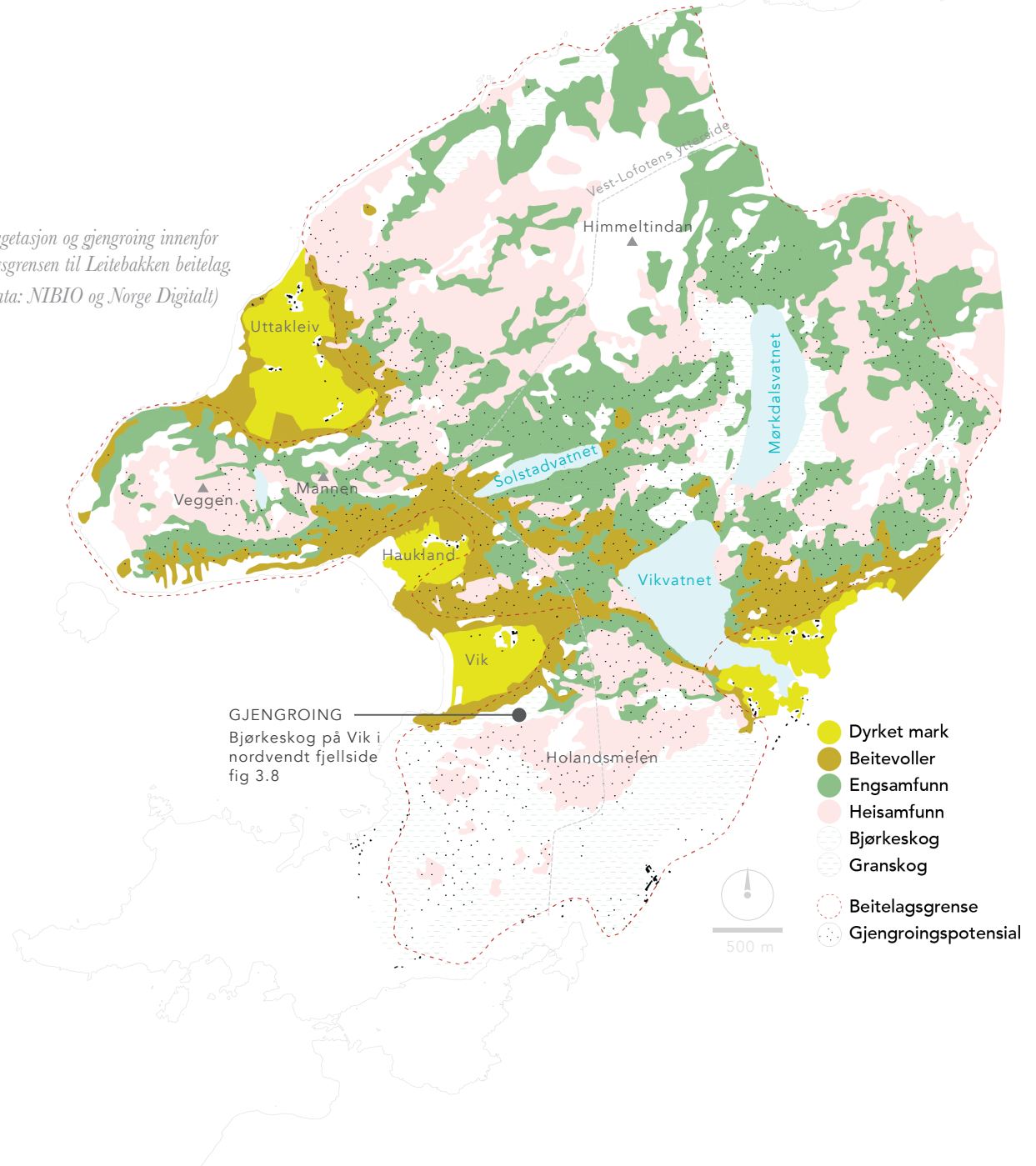
3.6. Utsikt mot de karakteristiske fjellene Veggen, Mannen, og Himmeltindan sett mot nord fra Voieveien.

TEMA 2: VEGETASJON

I kulturlandskapet er beitedyr helt avgjørende for å hindre gjengroing, og det finnes knapt en busk i de gode beiteområdene i Leitebakken beitelag. Rundt Holandsmælen er det derimot stor grad av gjengroing (fig. 3.7), med granskog og bjørkekratt (stiplet felt). Her har beiteområdene vært preget av heisamfunn (rosa), som i utgangspunktet ikke har vært de beste beiteområdene, og bjørkeskogen ser nå ut til å spre seg mot Vik i områder det er fravær av beite, eller lavere beitetrykk. Ved NIBIO er det gjort analyser av hvilke områder som har gjengroingspotensiale, og disse er markert i prikkede felter på kartet.

Det er intensiv utnytting av naturressursene gjennom slått og beite gjennom århundrer, som har gitt opphav til det åpne landskapet, og et helt spesielt godt beite, med beitevoller (brunt) i fjellsiden som er preget av høyt grasinnhold og beitetålende urter. Disse ligger tett på de mest produktive jordbruksarealene (gult), som i dag benyttes produksjon av grovfôr. Fra beitevollene er det en gradvis overgang til beiteområder av klasse svært god, preget av næringsrik høgstaudeeng og lågurteng, som utgjør engsamfunnene (grønt). I beitesesongen 2017 var det rundt 2500 sauer på beite i Leitebakken beitelag, mens i 2018 var det kun 2100 dyr på beite. Dette viser en negang på 15% på ett år, som følge av nedlagt sauehold på en av sju gårder. Dette vil gi mindre beitetrykk i området som omfatter Leitebakken beitelag, som måler 20 km², og kunne gi utslag i mer gjengroing og tap av de åpne områdene i landskapet.

3.7. Vegetasjon og gjengroing innenfor beitelagsgrensen til Leitebakken beitelag (Kartdata: NIBIO og Norge Digitalt)

Beitevoll

Denne vegetasjonstypen har en grasrik utforming med beitetålende urter, som et resultat av langvarig slått og beite. I NIBIO's kartlegging av Leitebakken beitelag er beitevoll satt til områder som har mer enn 80% gress i artssammensetningen.

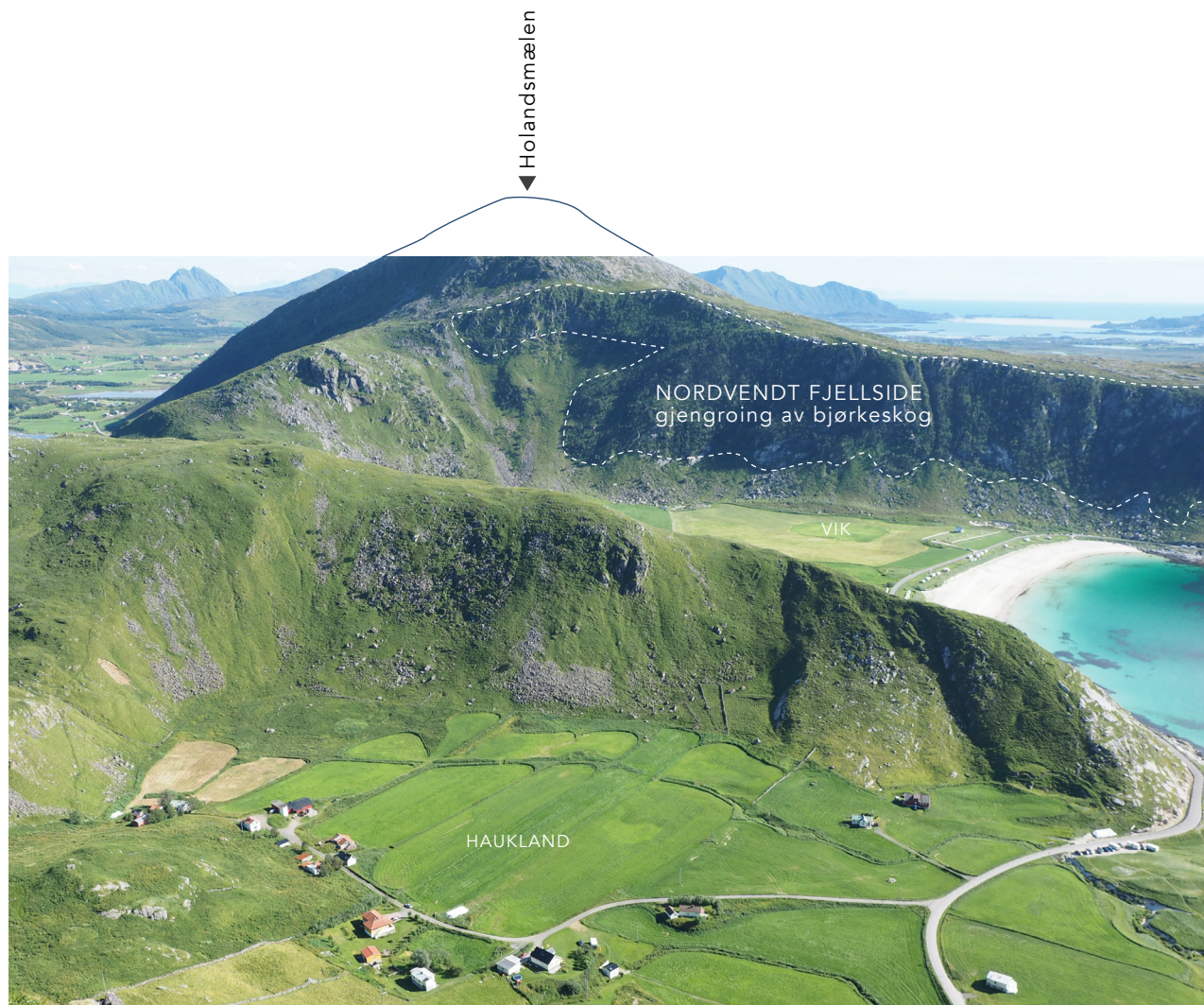
Engsamfunn

Svært gode beiteområder består i hovedsak av vegetasjonstypene høgstaudeeng og lågurteng. Høgstaudeeng er artsrik og næringsrik, med gress og høye urter, som skogstorkenebb og fjellburkne. Høyere opp i terrenget, eller i områder utsatt for mye vind eller tynnere jordsmonn, vil man få en overgang til lågurteng. Den er artsrik, men mer lavvokst og produserer mindre biomasse enn høgstaudeeng.

Heisamfunn

I områder i høyden hvor snøen blir liggende, finner man rishei, med en stor andel lyngarter, som er klassifisert som gode beiteområder. På rabbene hvor snøen blåses vekk om vinteren, er det over gang lavhei, som er en næringsfattig vegetasjonstype klassifisert som mindre godt beite, preget av lav og moser.

(NIBIO, 2017)

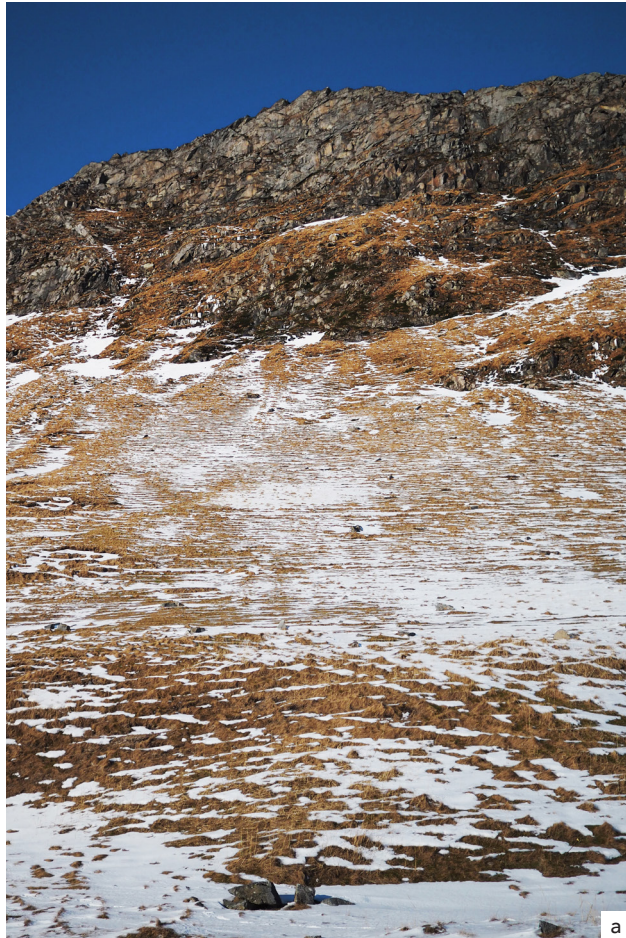
3.8. Haukland og Vik sett mot sør-øst fra Mannen. Dyrket mark på strandsletten går over i beitevoll der terrenget stiger. Terrenget er ikke tresatt, med unntak av bjørkeskog som vokser fram rundt Holandsmælen, synlig i den nordvendte fjellsiden på Vik. (Foto: Lykkja, 2018)

Spør etter folk og fe

Stiene i landskapet er mange. I beitevollene under Mannen er det et horisontalt rillemønster som kommer spesielt godt fram med litt nysnø, som er tusenvis av stier tråkket av beitedyr gjennom lang tid. Lenger opp, mot toppen av Mannen, sees turstien langs eggen, som har noen steder har fått over meteren brune partier som følge av bortslitt heivegetasjon som følge av stor besøks-trafikk. De gode beiteområdene strekker seg langt oppover fjellsidene, helt opp til de møter heisamfunn på den vindutsatte fjelleggen, som bildet fra Mannen viser.

3.9. Stien opp til Mannen er populær, og det er synlige spor etter de mange besøkende som opp for å nyte utsikten fra 400 meter over havet. På eggen er skillet mellom engsamfunn (lågurteng) og heisamfunn (rishei) tydelig. (Foto: Lykkja, 2018)

b

c

3.10a. Med litt snø på bakken kommer de horisontale linjene i beitevollene under Mannen tydelig fram. Dette er stier trukket av dyr på beite, gjennom hundrevis av år.

3.10b. I de sørvendte beitevollene på Vik sees beitepåvirkningen tydelig innenfor gjerdet og oppe i høyden.

3.10c. Utenfor gjerdet sees fremvekst av ildrottuer, solvbunke-tuer, som oppstår ved fravær av beite eller slått.

Vanlig beitepåvirkning

Fravær beite

3.11. På Vik er det ikke lett adkomst fra Voieveien til stranda. Inngjerdet utmark og campingplasser skaper en barriere, men er også med på å beskytte mot erosjon. Om våren når det er snøfritt, men fortsatt frost, vil gresset kunne sandblåses på overflaten. Dette vil kunne ødelegge gressets vekstpunkt, og gir omfattende skader på beite- og slåttemarka. Grasrøttene vokser flere meter nedover i sandjorda, og armerer den, men likevel er vind- og bølgeerosjonen tydelig.

Gjødsel

Menneske

3.12. I strandsonen er jorda utsatt for erosjon fra både vind, hav og meandre- rende elver. Sandflukt gjør at sand legger seg over vegetasjonen, som gir liten avkastning på innmarka i strandsonen. Man har lange tradisjoner for å ta vare på den dyrebare jorda, ved tilførsel av gjødsel eller tang om våren på de bare flekkene. Her på Hauklandstranda viser fotsporene hvordan menneskelig ferdsel også kan forårsake erosjon av kulturmark i strandsonen.

3.13. På yttersida finnes det knapt en busk. Beite holder vegetasjonen nede, men i steinura under Væggen har en rogn fått feste. Uskjernet mot havet vokser den, som en pionerplante, ganske alene i sitt slag

TEMA 3: AREALBRUK OG BEBYGGELSE

Knyttet sammen av en nasjonal turistveg, tiltrekker strendene på Uttakleiv, Haukland og Vik seg mange besøkende, og med økende besøk er det behov for mer tilrettelegging. På Uttakleiv har grendelaget tilrettelagt for de besøkende med etablering av sanitæranlegg og avfallshåndtering, finansiert av avgiftsbelagt parkering og overnatting på felles utmarksbeite. Beitegjerder gir en naturlig avgrensning som hinder de besøkende i å tre inn på de privat eiendom, i tillegg til at boligbebyggelsen i stor grad er godt trukket opp på strandsletten. Fra Uttakleiv kan man følge turstier opp til Himmeltindan, opp til Mannen, eller til Haukland via kløvstien over fjellet eller den gamle bilveien rundt Veggen. Veien rundt fjellet er universelt utformet, men en rasfarlig strekning hvor man ferdes på egen risiko.

På Haukland er strandsonen et statlig sikret friluftsområde, et viktig utfartssted for lokalbefolkningen på Vestvågøy. Hauklandstranda er stor, men parkeringskapasiteten er begrenset. Det er heller ikke tillatt å overnatte i campingkjøretøy, dette er kun mulig på Uttakleiv mot avgift, eller i private campingparseller på Vik.

Landskapet er tydelig preget av landbruksnæringen, og boligbebyggelsen er tilknyttet landbrukseiendommene. Utover campingvirksomheten på Uttakleiv og Vik, er det kun Haukland som kan tilby kajakkutleie, og galleri med enkel servering. Dette er etablert i den gamle trafostasjonen på Haukland, utenfor det statlig sikrede friluftsområdet.

3.14. Selv om det ikke er parkeringsplasser til alle som kommer til Uttakleiv, er det godt om plass for de som teller. Båndtvangen er det også viktig å huske på, ettersom sauene beiter fritt mellom teltene. (Foto: Uttakleiv grendelag, 2018)

3.15 neste side:

Arealbruk, tilrettede områder og viktige turstier. (Kartdata: NIBIO)

Til Himmeltindan
962 moh

Hollandsmælen

Leitebakken beitelag

LANDBRUKSBYGDENE PÅ VESTVÅGØY
VEST-LOFOTENS YTTERSIDE

VIK

HAUKLAND

fig 3.20

fig 3.16

VIKSTRANDA
- Privat camping

HAUKLANDSTRANDA
OFFENTLIG TILRETTELEGGING

- Avfall
- Sanitær
- Parkering
- Camping forbudt

UTTAKLEIV

Mannen
400 moh

Veggen
489 moh

UTTAKLEIVSTRANDA
PRIVAT TILRETTELEGGING

40 kr Parkering bil/mc	3t
200 kr Parkering buss	2t
120 kr Overnatting telt	24t
160 kr Overnatting telt bil/mc	24t
200 kr Overnatting camping	24t
75 kr Bobiltømming	

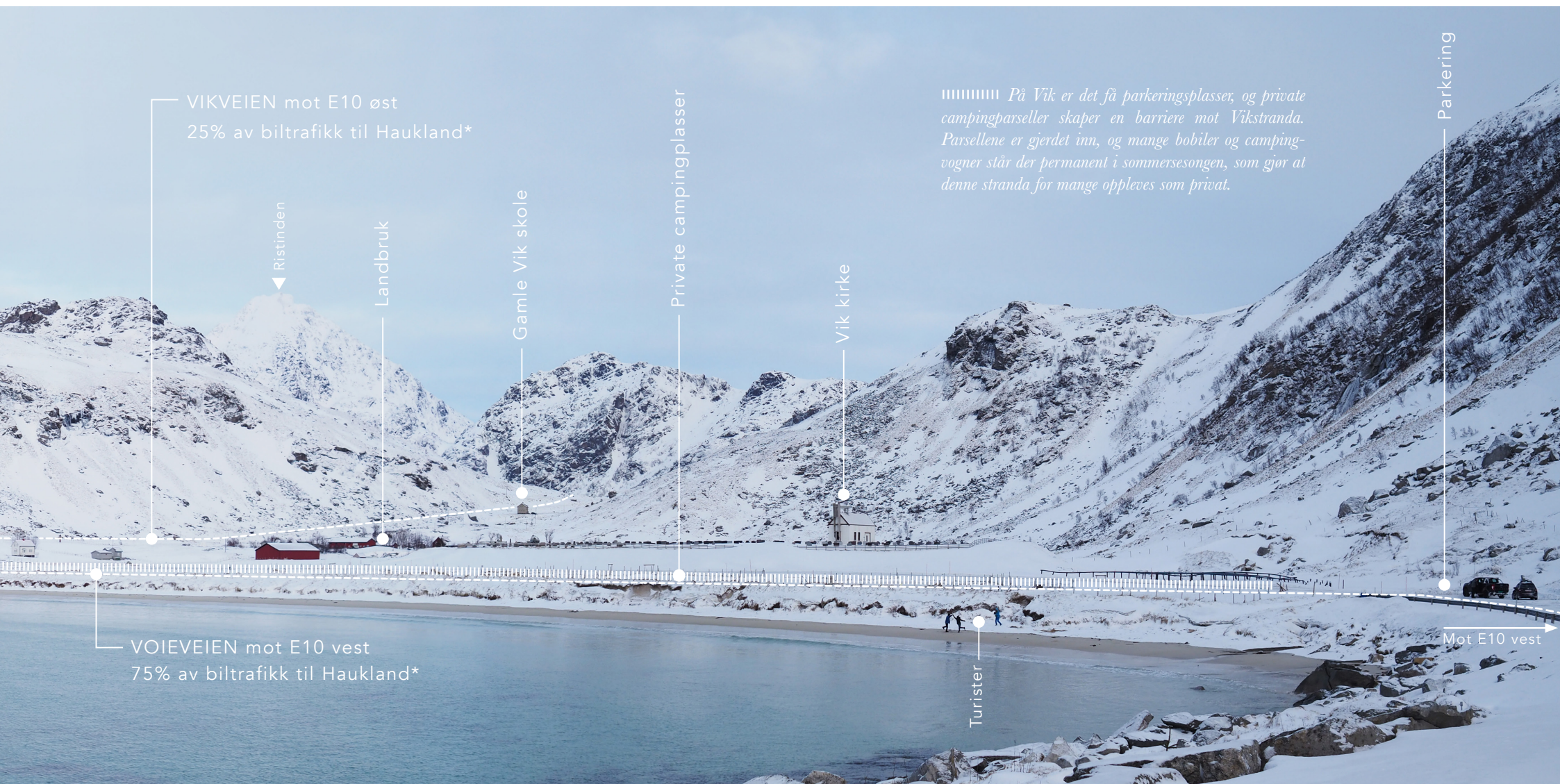

- Viktige turstier
- Beitelagsrensse
- Statlig sikret friluftsområde
- Tilrettelagt utmarksområde
- Grense underregion landskap
- 📷 Kamerastandpunkt panorama

VIK - Knutepunkt for veiene til Haukland og Uttakleiv

3.16. På Vik møtes Vikveien og Voieveien.
*Tellingar utført av Uttakleiv grendelag,
tall fra høysesong juli 2018.

VIKVEIEN mot E10 øst
25% av biltrafikk til Haukland*

▼ Ristinden

Landbruk

Gamle Vik skole

Private campingplasser

Vik kirke

Parkering

||||||||| På Vik er det få parkeringsplasser, og private campingplasser skaper en barriere mot Vikstranda. Parsellene er gjerdet inn, og mange bobiler og campingvogner står der permanent i sommersesongen, som gjør at denne stranda for mange oppleves som privat.

VOIEVEIEN mot E10 vest
75% av biltrafikk til Haukland*

Turister

Mot E10 vest

3.17. Vikveien opp mot gamle Vik skole er smal. Deler av strekningen er ikke asfaltert, hvilket gjør den sårbar for slitasje ved mye trafikk. Det er ikke plass til mer enn en bil i bredden, og en betongkant gir støtte til grusveien, men er noen steder falt ut, som i noen partier gjør veien enda smalere.

3.18.

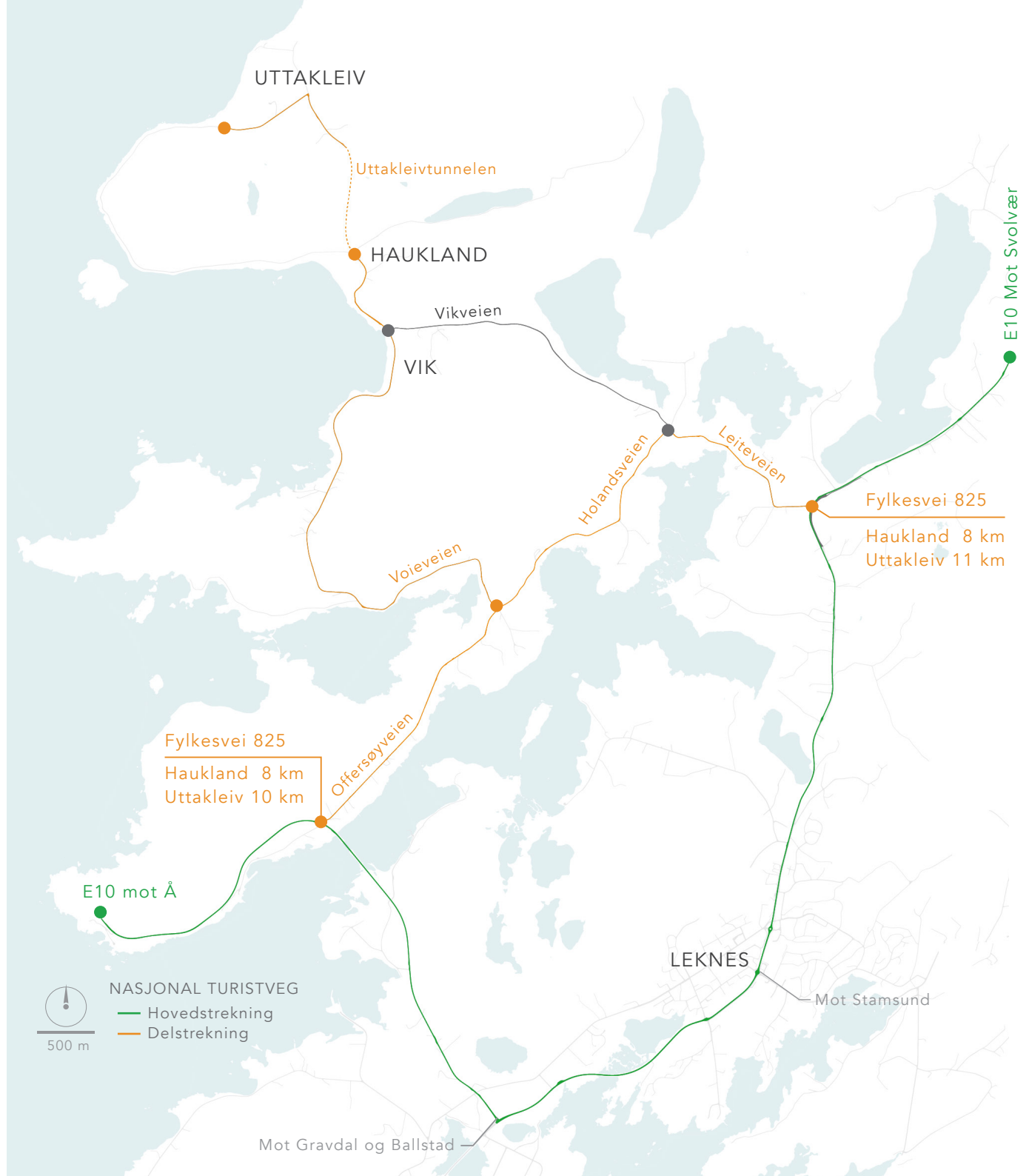
Smale veier med møteplasser

Veiene mot Uttakleiv fra E10 er uten veiskulder og opphøyet, og i de bratteste partiene som på Vik (fig. 3.18) er det varselsskilt som indikerer at dette er veier hvor de kjørende må utvise forsiktighet. Det er heller ikke autovern, som sett i figur 3.17. Strekningen på bildet er ikke asfaltert, og utsatt for slitasje på grunn av stor trafikk. Vikveien er heller ikke del av Nasjonal turistveg Rv 825 mot Uttakleiv, men en kommunal vei.

Bilister følger GPS – ikke vegskilt

Fylkesvei 825 leder til Haukland, Uttakleiv og Vik, og man kan ta av fra E10 nord og vest for Leknes. Begge avkjøringer er skiltet mot Uttakleiv og Haukland. For å komme inn på Voieveien, følger man Offersøyveien om man kommer fra E10 fra Å, eller Leiteveien og Holandsveien om man kommer fra E10 retning Svolvær. Disse veistrekningene er smale, men asfalterte hele veien. I 2018 ble det gjort tellinger på biltrafikken, og det ble registrert at 25% fulgte Vikveien mot Vik, som ikke er asfaltert hele veien. Det er ikke skiltet i retning Haukland og Uttakleiv i krysset Vikveien/Holandsveien/Leiteveien, men det er denne veien som ofte kommer opp på GPS.

3.19. Fra E10, Nasjonal turistveg gjennom Lofoten, finnes det to avkjørsler hvor man kan følge delstrekningen fylkesvei 825 mot Haukland og Uttakleiv. (Kartdata: Norge Digitalt)

HAUKLAND - Statlig sikret friluftsområde

Tåa

Veggen

Mannen

Grense
Hauklandstranda
Statlig sikret friluftsområde

Uttakleivveien rundt Veggen

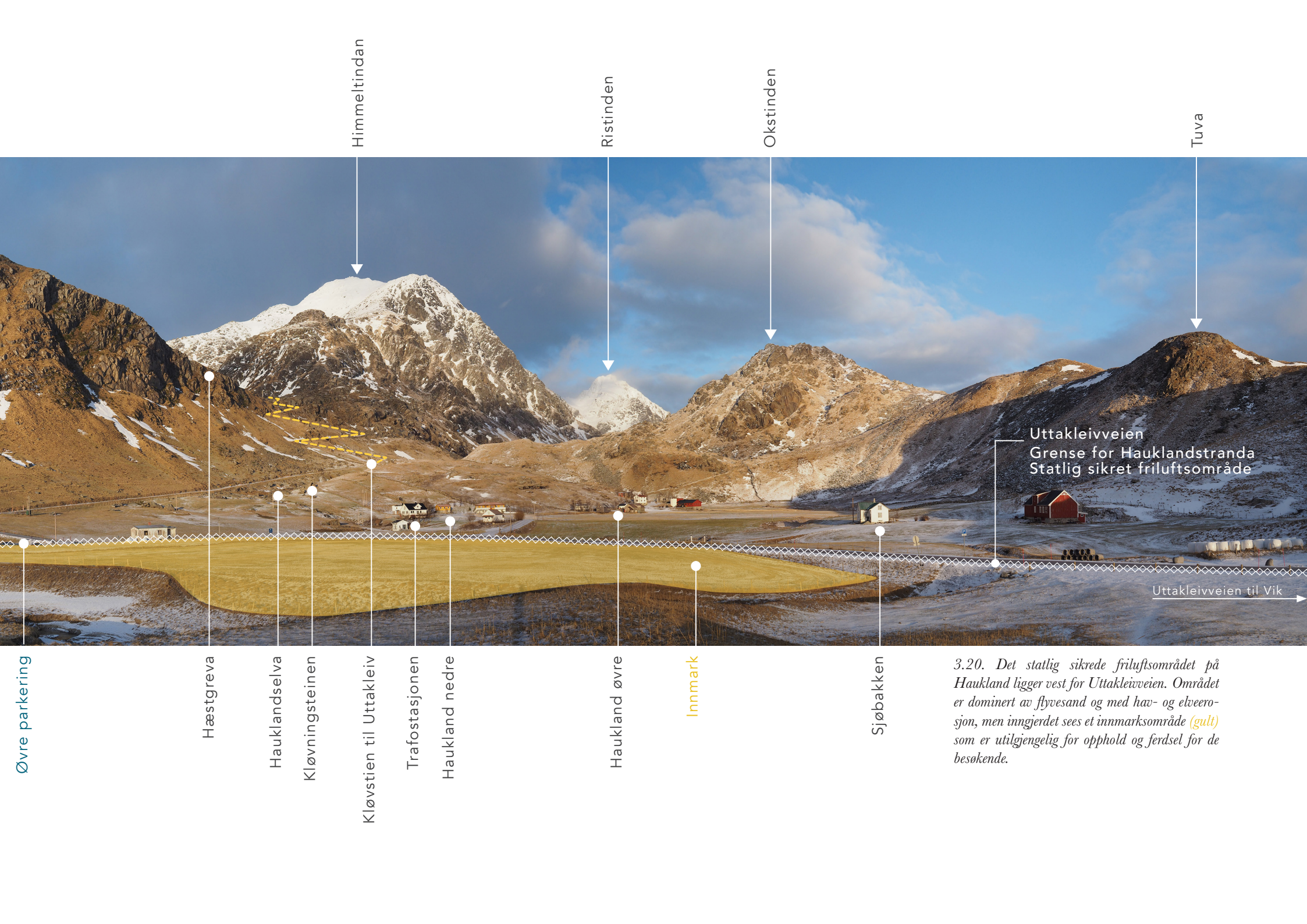
Hauklandselva

Nedre parkering

Restavfall

Sanitærbygg

Uttakleivtunnelen

Øvre parkering

Hæstgreva

Hauklandselva

Kløvningsteinen

Kløvstien til Uttakleiv

Trafostasjonen

Haukland nedre

Haukland øvre

Innmark

Sjøbakken

Uttakleivveien
Grense for Hauklandstranda
Statlig sikret friluftsområde

Uttakleivveien til Vik →

3.20. Det statlig sikrede friluftsområdet på Haukland ligger vest for Uttakleivveien. Området er dominert av flyvesand og med hav- og elveerosjon, men inngjerdet sees et innmarksområde (gult) som er utilgjengelig for opphold og ferdsel for de besøkende.

HAUKLAND - offentlig tilrettelegging

a

b

c

d

- 3.21a. Hauklandstranda er et statlig sikret friluftsområde. Egne atferdsregler gir restriksjoner for bobilcamping, mens teltning er tillatt.
- 3.21b. To avfallsbrønner fra Molok er etablert i 2019. Denne har en kapasitet på 8m³.
- 3.21c. Nye griller med betongsokkel verner naturen, da engangsgriller og bålbrenning svir vekk gresset i den erosjonsutsatte strandsonen.
- 3.21d. Servicebygget på Hauklandstranda er karakteristisk, og har vært der i snart 50 år. Vinterstid er toalettene stengt.
- 3.21e. Sommerstid er det mange besøkende, bilene som ikke får plass på parkeringslassene, parkerer langs veien (Foto: Lykkja, 2018)

Teltområde I

▤ Inngjerdet innmark innenfor statlig sikret friluftsområde

Teltområde II

Hauklandselva

Sanitær

Innkjøringssperre for campingbil

▤ Inngjerdet beitevoll

Hauklandselva

Ferist

Beitegrind

Beitegrind

UTTAKLEIV - ved foten av Himmeltindan

Himmeltindan

3.22. Under Himmeltindmassivet, ligger bebyggelsen på Uttakleiv i klynger på en oppdyrket strandslette. Sett ifra det tilrettelagte utmarksbeite i strandsonen, sees tilrettelegging i form av avfallshåndtering, sanitær m.m. på høyre side i panoramabildet.

Landbruk

Gjerde mot felles
utmarksbeite

Gamle Uttakleiv skole

Uttakleivtunnelen

Ferdavegen til Haukland

Mannen

Bussparkering

Bilvei fra tilrettelagt område
til Uttakleivtunnelen

Sanitæranlegg

Avfallshåndtering

UTTAKLEIV - privat tilrettelegging

a

3.23a. De første trebenkene på Uttakleiv ble blåst vekk, i 2018 bidro Nasjonale turistveger med benker i betong. De står ennå.

3.23b. Et tredekke i sittedsonen sikrer god komfort mot et ellers kaldt materiale.

3.23c. En gammel blåse er delt i to, og tilrettelagt som bål plass for å hindre erosjon og vegetasjonsskader i den sårbare strandsonen.

3.23d. Fallvinden fra Himmeltindan tar lett tak, og har tidligere blåst hele hus på havet. Sanitærbygget er godt sikret med barduner.

b

c

d

3.24. Sanitærbygget har tre toaletter, med en kapasitet som vanligvis behøver å tømmes hvert tredje eller fjerde år. På Uttakleiv må det derimot tømmes årlig, og vasking av toalettene har man måtte gjøre opptil 12 ganger daglig på de mest våte og gjørmete dagene i høysesongen. Bygget er midlertidig, anskaffet av grendelaget, og står inntil det offentlige velger å bidra med permanent sanitærbygg.

Sanitærlegg 7,5m³

Bobiltømming

Billettautomat

Reserve 3m³

Glass og metall 3m³

Restavfall 3m³

Restavfall 8m³

Kapasiteten for restavfall er 11 m³, med 3 m³ i reserve. Sommeren 2018 var rekorden for oppfylling av 11m³ restavfall 48 timer.

TEMA 4: KULTURHISTORIEN I LANDSKAPET

De to gamle veiene mellom Haukland og Uttakleiv er i dag vernede kulturminner. Den gamle ferdavegen over fjellet, etablert som kløvsti i 1850, ble i 1902 oppgradert til kjerrevei. Før dette var det bare via sjøveien man fikk fraktet varer til Uttakleiv. Tidligere bodde det i underkant av 200 mennesker på Uttakleiv, og mange disse var barn med skoleplikt. Før det ble skole på Uttakleiv i 1929, måtte skolebarna reise til Vik. Det kunne være en strabasjos vei over fjellet, hvor været var en begrensende faktor for om man kom seg fram eller ikke. I 1932 ble det startet opp arbeid med å bygge bilvei rundt fjellet mellom Uttakleiv og Haukland. Den 4 km lange veistreknningen tok 15 år å ferdigstille, et arbeid utført på dugnad fra folket på Uttakleiv, med en liten del statlig finansiering.

3.25a. Før det ble skole på Uttakleiv, måtte alle barna reise til skolen i Vik. I dag er skolen i privat eie.

3.25b. I dette området gikk det store raset i 1996, som stoppet skolebussen. Det er ikke vanskelig å se at Veien rundt Veggen er rasutsatt, der den er skåret inn i blokkmark ved fjellfoten.

I 1947 stod veien rundt Veggen ferdig. Noen steder ble den sprengt ut i fjellsiden, andre steder oppmurt, men mest er den skåret inn i rasvifter og blokkmark, under overhengende fjellsider. Langs disse to gamle veiene har Uttakleiv grendelag satt opp skilt med QR-koder, som gir de besøkende mulighet til å lese om historiske hendelser som har inntruffet her, på sin mobiltelefon. Ett av disse skiltene er satt opp der det i 1966 gikk et så stort ras, at skolebarna måtte gå halvveis til Haukland der skolebussen stod og ventet på andre siden av raset. Det var derfor et stort løft Uttakleiv da det i 1998 ble tunnel gjennom fjellet. Med ett ble det både raskt og trygt å reise til Uttakleiv, både for innbyggerne og de som ville besøke denne bygda på yttersida. (Uttakleiv grendelag, 2019.)

GRENDEHUSET PÅ UTTAKLEIV
Gamle Uttakleiv skole,
nedlagt 1964

UTTAKLEIVTUNNELEN
åpnet 1998

FERDAVEGEN
Kjerrevei over fjellet
til Haukland

3.26. Kjerreveien over fjellet var den eneste forbindelsen mellom Haukland og Uttakleiv før veien rundt Veggan stod ferdig i 1947. Før 1902 var det kun via kløvsti fra 1850 eller sjøveien man kom seg til Uttakleiv.

Kraftstasjonen på Haukland

Hauklandstranda

Hauklandselva

P

WC

3.27. Opprinnelig ble det drevet slått i dagens beitevoller. På strandsletten var jorda naturlig ryddet, i fjellsidene vitner steinmurene om et møysommelig ryddearbeid for å få gode slåtteliet.

Kulturlandskapet på Haukland

Sandjorda er i utgangspunktet mager og karrig, men ved at den gjennom århundrer holdt i hevd og tilført gjødsel, gir grunnlag for godt beite og slått. Ferdig ryddet og godt drenert, og avlingene var mye større enn der man måtte rydde jorda og grøfte. På yttersidas strandavsetninger har landbruksjorda derfor vært naturlig god.

Kombinasjonsbruket, med fiske og jordbruk, skriver seg langt tilbake i tid, men ifølge historiske skildringer var det i perioder ikke mer ressurser til at man akkurat klarte seg (Blix, 1978). I dagens landbruk er ikke hver kvadratmeter like dyrebar som tidligere, og det er ikke lenger lenger nødvendig å drive slått i de bratteste liene, som er nå er blitt beitelier. Med landbruksmaskinene gjøres for høstingen nå nede på strandsletten, og med nye metoder for lagring og konservering av grovfôr, ser man ikke lenger slått med ljà og den tradisjonelle hesjingen i landskapet. På en måte kan dette sees som en landskapsmessig del av kulturarven som har gått tapt, men igjen betyr det for bøndene en langt enklere hverdag.

3.28. Hesjing på Haukland sommeren 1961. Både små og store er med. Bygningsmassen er i dag modernisert, og mange av gårdsbygningene revet. Til venstre sees kraftstasjonen som i dag er galleri med enkel servering (Foto: Widerøe, 1961)

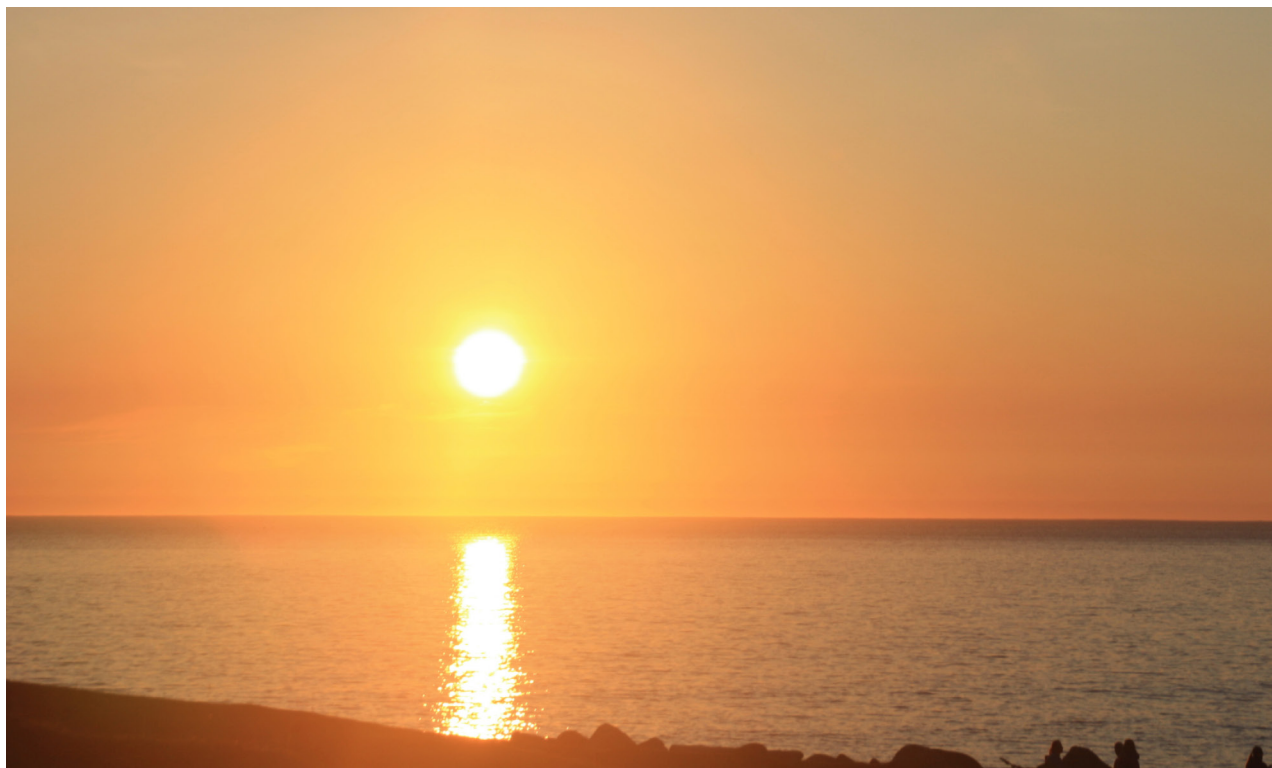

TEMA 5: ROMLIG- ESTETISKE FORHOLD

Været skifter brått på yttersida. Likeledes gjør lyset. Ansiktstrekkene hos Mannen som hviler i landskapet endrer karakter gjennom årstidene, med furer markert med nysnø, til et bart vinterbrunt gressdekke før våren kommer og farger det grønt igjen. Sterke kontraster på høylys dag, svake kontraster når skydekket ligger tungt. Og som på bildet over, kan man oppleve flere årstider i samme synsfelt. I landskapet lyser de hvite strendene opp, og skaper en sterk kontrast mot det blågrønne havet. Den finkornede sanden er lett, blåses avgårde selv av den minste vind, eller formes av elver og hav mellom flo og fjære. Lyden av havet er alltid der, selv når det er vindstille slår i en jevn rytme. Noen steder lager havet klukkelyder inne i huler på høyvann under Veggen, som kan høres under en av av de største hellarene. Om du går den gamle Uttakleivveien rundt Veggen, er det ett sted du plutselig blir omsluttet av bølgebruset, selv om du står trygt oppe på veien. Lydbølgene fra havet møter bergveggen i og gir et ekko, og det er bare når du går helt innerst på veien du kan oppleve dette lydfenomenet. Du finner stedet ved der byggingen av Uttakleivveien ble startet i 1934, ved skiltet med QR-kode 4.

3.29. "No kjæm han me' han!" Som en snikende tåke kommer en snøbyge inn fra øst. Den har omsluttet Himmeltindan, mens sola fortsatt skinner på Mannen. Snøen er med på å markere ansiktstrekkene i fjellet som tegner profilen til en hvilende mann. Etter noen dagers snøsmelting sees ikke ansiktet like tydelig, men vil igjen markeres av snøbygen som er på vei inn.

3.30. Med fritt utsyn mot storhavet i vest, er horisontlinjen lang og uavbrutt, og en kvalitet som gjør Uttakleiv til et av de beste stedene for å se på midnattsola i Lofoten. (Foto: Uttakleiv grendelag, 2018)

3.31 neste side. Nordlys sett fra Hauklandstranda.

På jakt etter lyset

Om sommeren står sola på sandstrendene fra klokken 10 om morgenen. Midnattsola gjør det lyst hele døgnet, men likevel forsvinner sola bak Veggen rundt kl18 på Hauklandstranda. På Uttakleivstranda er det derimot solskinn til langt etter midnatt, hele ni timer lenger enn på Haukland. Dette gjør at mange beveger seg med sola fra til Uttakleiv, og på Vestvågøy er denne midnatssolsandstranda på yttersida unik. Landskapsrommet er tydelig definert, en strandslette avgrenset av Himmeltindan, Mannen og Veggen, og det er enkelt å komme seg hit, med bil gjennom Uttakleivtunnelen. På vinteren er bygdene på yttersida steder med minimal lysforurensning, og på veien hit stopper mange for å jakte på nordlyset om vinteren. Noe lys kommer det fra bebyggelsen på Haukland, men følger man den gamle Uttakleivveien rundt Veggen, er det helt mørkt. I februar er det tett med turister med store kamera på stativ, og minibusser med spente nordlysjegere parkerer på Haukland. Noen har guide, andre kommer for en bomtur, men overraskende mange kommer på riktig tidspunkt, når nordlyset er på sitt mest aktive. Hvordan vet de dette? Aurora borealis forecast. Noe som alltid har vært på himmelen er blitt en næring.

FASTSETTING LANDSKAPSKARAKTER

Ved fastsetting av landskapskarakter, er det forholdene som har størst betydning for landskapets karakter som er avgjørende for endelig landskapskarakter (Riksantikvaren, 2010). På regionalt nivå er Lofoten er en øygruppe, inndelt i flere underrgioner, hvor hav i møte med bratte tindefjell er et av de viktige karakterdannende landskapstrekkene. På et overordnet nivå vil dette også prege området Uttakleiv, Haukland og Vik, men fastsetting av landskapskarakter er også avhengig av flere forhold, som er blitt undersøkt og beskrevet i landskapskarakteranalysen.

Analyseområdet blir i denne delen delt inn i delområder som har hver sin landskapskarakter, og som til sammen utgjør en helhetlig landskapskarakter for området Haukland, Uttakleiv og Vik. Ved å fastsette landskapskarakter, er dette en beskrivelse av landskapet slik det framstår per 2019, og en dokumentasjon av de fysiske forholdene som kan bli et kunnskapsgrunnlag i forbindelse med utvikling og forvaltning av landskapet.

BESKRIVELSE OG TOLKNING

1. Landskapets innhold

- Landformer og vann
- Vegetasjon
- Arealbruk og bebyggelse
- Kulturhistorien i landskapet
- Romlig-estetiske forhold.

2. Endrings- og vedlikeholdsprosesser

- Aktive naturprosesser
- Landbruk

3. Sammenhenger og brudd

- Geografiske og romlige sammenhenger
- Funksjonelle sammenhenger
- Historiske sammenhenger.

4. Nøkkelementer

- Naturskapte nøkkelementer.
- Menneskeskapte nøkkelementer.

FRAMGANGSMÅTE FOR
LANDSKAPSKARAKTERANALYSE
(RIKSANTIKVAREN, 2010)

FORHOLD VED LANDSKAPET	BESKRIVELSE	BETYDNING FOR LANDSKAPSKARAKTER
1. Landskapets innhold		
Landformer og vann Vegetasjon Arealbruk og bebyggelse Kulturhistorien i landskapet Romlig-estetiske forhold	Karakteristiske fjell, hvite strender og meanderende elver i strandsonen Aktivt landbruk med beite Spredt bebyggelse og tilrettelegging som parkering, toalett og avfall Historiske ferdselsveier mellom Haukland og Uttakleiv Midnattssol, nordlys, lyder fra havet og raskt skiftende lysforhold	Stor Stor Middels Liten Middels
2. Endrings- og vedlikeholdsprosesser		
Aktive naturprosesser Landbruk	Erosjon, sandflukt og rasfare Slått og beite opprettholder åpent landskap og hindrer gjengroing	Stor Stor
3. Sammenhenger og brudd		
Geografiske og romlige sammenhenger Funksjonelle sammenhenger Historiske sammenhenger	Områdene er avgrenset av fjellformasjoner og hav Marine strandavsetninger er grunnlaget for rekreasjon og jordbruk Historiske ferdselsveier og steinsatte slåttelie er tydelige i terrenget	Middels Middels Middels
4. Nøkkelelementer		
Naturskapte nøkkelelementer Menneskeskapte nøkkelelementer	Strendene og fjellene Mannen Veggen og Himmeltindan er framtrede Tilretteleggingstiltakene på Haukland og Uttakleiv er tydelige i terrenget	Stor Medium

DELOMRÅDER

Innenfor Vest-Lofotens ytterside er landområdene i studieområdet inndelt i 3 delområder (fig. 3.32). Delområde 1 har fokus på landskapsrommet på Uttakleiv, mens i delområde 2 er det fokus på Mannen og Veggens som overordnet landskapselement, og område 3 omfatter Haukland og Vik.

1 Uttakleiv

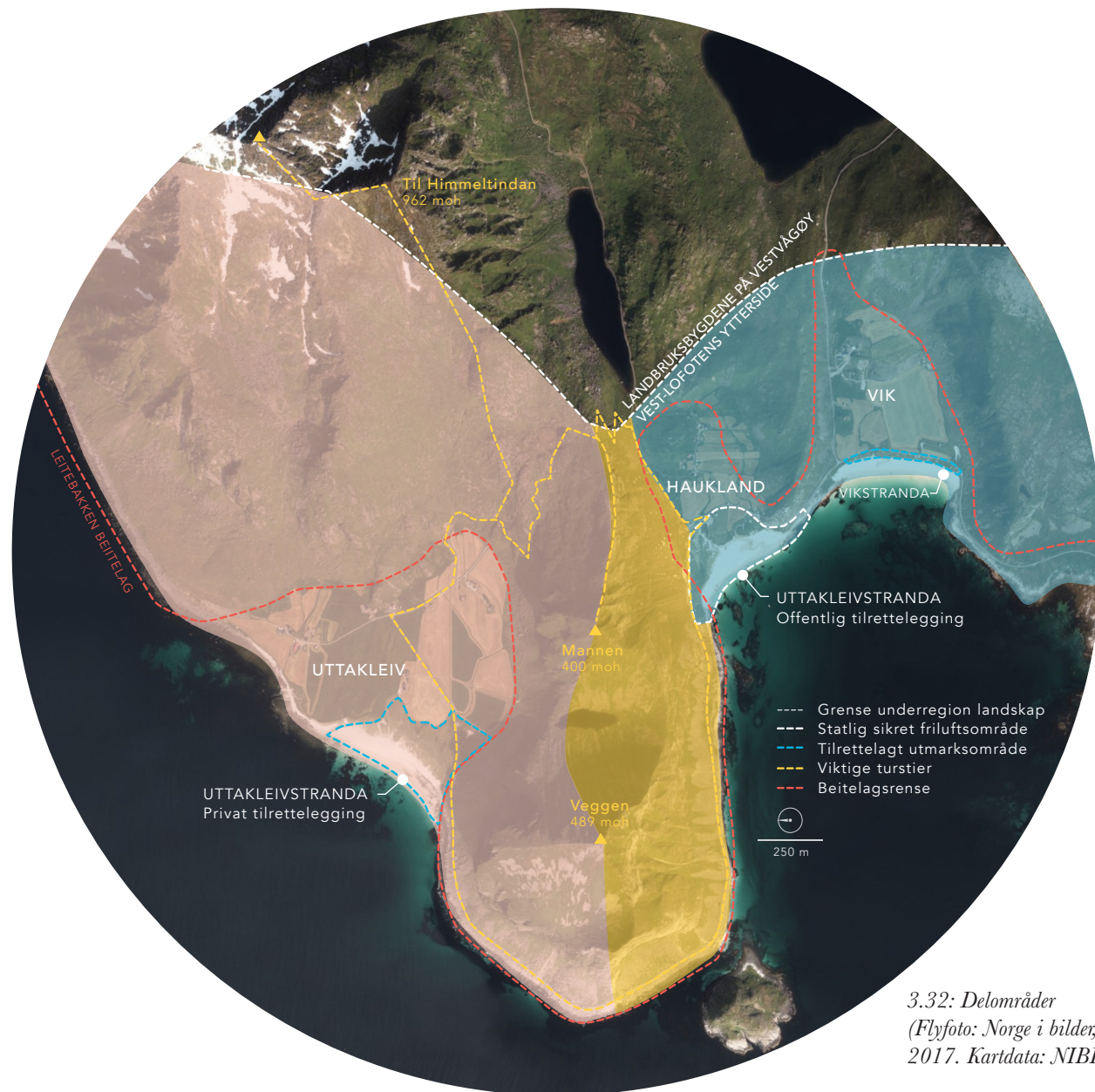
Det sentrale landskapsrommet på Uttakleiv er tydelig avgrenset av Mannen og Veggens nordside, samt Himmeltindan i øst. Store jorbruksarealer gir et produktivt landbruk, og utmarksbeitet i strandsonen er et viktig opplevelsesområde for de besøkende.

2 Mannen og Veggens sørside

Sørsiden av fjellene Mannen og Veggens er et sentralt og karakteristisk landskapselement, silhuetten sett fra Haukland sees i figur 3.33. Dette området er viktig for rekreasjon og landbrukets beitebruk.

3 Haukland og Vik

Den oppdyrkede strandsletten og beitevollene karaktergivende for kulturlandskapet på Haukland og Vik, som møter sandstrender og havet i vest. Delområdet har viktige kvaliteter tilknyttet strandbasert friluftsliv, samt produktive arealer for landbruket.

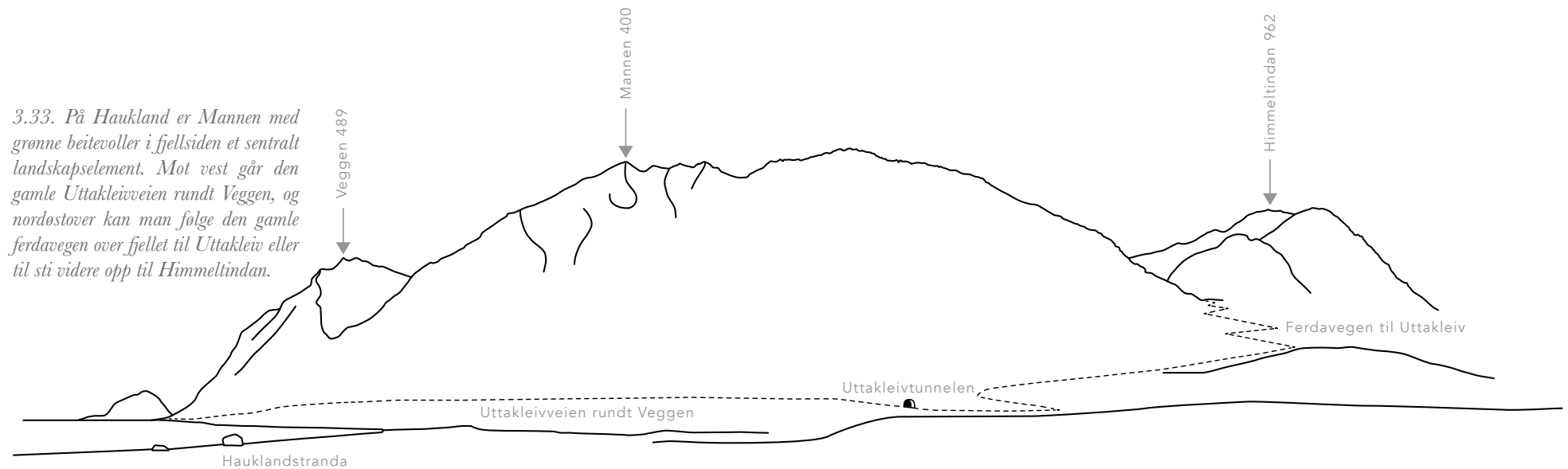

3.32: Delområder
(Flyfoto: Norge i bilder,
2017. Kartdata: NIBIO)

OVERORDNET LANDSKAPSKARAKTER:

KULTURLANDSKAP MED OPPDYRKEDE STRANDSLETTER, AVGRENSET AV FJELLSIDER MED BEITEVOLLER, OG SANDSTRENDER I VEST.

I LANDSKAPSROMMET ER MANNEN, VEGGEN OG HIMMELTINDAN VIKTIGE LANDSKAPSELEMENTER.

LRA - DEL II: Stadkjensle

«Nei, før i tida var det ingen turister på Hauklandstranda. Det var bare de lokale på Vestvågøy» (L). Slik er det ikke lenger. Noe har skjedd, det har vært en voldsom vekst i turismen, spesielt de tre siste årene.

Hauklandstranda er stor, med plass til alle som velger å ta turen dit, og i offentlig eie for å kunne sikre allmennheten mulighet til et strandbasert friluftsliv. Alle bilene som kommer dit, er det imidlertid ikke plass til. Når de smale veiene er fulle av parkerte biler, er det utfordrende å komme seg fram. Store turistbusser og bobiler tar mye av veien både i lengden og bredden, og i perioder det er et puslespill å få trafikken til å bevege seg. Mange av de lokale velger å ikke reise til Hauklandstranda på de beste sommerdagene (O). Kombinert med en økende turisme, er det ikke nok parkeringsplasser, og på en strekning som vanligvis ikke tar mer enn 10 minutter, kan det med trafikkork ta 45 minutter (B).

Lokale på Vestvågøy forteller at Hauklandstranda er noe de er stolte av, et sted de har gode barndomsminner fra, men nå er stranda i ferd med å bli overtatt av turister. Uten god kollektivtrafikkforbindelse, og rundt 15 km unna Leknes, er man i stor grad avhengig av bil for å komme seg dit. Å tilrettelegge for en god sirkulasjon på parkeringsplassen er derfor viktig. På Hauklandstranda er det kun tillatt med telting, og i 2018 ble det etablert en portal som hindrer høye kjøretøy som campingbiler å kjøre ned på den nedre parkeringsplassen for å parkere for natten. Men fortsatt er det campingbiler som

parkerer ulovlig, for i Norge er det ingen som banker på vinduet midt på natta og henviser deg til nærmeste campingplass (L). I strandsonen er telting heller ikke helt uproblematisk. Som vist i bildet på høyre side (fig. 3.34), sees lyse flekker etter de mange teltene som settes opp på Hauklandstranda. Biler har også kjørt inn på området, og det tynne gressdekket som armerer sanddynene er sårbart for slitasje. Selv om selve sandstrandflaten på Hauklandstranda er stor, er teltområdene på de gressklede arealene begrenset, for innenfor rassonen under den bratte fjellsiden er det teltforbud, men som folk likevel trosser i mangel på gode teltplasser når de besøkende på Hauklandstranda er mange. Å bevare vegetasjonen er derfor viktig, og slitasje som følge av stort besøkspress, kan forårsake sandflukt, og gir til slutt tap av teltarealer. Tilsyn og tilstedeværelse er det som kan gi kontroll på turismen (L). Å skulle påvirke hvordan de besøkende ferdes gjennom skilting og skrevne atferdsregler, har ikke alltid den effekten man ønsker. Erfaringen er at fysiske stengsler som gjerder ha en viss effekt, men det er behov for noen som håndhever reglene (L). Innføring av vertsskap gir en mulighet til å kontrollere og informere, og dele lokalkunnskap om stedet de besøkende kommer til. Om et servicebygg blir realisert på Haukland, vil dette kunne være utgangspunkt for en slik informasjonsformidling. I en næringsdel vil man kunne skape en møteplass, som har funksjoner fra å være et sted for både turister og lokalbefolkning, som kan tilby servering, et oppmøtested for å delta på guidet tur, og lære den lokale kulturen å kjenne.

INFORMANTER

- (L) Lokalbefolkning
- (B) Landbruk
- (T) Turister
- (O) Offentlig forvaltning

3.34. På en varm sommerdag er Hauklandstranda som en sydenstrand, selv om temperaturen i havet er forholdsvis kald. På de gressklede områdene i strandsonen slår mange opp telt, og flere steder sees tydelige spor etter telt-plasser. (Foto: Lykkja, 2018).

3.35. Vinterturistene er mange, selv på en kald dag i mars. Her har 13 fotografer satt opp kamerastativet for å ta bilder av jettegryten som har fått navnet «The Uttakleiv Eye» i enden av Uttakleivstranda.

Fra overlevelseslandskap til opplevelseslandskap

Hvilken historie som ligger i landskapet, er nødvendigvis ikke like tydelig for de som besøker Haukland, Uttakleiv og Vik. I dag ser man store grupper med fotografer ta bilde av landskapet som tidligere var et «overlevelseslandskap.» Lokalhistoriske skildringer er i denne sammenhengen med på å gi et bilde på hva vilkårene for overlevelse i dette landskapet har vært, mens folk levde tradisjonelt i et kombinasjonsbruk med fiske og jordbruk.

Til Hæsholman, knappe 2 km ut i havet vest for Uttakleiv, flyttet et ungt par da årets inntekt fra Lofotfisket ikke var stor nok til at de kunne holde huset på Uttakleiv på slutten av attenhundretallet. På holmene ble 7 barn født, og på vinteren hadde de to sauer og ei ku på bås. Uskjermet mot åpent hav, skyllet bølgene over både hus og fjøs når det verste uværet stod på. Og på slutten av vinteren, i vente på våren, var det om å gjøre å rasjonere vinterfôret inntil sauene og kua kunne fraktes med båt til beite på Uttakleiv. Noen år var fôrlagrene så knappe at man tok ut det man hadde i de halmstoppede madrassene og ga til dyra. Og når sommeren endelig kom, gjaldt det å få slått nok gras til vinterfôr, og jage sauene langt opp mot Himmeltindan, helt opp til der det ikke lenger var nok gress til å drive slått (Blix, 1978).

Bildet på venstre side (fig. 3.35) som er tatt mot nord, viser ikke Hæsholman som ligger i vest, og de er knapt synlige mot horisonten der de ikke stikker mer enn 10 meter opp over havflaten. Det er heller ikke fjellveggen

som reiser seg opp av havet i horisonten som er hovedmotivet for fotografene, det er det ikoniske motivet «The Uttakleiv Eye» de prøver å fange. Et jettegryte, med en rødlig rullestein med en diameter på 20 cm. Den kan være vanskelig å finne, men den beste ledetråden er å bevege seg dit tettheten av fotografer er størst.

Fototuristene er mange i fra februar og utover. Selv på de kaldeste vinterdagene kan man telle mange leiebiler ut mot Haukland, Uttakleiv og Vik. De står parkert i møteplasslommene, og kan av og til sees med kamerastativet satt opp midt i veien. Dette gjør det vanskelig for de lokale å komme seg fram på veiene. For turister kan det være helt nytt å kjøre på vinterføre, og hvis det er mye snø, kan det være vanskelig å hvor veien slutter og grøfta begynner. I forsøk på å gi plass til passerende biler, sees mang en leiebil med to hjul utenfor veien, som vist i figur 3.36. Det er i liten grad ulykker forbundet med de smale veiene, men heller uhell som gjør at man må vente i flere timer på bilberging på dager det er mange som behøver hjelp til å komme seg tilbake opp på veien igjen. Med en økende vinterturisme, er det flere lokal som nevner at det kunne vært en idé at de som ikke har erfaring med kjøring på vinterføre, heller kan leie en lokal sjåfør, og med det gi en lokal verdiskapning i form av flere arbeidsplasser knyttet til turismen. Inntil nylig lokale bistått med tauing, men i fare for å bli erstatningspliktig hvis de skulle skade leiebilen, lar flere nå være. Timene turister blir stående fast i grøfta, er tid de kunne brukt på andre opplevelser, på sine reiser gjennom Lofoten.

3.36. I tett snødrev i mars er du ikke alene om å ligge i grøfta. Her turister fra New York langs Offersøyveien, ventende i 3,5 timer på bilberging. Rett rundt svingen står en annen leiebil fast, med turister som bare skulle en snartur til Haukland og Uttakleiv.

Kjeeper i traktorhjulene

Hvordan landskapet oppleves er subjektivt. Sommeren er høysesongen for turismen, det er da det er mest folk i fjellet og på strendene. For bøndene er sommeren årstiden som er den avgjørende for jordbruksproduksjonen. Å produsere og høste nok fôr til husdyra er tidkrevende, og for gårdene som er tilknyttet veiene som leder til Haukland, Uttakleiv og Vik, kan veiene i perioder være tilnærmet uframkommelige. I juli 2017 var det spesielt mange turister. For en av gårdbrukerne i området tok det 45 minutter å komme seg fram på en strekning som vanligvis tar drøye 5 minutter med traktor (B). Tidligere var det ikke noen utfordring å drive et lappeteppe av jordstykker med noen kilometers avstand mellom dem, og når du vanligvis ville ha klart å kjøre fem lass med gjødsel i timen, er tida du blir sittende fast i en trafikkork tapt arbeidstid på grunn av turismen. På grunn av denne trafikken velger noen heller å kjøre på kvelden eller ut i nattetimene, som er uproblematisk med midnattssol, men ikke en frivillig omlegging av arbeidstiden. Ironisk nok velger turistene også å kjøre på natten, og midt på sommeren kan biltrafikken være tilnærmet jevn hele døgnet. Og hvordan landskapet brukes av primærnæringen og friluftslivet er forskjellig. For bonden er det ikke nødvendig å dra opp i fjellene hvor sauene ikke beiter. Man kan ha bodd ved foten av et fjell hele livet, uten å ha vært på toppen. For de besøkende som søker opp i fjellene, er derimot toppen selve målet, dit du søker for å få best

mulig utsikt. På tur opp til Mannen eller Himmeltindan, beveger du deg inn i et beiteområde. Å ha en forståelse for beitenæringen og hvordan den former landskapet, er nødvendig hvis turismen ikke skal ha negativ innvirkning for landbruket. Det åpne landskapet er en direkte funksjon av beitebruket, men vil ikke framstå like tydelig for alle som besøker disse tre landbruksbygdene. Det er interessant å undersøke hvordan turistene betrakter landskapet, og i fjor i august måned skildret et tysk par fra Berlin landskapet på Uttakleiv med forundring:

«When you drive up to Uttakleiv Beach you pass through a short tunnel and arrive in a wonderland that seems to be on another planet. A long sandy beach, smooth green hills, the ocean and in the back several mountains over 400m – it's unreal.»

TURISTER PÅ UTTAKLEIV, 2018

For noen er Uttakleiv tilnærmet uvirkelig, men for de lokale, er det stedet de bor. Til tross for at det bor færre mennesker her enn tidligere, har ikke landskapet forandret seg i stor grad de siste tiårene (L). Det holdes i hevd av de to aktive gårdene, med beitebruk i fjellsidene og i utmarksområdet på Uttakleivstranda, hvor sauene beiter rundt teltene på stranda. Sauen er på denne måten en levende forvalter av kulturlandskapet.

STEDBUNDEN BEITING

Hvor sauene beiter, går i arv fra søye til lam. En saueflokk har et dominerende beitemønster på utmarksbeite. Beitemønsteret er individuelt for hver saueflokk, og skiller seg fra andre flokker, og kan være nedarvet gjennom flere hundre år. På denne måten er husdyrene direkte bundet til landskapet, og saueflokken noe større enn den enkelte beitebruker, en verdi som føres videre i generasjoner av beitebrukere.

I Nord-England og Skottland brukes adjektivet «heftet» om husdyr som ferdes stedbundet. «To heft» betyr å venne husdyr til å holde seg innenfor et spesielt område. Dette kan i starten gjøres ved hjelp av gjerder, som etter tilvenningen kan tas bort uten at sauene velger å beite andre steder.

FRA SAUEBONDENS LIV (REBANKS, 2017)

3.37. Sau på sommerbeite i Leitebakken beitelag. Stor andel av gress i beitelien, er et resultat av åpent beitelandskap over lang tid. (Foto: Norsk Landbruksrådgiving, 2018).

Beitemønster og organisert beitebruk

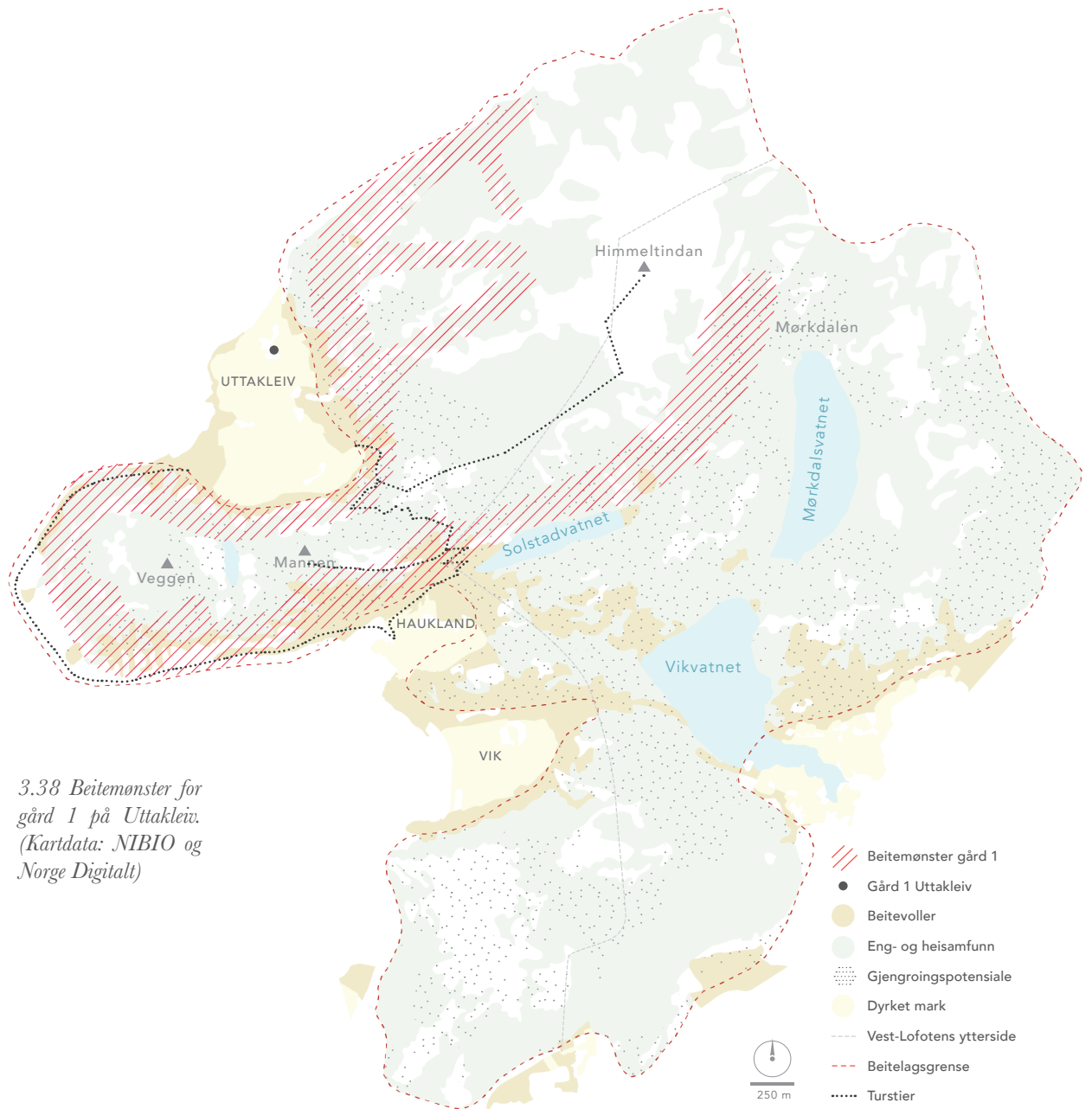
Hvor sauene velger å beite, er ikke tilfeldig. Om man overtar gården etter forrige generasjon, er beitemønstret en kulturarv i saueflokken og den enkelte sau. Legger en sauebonde ned driften, vil ikke nødvendigvis de andre flokkene ta over dette beiteområdet. De har sitt eget beitemønster, og i områdene som ikke lenger beites, vil man raskt kunne få en gjengroing. For friluftslivet har det åpne landskapet en kvalitet, en fjelltur opp til Himmeltindan går hele veien gjennom et åpent landskap, og med gjengroing vil man oppleve et brudd i landskapet som vil kunne påvirke friluftsopplevelsen (O).

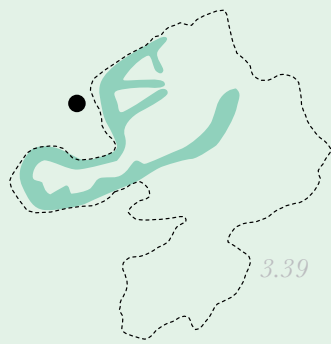
Å ta hensyn til beitebruket, krever kunnskap hos de besøkende. Organisert i et beitelag, står 6 gårder sammen om inngjerding av beiteområdet som utgjør Leitebakken beitelag, samt oppsyn i beitesesongen, og sanking om høsten. Skilt om båndtvang er ikke uten grunn, for uansett hvilken hund man har, kan en hund plutselig få trigget et jaktinstinkt du ikke visste at den hadde. Sauene springer avgårde i panikk, og man kan til slutt «spreng» sauene, før de utfør et stup i de bratteste partiene i fjellet, eller noen ganger ut i havet. Særlig sårbar er lam og søye for adskillelse fram til midten av juni, der lam ikke vil overleve om det kommer vekk fra moren. Noen kan velge å ha sau på innmarksbeite fram til midt i juni, og etter denne perioden vil lam som kommer vekk fra moren overleve, men vil være magrere og med lavere slaktevekt om høsten (O).

Til forskjell fra å drive med storfe som holdes på innmark, er sauehold med utmarksbeite krevende. Under lamminga kan en saueflokk på 150 vinterfødte sauer bli 400 dyr på kort tid. I 2017 hadde beitelaget en tapsprosent på 9% (NIBIO, 2017), som utgjør over 200 tapte dyr av de i overkant 2500 dyrene på beite i den sesongen. Dette tapet dekkes kun hvis dyrene er tatt av rovdyr som ørn, og vil bli et rent økonomisk tap for bøndene hvis det er andre årsaker til tapet. For de som er tilknyttet landbruket, kan den økende turismen i perioder gjøre arbeidet vanskeligere (B). At sauebrukerne er interessert i å fortsette med beitedyr er viktig om vi skal bevare kulturlandskapet slik det ser ut på Haukland, Uttakleiv og Vik. I Leitebakken beitelag er beitemønstrene til saueflokkene kartlagt. Dette vises på de neste sidene i figur 3.38-3.43. I fjellsiden som Veggen og Mannen utgjør, er beitevollene under Mannen med på å gi området karakter, og betegnes i analysen som et overordnet landskapselement som man møter når man nærmer seg Vik og Haukland. Kartleggingen viser at det i dette området kun er to saueflokker som beiter, og begge tilhører de to gårdene på Uttakleiv. Om en av gårdene legges ned ved et generasjonsskifte vil beitetrykket minke, og vegetasjonen vil kunne endre karakter, i form av suksesjon og gjengroing. Landskapet er i kontinuerlig endring, som resultat av at folk lever og driver landbruket annerledes enn før, men de grønne fjellsidene er et noe som gjør landskapet i disse bygdene særegent.

Sauen – fjellets gartner

I det moderne samfunnet er ikke landbruket en forutsetning for overlevelse. «Du sulter ikke ihjel selv om du ikke har sauene dine» (B). Likevel er det sauene som opprettholder beitelandskapet innenfor beitelagsgrensen. De er som en slags – fjellets gartner. I figur 3.38 sees beitemønsteret til gård 1 på Uttakleiv. Denne flokken er spesielt interessant, den har et beitemønster som strekker seg fra den nordlige delen av Uttakleiv, og følger fjellfoten rundt Veggen og Mannen opp til Solstadvannet, og videre innover mot Mørkdalen. Foruten gård 2 på Uttakleiv, beiter de tre andre flokkene mer konsentrert, og ikke i områdene som er mest preget av besøkstrafikken til Haukland, Uttakleiv og Vik. Per 2019 er det 6 medlemmer i beitelaget, men i framstillingen er kun 5 tatt med, ettersom den sjette gården ikke har sauer med beitemønster innenfor beitelagsgrensen. Det er også viktig å merke seg at beitemønsterkartleggingen er ment som en skissering av dominerende mønster, og ikke en nøyaktig framstilling.

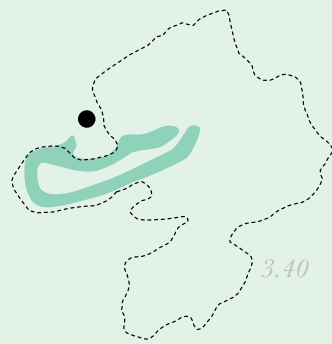

3.39

Gård 1: Uttakleiv

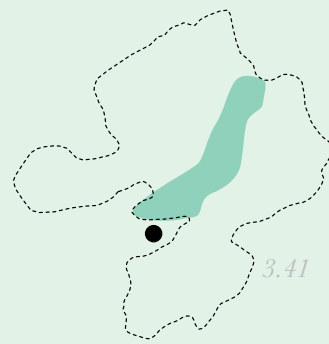
Saueflokken som har størst spredning på beitearealene tilhører en av gårdene på Uttakleiv, som vist i figur 3.38. Den er en av to flokker som beiter under Veggen og Mannen, og bidrar med dette til å holde beitevollene under disse fjellene i hevd. Flokken er også den eneste som beiter i de nordlige beitevollene under Himmeltindmassivet på Uttakleiv.

3.40

Gård 2: Uttakleiv

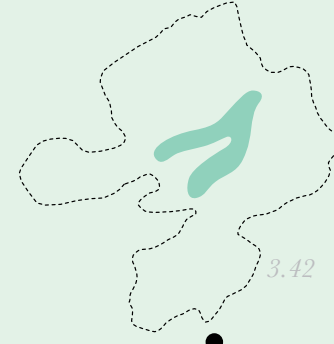
Flokken som tilhører den andre gården på Uttakleiv deler store deler av beitemønsteret som gård 1 på Uttakleiv. Denne flokken beiter under Mannen og Veggen, samt i området hvor den gamle ferdavegen går over fjellet. Sauene er også å finne på Uttakleivstranda, som er utenfor beitelagsgrensen, og det er denne flokken som beiter mellom teltene om sommeren.

3.41

Gård 3: Vik

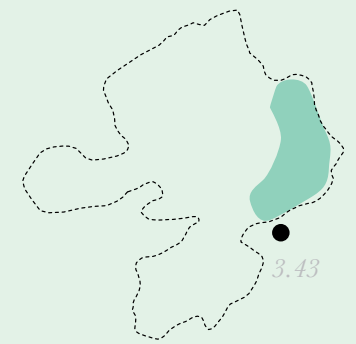
På Vik slippes sauene fra gården, og har sitt dominerende beitemønster i beitevollene rundt Skjålitoppen mellom Haukland og Vik, og beitemønsteret fortsetter nordvestover innover mot Mørkdalen, langs vestsiden av Mørkdalsvatnet.

3.42

Gård 4: Valberget

Denne gården ligger flere kilometer unna beiteområdene sauene ferdes i, og de kjøres til Haukland for å slippes ut på beite. Flokket har sitt dominerende beitemønster på begge sider av Solstadvatnet og videre nordøstover langs Mørkdalsvatnet.

3.43

Gård 5: Leitebakken

I det vestlige området i Leitebakken beitelag er det bare en saueflokk som beiter. Beiteområdene omfatter beitevoller nær gården, og nordover i et konsentrert område hvor Mørkdalsvatnet gir en avgrensning mot vest.

OPPSUMMERING LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Funn fra landskapsressursanalysen gir grunnlag for utarbeidelse av strategier og tiltak, som sikrer en landskapstilpasset tilrettelegging på Vest-Lofotens ytterside, og som tar sikte på å håndtere den økende turismen og samtidig sikre levende landbruk. På grunnlag av problemstillingen, ble problemstillingens fire deler introdusert i begynnelsen av analysekapittelet, og tabellen på neste siden viser funn fra landskapskarakteranalyse og stadkjensle.

Problemstillingen som besvares:

” Hvordan kan man sikre en landskapstilpasset tilrettelegging på Vest-Lofotens ytterside, for å håndtere den økende turismen og sikre fortsatt levende landbruk?”

4 MÅL FOR LRA	FUNN LANDSKAPSKARAKTERANALYSE	FUNN STADKJENSLE
1. TURISMENS BETYDNING		
<p><i>Hvordan påvirker turismen stedene, og opplevelsen for de besøkende og fastboende? Hvilke muligheter og begrensninger gir turismen?</i></p>	<p>På smale veier går Nasjonal turistvei fra E10 gjennom Vik og Haukland til Uttakleiv. I fjellet sees spor etter mye besøk i form av erosjon av stiene. I strandsonen er det slitasje på vegetasjon, etter telt og kjøring, som kan bidra til sandflukt og tap av kulturmark.</p>	<p>Økende turisme gjør at det er begrenset med parkering på gode sommerdager, og i perioder er det redusert framkommelighet på veiene, som særlig er til hinder for landbruket. Turismen gir mulighet til å etablere næringsvirksomhet, men turisme kan også konkurrere mot lokale friluftslivsinteresser.</p>
2. LANDBRUKETS STATUS		
<p><i>Hvordan påvirker landbruket landskapet på Uttakleiv, Haukland og Vik?</i></p>	<p>Landskapet er tydelig preget av landbruket, med beitebruk i fjellsidene, og jordbruk på strandsletten. Innenfor grensen til Leitebakken beitelag er det gjengroing i området rundt Holandsmælen, i form av bjørkekratt og granskog.</p>	<p>Landbruket er med på å holde landskapet i hevd, og viderefører tradisjonelle skjøtselstiltak slik som gjødsling av strandsonen, som et erosjonsforebyggende tiltak. Et aktivt beitebruk er med på å holde beitelandskapet åpent.</p>
3. LANDSKAPSKVALITETER		
<p><i>Hvilke kvaliteter er det man finner i landskapet på Haukland, Uttakleiv og Vik som er unike?</i></p>	<p>Store, hvite sandstrender, avgrenset av høye fjell, er karakterdannende trekk for de tre bygdene. Særlig framtreddende Himmeltindmassivet på Uttakleiv, og på Haukland og Vik er særlig det sørvendte området under Mannen og Veggen med beitevoller karakteristiske landskapselementer.</p>	<p>Åpent mot havet, er strendene værutsatte, og særlig eksponert er Uttakleiv. I vintersesongen er det lite lysforurensning på grunn av begrenset med infrastruktur, og mange nordlysturer kommer hit. Om sommeren er de vestvendte strendene lett tilgjengelige strender for å se midnattsola.</p>
4. TILRETTELEGGINGSBEHOV		
<p><i>Hvilke tilretteleggingstiltak er allerede etablert, og hvilke nye behov utløser den økte besøkstrafikken i området?</i></p>	<p>Parkering, sanitæranlegg og avfallshåndtering, finnes på Haukland og Uttakleiv, mens på Vik mangler dette. Det er tilrettelagt for camping på Uttakleiv, men på Haukland er kun telt tillatt, og på Vik er det private campingparseller. I perioder med økt besøkstrafikk overskrides parkeringskapasiteten, og det vil være behov for å løse denne situasjonen, i form av begrensning og regulering.</p>	<p>Haukland og Uttakleiv er godt forbundet for gående, og langs de gamle veien over og rundt fjellet, formidles lokalhistorie med QR-koder. Disse veien går gjennom beiteområder, og det er behov for å informere de besøkende bedre om dette. Adskilt av et nes, er det ikke mulig å gå mellom Hauklandstranda og Vikstranda i strandsonen, en gangforbindelse vil kunne styrke styrke denne koblingen.</p>

DEL 4 DISKUSJON

DISKUSJON

I arbeidet med å tilrettelegge på en landskapstilpasset måte er det viktig å balansere de ulike interessene i landskapet, og sikre en rettferdig fordeling av landskapet som et felles gode. Hvordan man fremmer en bærekraftig utvikling av turismen på Haukland, Uttakleiv og Vik er derfor en høyst aktuell problemstilling, relevant for den tverrfaglige arbeidsgruppen i Vestvågøy kommune og Nordland fylkeskommunes besøksforvaltningsprosjekt. Landbruket har en sentral rolle i landskapet, og det er derfor aktuelt å diskutere om det finnes aktører som kan jobbe på tvers av nivåene landbruket, som kan bidra til å synliggjøre verdiene bøndene er med på å forvalte i enda større grad.

I landskapsressursanalysen er beitebrukets betydning for landskapskarakteren et viktig funn. Derfor vil det være viktig å diskutere landbrukets betydning, om hvorvidt endringer i landbruket vil gi endringsprosesser som har så stor innvirkning på landskapet at landskapskarakteren endres. Vi snakker i dette tilfellet om «landskapskapasitet,» hvor stor endring som skal til før landskapskarakteren for området Haukland, Uttakleiv og Vik endres. I beitebrukssammenheng er særlig gjengroingens betydning for friluftslivet og de landbruksøkonomiske ressursene i utmarka aktuelle. I landbrukets kulturlandskap, er kunnskapen om naturen en immateriell kulturarv som forvaltes av et aktivt landbruk. I selve næringen er dette kunnskap som kan tas for gitt, og en langsiktig sikring av landbruket er nødvendig om man skal forvalte denne

kulturarven knyttet til landskapet for fremtiden. Dette er spesielt relevant i forbindelser med opprettelse av hensynssoner for landskap på Uttakleiv, Haukland og Vik, og her er det relevant å se på hvilke virkemidler som finnes i landbruket, og hva som kan bidra til en langsiktig bruk og forvaltning av kulturlandskapet.

Det finnes eksempler på hvordan turisme og landbruk kan kombineres på Vestvågøy, som bidrar til økonomisk og kulturell verdiskapning. Hvilke muligheter finnes det for dette i studieområdet Haukland, Uttakleiv og Vik? Kulturlandskapet en arena for en opplevelsesbasert turisme, og det vil være interessant å se på hvilke synergier man kan skape mellom landbruket og turismen. Det er også planer for et nytt servicebygg på Haukland, og hvilken rolle kan dette bygget få med hensyn til lokalsamfunnsutvikling og bindeledd mellom landbruk og besøk i området?

Målet for diskusjonsdelen blir dermed å utarbeide et grunnlag som gir retning for aktuelle strategier, og landskapstilpassede tiltak som bidrar til å bevare landskapets karakter, og som kan imøtekomme økt turisme og sikre et fortsatt levende landbruk. På neste side oppsummeres bruk og forvaltning av landskapet fortelt på fire grupper (fig. 4.1), og i diskusjonsdelen er det tre hovedtema: Utvikling av turismen (1), endringer i kulturlandskapet (2) og balanse mellom turisme og landbruk (3).

DISKUSJONSTEMA

1. Utvikling av turismen

Er turismen bærekraftig på nåværende tidspunkt? På hvilke måter kan besøksforvaltning bidra til å oppnå en landskapstilpasset tilrettelegging?

2. Endringer i kulturlandskapet

Hvilke endringsprosesser pågår i området Haukland, Uttakleiv og Vik? Er disse av sterke nok til å endre landskapets karakter? Og hvilke immaterielle verdier er knyttet til landbrukets landskap?

3. Balanse mellom turisme og landbruk

Landbruket bidrar til å holde landskapet åpent, som kommer friluftslivet og turismen til gode. Å opprettholde et aktivt landbruk er nødvendig for å sikre disse kvalitetene. Økt trafikk kan i noen tilfeller være til hinder for landbrukets daglige virke, og hvilke synergier kan skapes mellom turisme og landbruk, slik at turismen kan være med på å styrke landbruksnæringen? Og hvilken rolle kan et nytt servicebygg på Haukland få for landbruket?

TURISME

BRUK: Strendene og fjellene gjør Haukland, Uttakleiv og Vik til attraktive turistdestinasjoner.

UTFORDRINGER: Antallet turister er høyt, og legger press på infrastruktur og bidrar til slitasje i naturmiljø. Kapasitetproblemer kan skape utfordringer for turismen selv, særlig gjelder dette på veiene.

FORVALTNING: Økt turisme gir mulighet for økonomisk verdiskapning, og kan gi næringsgrunnlag for å etablere infrastruktur som også kommer lokalbefolkning til gode.

LANDBRUK

BRUK: Landskapet er selve ressursgrunnlaget for landbruket med utnyttelse av naturressurser i fjellet gjennom beite og oppdyrking av strandflate.

UTFORDRINGER: Begrenset framkommelighet på veiene kan gi tapte arbeidstimer. I beiteområder kan konflikter mellom beitedyr og friluftsliv oppstå.

FORVALTNING: Landbruket er næringen som opprettholder kulturlandskapet, å sikre landbruket i et langsiktig perspektiv er særlig avhengig av økonomisk lønnsomhet og sikring av generasjonsskifte.

LOKALBEFOLKNING

BRUK: For det lokale friluftslivet er Hauklandstranda statlig sikrede område et viktig friluftsområde for lokalbefolkning på Vestvågøy. De mange turstiene i fjellet er også viktige for det lokalt friluftsliv.

UTFORDRINGER: Høyt antall turister kan fortrengte lokale, særlig med hensyn til manglende parkeringskapasitet og mangel på kollektivtransport.

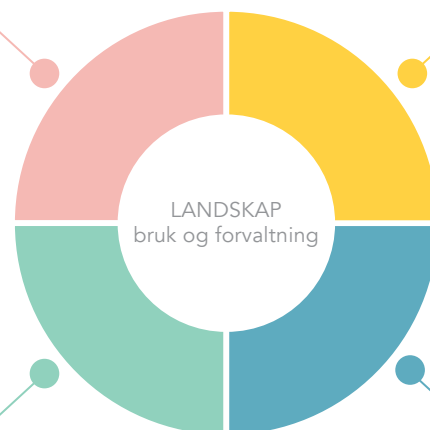
FORVALTNING: Et landskap i aktiv bruk styrker dets verdi, og legger føringer på den offentlige forvaltningen.

OFFENTLIG FORVALTNING

BRUK: Nasjonal turistveg forbereder Uttakleiv, Haukland og Vik med E10, som et nasjonalt initiativ som kan bidra til lokal verdiskapning. Hauklandstranda er avsatt til lokalt friluftsliv og viktig i et folkehelseperspektiv. For landbruket i kommunen er kulturlandskapet et viktig produksjonsareal.

UTFORDRINGER: Økende turisme skaper nye utfordringer med hensyn til å sikre tilstrekkelig kapasitet på infrastruktur. Å balansere lokalbefolkningens og turismens interesser, samt ivareta lokalt landbruk, er en oppgave for det offentlige.

FORVALTNING: Utforming av besøksstrategier kan sikre brukergruppens interesser og bidra til bærekraftig utvikling av lokalsamfunn i møte med økende turisme. I de nye hensynssonene for landskap er landbruket avgjørende i et skjøselsperspektiv.

Figur 4.1 Bruk og forvaltning av landskap.

1. Utvikling av turismen

Regionalt pågår det mange parallelle prosesser knyttet til utvikling av et bærekraftig reiseliv i Lofoten. Destinasjon Lofotens koordinerende rolle i arbeidet mot Lofoten som bærekraftig reisemål 2018-2020 er en viktig prosess, hvor besøksforvaltningsprosjektet i regi av Nordland fylkeskommune har en sentral rolle i handlingsplanen, som et viktig bindeledd som jobber på tvers av sektorer (Destinasjon Lofoten, 2018). Å legge til rette for en bærekraftig utvikling av både reiseliv og lokalsamfunn er høyt prioritert, etter en markant økning i både sommer- og vinterturismen de siste tre årene.

For reiselivsregion Lofoten er turismen en ressurs, så fremt den forvaltes på en bærekraftig måte. I besøksforvaltningen er noe av det mest sentrale at besøket utenifra skal komme lokalbefolkningen til gode (Vestvågøy kommune, 2019a). På Hauklandstranda bidrar det høye antallet besøkende til at det ikke er parkeringsplasser nok til alle på populære utfartsdager i høysesongen. Dette er en utfordring direkte knyttet til økende turisme, og fører som nevnt tidligere til at mange lokale innbyggere på Vestvågøy heller velger andre utfartssteder på slike dager. Det blir en konkurranse om arealer, og i lys av ELC blir lokalbefolkningen fratatt sin rett og tilgang til et landskap (Egoz, 2011). I tillegg til parkering, er framkommeligheten på veiene også begrenset, som påvirker både lokalbefolkning og landbruket. Men ikke minst påvirker den reduserte framkommeligheten også turismen, som kan forringe reiseopplevelsen for de som har valgt å komme til Lofoten. Å vente på bilberging i mange timer

kan være eksotisk, men ikke nødvendigvis noe turister ønsker seg på sin reise. Turismen utgjør en betydelig del av det økonomiske grunnlaget for Lofoten, og det er i denne sammenhengen viktig å forbli et attraktivt reisemål. Her er besøksforvaltning et virkemiddel, hvor man gjennom besøksstrategier kan legge til rette for en aktiv styring av turismen. En større kontroll på besøks trafikken kan bidra til gode opplevelser for både lokalbefolkning og de besøkende, og fremme en bærekraftig reiselivsutvikling.

Tilrettelegging på lokalbefolkningens premisser

Å legge til rette for gode medvirkningsprosesser er grunnleggende for planlegging i tråd med ELC. Landskapet er noe som kan gi grunnlag for menneskers identitet og tilhørighet, og i forbindelse med tilretteleggingstiltak som kan påvirke landskap og lokalbefolkning, handler det om å skape en arena hvor folk får uttrykt hva landskapet betyr for dem. Lokalbefolkning skal få en stemme, og kunne ta stilling til landskapsprosesser som angår deres landskap. Selv om ELC ikke gir noen direkte framgangsmåte for hvordan oppnå landskapsdemokratiske prosesser, vil det uansett handle om å øke bevisstheten rundt landskap, slik at de har eierskap til de endringene som skjer i landskapet mennesker bor, og har tilknytning til. Å legge til rette for at beslutningstakingen skjer undeni fra og opp, er del av det landskapsdemokratiske prosjektet. I en region hvor det haster å få på plass nødvendig infrastruktur for å imøtekomme en økende turisme, er

det likevel viktig å gi rom for at befolkningen får ytre sin mening. Et eksempel på tilretteleggingsprosess som ikke har vært forankret i lokalsamfunnet, fant sted i Flakstad kommune i januar.

På Vest-Lofotens ytterside er de store sandstrendene noe som er karakteristisk for denne landskapsregionen. I det som nå er Lofotodden nasjonalpark, ligger Kvalvika, en svært attraktiv strand på Moskenesøyas nordlige ytterside. Begrenset med parkeringsplass ved turstiens start har medført parkering langs veiene, og i starten av 2019 ble det presentert forslag til parkering med kapasitet for 200 biler i Torsfjorden. Gjennom en visualisering av inngrepet i terrenget, ble det tydelig hvilken konsekvens tilrettelegging for økt turisme ville ha for naturmiljøet og landskapskarakteren i det aktuelle området. Dette fikk stor oppmerksomhet i lokale aviser, og ble et tema som engasjerte lokalbefolkning i store deler av Lofoten. Det kom tydelig fram at mange hadde en sterk tilknytning til landskapet, og at et terrenginngrep i så stor skala var noe som berørte menneskers tilhørighet til landskapet, og ble et konkret bilde av en utvikling av Lofoten som ikke var ønsket av lokalbefolkningen. Tilrettelegging må skje på lokalbefolkningens premisser, og dette forslaget om parkering for 200 biler er et eksempel på at medvirkningsprosesser er viktige når tilretteleggingstiltakene er store og griper inn i landskapet. At lokalbefolkningen blir bevisst utviklingen av sine egne landskap, er en oppgave for den offentlige forvaltningen. Landskap er på mange måter noe abstrakt, og i medvirkningsprosesser er det

derfor viktig å konkretisere landskapsendringer. En visualisering av skjæringen i fjellsiden ved turstiens start, ble noe konkret som lokalbefolkningen kunne diskutere.

I tillegg handler dette tilretteleggingstiltaket om å åpne for store besøksmengder i et urørt område hvor det ikke finnes infrastruktur, og hvor en sårbar natur allerede bærer preg av slitasje etter de mange besøkende. Skal Lofoten forbli en attraktiv reisedestinasjon, må ikke turismen ødelegge sitt eget ressursgrunnlag, i form av slitasje på natur, samt belastning på lite utbygd infrastruktur og små lokalsamfunn. Her handler det om å styre turismen unna områder som er sårbare for høyt besøkspress, og heller styre den aktivt i retning områder hvor infrastrukturen er utviklet for å ta imot større besøksmengder.

Tilrettelegging som tar hensyn til landskapet

På hvilken måte er eksempelet fra Kvalvika relevant for tilretteleggingen på Haukland, Uttakleiv og Vik? En landskapstilpasset tilrettelegging handler om å ivareta interessene til landskapets brukergrupper i så stor grad som mulig, og gjennom en landskapstilpasset tilrettelegging får interessegrupper ivaretatt sin rett til landskapet som et felles gode (Egoz, 2011), i lys av den enkeltes bruk, behov og tilknytning. Med hensyn til utviklingen av landskapet på Haukland, Uttakleiv og Vik, er det i denne oppgaven særlig fokus på landbruket, og hvordan deres interesser blir ivaretatt. Selv om turismen håndteres godt lokalt på Uttakleiv, skaper den totale besøksmengden problemer på veiene fra E10 til Uttakleiv, som er

en påkjenning for mange som har sitt virke i landbruket i omkringliggende områder. I landskapsfaglige diskursen snakker man om et landskapsdemokrati, og denne oppgaven setter fokus på at landbruket må i større grad integreres i besøksforvaltningen, som i dag har størst fokus på forholdet mellom lokalsamfunn og turismen. De i landbruket er også del av lokalsamfunnet, men har en helt unik rolle i forhold til kulturlandskapet, og hvordan de er med på å opprettholde landskapskarakteren på Haukland, Uttakleiv og Vik.

OPPSUMMERING 1

En bærekraftig og positiv holdning til turistene, er avhengig av at de lokale får noe igjen fra de som besøker stedene. Økonomisk verdiskapning basert på turisme skjer allerede på Haukland og Uttakleiv, men for landbruket er store besøksmengder til hinder for arbeidet.

Landskapstilpasset tilrettelegging

Å begrense antallet turister til Haukland, Uttakleiv og Vik, vil være nødvendig om man skal få en bærekraftig utvikling av turismen på disse stedene. Den trafikale situasjonen må løses, slik at trafikkflyten blir bedre for alle grupper.

2. Endringer i kulturlandskapet

Et kulturlandskap i hevd – til hvilken pris?

Det åpne landskapet et resultat av forfedrenes slit, og ekstensive utnyttning av landskapet (Bruun, 2006). Nå som landbruket er modernisert, og bøndene færre, vil ikke ressursutnyttelsen foregå på samme vis som før, gjennom slått og stort antall dyr på utmarksbeite. På en måte kan gjengroing som følge av mindre beite sees som et framskritt i vår kultur, man er ikke lenger avhengig av jordbruk og husdyrhold for å overleve. Folk kan livnære seg på andre måter, leve et liv med 7,5 timers arbeidsdag som er godt betalt. De er ikke nødt til å drive beitebruk med husdyr som krever full tilstedeværelse.

Å drive gård er en livsstil, og selv om Vestvågøy er en av de største landbrukskommunene i Nordland fylke, har det som ellers i landet også her vært en klar nedgang i antall aktive bruk. At den yngre generasjonen har flere valg enn å overta gården, er et resultat av endring og modernisering i kulturen, og valgfriheten er i denne sammenhengen et gode, men på samme tid er frihet til å velge noe som stiller landbrukets landskap i en sårbar posisjon. Et landskap i hevd er en ferskvare, som er avhengig av å bli videreført til neste generasjon. Om utmarka ikke lenger utnyttes som ressurs, vil den gro igjen, og når gjengroingen først er kommet i gang er den vanskelig å stoppe. I et ikke lenger åpent landskap er det mer tidkrevende å få sanket husdyra man har hatt på beite, samtidig som beiteressursene i form av åpne arealer minker. Store deler av beiteområdene innenfor Leitebakken beitelag

har ifølge kartdata fra NIBIO's beite- og vegetasjonskartlegging svært god kvalitet. Prosentandelen beitevolter og engsamfunn (høgstaudeeng og lågurteng) er stor, som er beiteressurser av høy verdi (s. 38, fig. 3.7). Derfor er opprettholdelse av beitepress en langsiktig investering for framtidens beitebruk og skjøtsel av kulturlandskapet.

Men å skulle stimulere til mer bruk av utmarka, er i stor grad et landbrukspolitisk anliggende, og som leder oss inn i en kompleks landbrukspolitikk. En utvikling mot færre, og større gårder kan sees som en konsekvens av den gjeldende landbrukspolitikken, som også gjelder for Vestvågøy. Med tilgang på eksterne fôrressurser, er man blitt mindre avhengig av utmarksbeite, og i tidligere tider hvor det var både storfe og småfe på utmarksbeite, er det i hovedsak kun sau på beite i dag. En ytterligere nedgang i småfeholdet vil gi lavere beitepress, som ikke vil kunne stanse gjengroing i kulturlandskapet. På mange måter er opprettholdelse av beitebruk et spørsmål om økonomisk lønnsomhet. Om man må investere ekstra tid, uten å få kompensasjon, er dette et tap for landbruket. Og er det årlige svingninger i prisen per slakt, gir dette en økonomisk uforutsigbarhet. Dette har vært en utfordring for sauebrukerne de siste årene, med overproduksjon av lam, som gir påfølgende lave priser. Hvis beitebruket på samme tid foregår i områder med gjengroing, vil dette potensielt ha en ytterligere innvirkning på småfeholdets lønnsomhet. Å være oppmerksom på vekselvirkningen mellom tid og økonomi i landbruket er viktig, og utfordringer knyttet til redusert framkommelighet på veiene

som leder til Haukland, Uttakleiv og Vik, bør sees i lys av dette. I en landbrukssektor med stadig færre bruk, får hver enkelt gårdbruker en enda større betydning for utvikling av kulturlandskapet, og i arbeidet med en landskapstilpasset tilrettelegging, er det derfor viktig å ivareta landbrukets interesser i møte med en økende turisme i Lofoten, slik at landbruket kan holde kulturlandskapet i hevd i et langsiktig perspektiv.

Ulikt syn på gjengroing mellom turist og nordmann

At gjengroing kan gi tap av beitearealer er et faktum, men hvorvidt gjengroing i kulturlandskapet er et problem for turismen er et annet spørsmål. I forskningsprosjektet Cultour, var ulikheten mellom nordmenns og utenlandske turistenes oppfatning av det tresatte landskapet i Vesterålen et interessant funn (Bryn og Flø, 2013). I studien fant man at gjengroing ble generelt sett som noe positivt hos turister fra Vest-Europa, i kontrast til jordbruket, som ble betraktet som et «unaturlig og til dels destruktivt element i naturen» (ibid, s. 22). I sammenligning med sine egne landskap på kontinentet, ser turistene landskapet i landskapsregionen Lofoten og Vesterålen som «bærekraftige samfunn, med en unik sameksistens mellom menneske og natur» (ibid, s. 23). Og selv om naturen har vært hardt utnyttet i en norsk skala, blir landbrukets kulturlandskap i betraktet som urørt natur av disse turistene. At opplevelsen av et landskap er subjektiv er tydelig, der noen ser trærne som et bilde på at man lar naturen komme tilbake, mens nordmenn

og turister fra andre deler av Skandinavia betrakter det samme landskapet med et helt annet blikk, hvor gjengroing er et bilde på at vår kultur ikke lenger kan holde kulturlandskapet i hevd. Med utgangspunkt i funnene fra Cultour er det ikke for turistenes del gjengroing skal motvirkes. I norsk sammenheng er jordbruksarealene verdifulle, sett i lys av det er bare få prosent av Norges landareal som er dyrkbart. Og i Lofoten, med strandslettene på Haukland, Uttakleiv og Vik som eksempel, er de dyrkbare arealene begrenset. De er flekker på marine strandavsetninger, i et landskap som ellers kun kan utnyttes med beitedyr. Jordbruksarealene har på Vest-Lofotens ytterside vært en forutsetning for bosetningene, basert på kombinasjonen av fiske og jordbruk. I et større tidsperspektiv er endringene de siste hundre årene i stor kontrast til hvordan det tradisjonelle bruken av landskapet har vært gjennom århundrer. I landbruksforvaltningen på Vestvågøy vises det til hvordan det for 70 år siden var en helt annen utnyttelsen av landskapet på Vestvågøy, med oppimot 1000 bruk i utmarka, mot under 100 i dag. Endringsprosessene i landskapet har skjedd raskt, og det å merke seg disse endringsprosessene står sentralt i Den europeiske landskapskonvensjonen. Kulturlandskapet er vitne til vår historie, og en påminnelse om hvor vi kommer fra, og hvilke tradisjoner og verdier vi forvalter fra de forrige generasjoner. Videre gir ELC en forpliktelse om å øke bevisstheten rundt landskap i hele samfunnet, og hvordan vi holder kulturlandskapet i hevd, angår flere enn bare landbruket alene.

Forvaltning av den immaterielle kulturarven

At kulturmark i strandsonen gjødsles, for å motarbeide naturens kontinuerlige erosjon av det sårbare vegetasjonsdekket, er en gammel tradisjon på yttersidestrendene. Med tanke på at den oppdyrkede strandsletten har vært selve naturgrunlaget for bosetningene, har gjort det viktig å ta vare på kulturmark i så stor grad som mulig for å hindre sandflukt. Sandflekker i vegetasjonsdekket i strandsonen, kan med vindens kraft raskt bli større, og tidligere var tang det man la på for å få gresset til å vokse tilbake, mens jord og husdyrgjødsel er senere blitt den vanlige praksisen. Å ha denne kunnskapen om naturen, hvordan bølger og vind er naturlige endringsprosessene former landskapet, og hvordan mennesker i en viss utstrekning kan påvirke og styre disse endringsprosessene, er en immateriell kulturarv. Den er overført i generasjoner gjennom utøvende praksis, og kan etter UNESCOs Konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven beskrives som «kunnskap og ferdigheter knyttet til naturen» (UNESCO, 2003, artikkel 2d). Om denne kunnskapen skal ivaretas, er det nødvendig at den føres videre, og på Haukland, Uttakleiv og Vik er innbyggerne bærere av denne kulturarven, hvor landbruket står i særposisjon. Direkte knyttet til naturen og landskapet, vil landbruket kunne sees som en av de viktigste forvalterne av denne immaterielle kulturarven. Å være avhengig av landskapet på denne måten, gir en spesiell varhet for naturen, og et essensielt behov for å ta vare på ressursene. Særlig er dette viktig i et værhardt

landskap som på yttersida, hvor de fruktbare områdene er begrenset, og man er prisgitt at naturkreftene. Den fysiske kulturarven kan betegnes som den som er synlig i landskapet, i form av steingjerder og spor etter tidligere bruk av landskapet. Den immaterielle kulturarven er derimot knyttet til individene som bærer kunnskap om landskapet direkte knyttet til naturen. Eksempler på dette er hvordan en gårdbruker kjenner jorda på en helt spesiell måte, og en beitebruker kjenner sin saueflokk, og vet hvor de ferdes.

Men kulturarven er ikke bundet til mennesker alene. Verdien, og kulturarven oppstår mellom menneske og natur, men også med husdyr som bindeledd mellom beitebrukeren og naturressursene. At sauene beiter stedbundet beitemønster er en immateriell kulturarv, som ikke kan overføres direkte, eller overføres til en annen flokk. Bundet til gården, er det en immateriell verdi den enkelte beitebruker forvalter, og som vil kunne gå tapt hvis ikke generasjonsskifte eller overtakelse av gården og beitedyra skjer. I landskapet kommer den immaterielle kulturarven til syne som et kulturlandskap i hevd, og med beitevollene under Mannen og Veggen som eksempel, er den immaterielle kulturarven som ligger i saueflokkene tilhørende de to gårdene på Uttakleiv, de som forvalter landskapet og gir dets karakter og særpreg. På denne måten forstås videreføringen av en gård i flere generasjoner som mer enn videreføring av de fysiske arealene, men om en overføring av kunnskap som husdyra og den enkelte gårdbruker besitter, som kommer til syne som landskapskarakter.

Kulturlandskapet som en kollektiv odel

I et samfunn hvor stadig færre har tilknytning til landbruket, vil fortsatt landbrukets landskap være et grunnlag for identitet og tilhørighet. En preferanse for det åpne kulturlandskapet hos nordmenn, viser at et kulturlandskap i hevd har en betydning. Gjennom et aktivt landbruk forvaltes både den fysiske og immaterielle kulturarven, og i Cultour beskrives et landskap ute av hevd som følgende:

«Åkerland og steinvoller er resultatet av forfedrenes harde arbeid, og når dette landskapet gror igjen, blir gjengroing selve symbolet på en kollektiv odel, et arvet landskap som de ikke klarer å forvalte på en tilfredsstillende måte.

BRYN OG FLØ (2013, s.23)

Hvilken betydning har det å ikke kunne forvalte en kollektiv odel? At «Norge gror igjen,» referer til at gjengroing av utmarka er en nasjonal endringsprosess. Sør i landet gror de tradisjonelt åpne seterlandskapene igjen uten beite og utnyttning av vegetasjon til brensel. Og i et landskap som betegnes som et åpent kulturlandskap i hevd, hvor store endringsprosesser skal til før det endrer karakter, og landskapet ikke lenger er et åpent? Det er her vi begynner å bruke begrepet landskapskapasitet (Scottish Natural Heritage, 2002), for å vurdere hvor grensen går før vi ikke lenger har det opprinnelige landskapet, men er blitt et nytt og til dels annerledes landskap, som følge av endringer i vår kultur. Det skogkledte landskapet har

ikke den samme karakteren som det gresskledte landskapet uten trær. På Haukland, Uttakleiv og Vik, vil fjellene alltid ha en tydelig romdannende virkning, og hvorvidt fjernvirkningen av fjellsiden er avgjørende for hvordan landskapet oppleves er en skjønnsmessig vurdering. I fastsettingen av landskapskarakteren for studieområdet, er de gresskledte fjellsidene med beitevoller viktige for opprettholdelse av landskapets karakter. Særlig viktige landskapselementer er den sørvendte siden av Mannen og Veggen, som en stor og karakteristisk gresskledt fjellside. Om beitevoller og engsamfunn gror igjen, blir fjellsidene tresatte istedetfor gresskledte, og landskapets kapasitet overskrides i så stor grad at endringer i den vegeterte flaten er med på å endre landskapets karakter, slik den er definert i denne oppgaven. Samtidig er gjengroing avhengig av mange faktorer, men det tas her utgangspunkt i NIBIO's kartlegging av gjengroingspotensiale, som sees i analysedelens vegetasjonskartlegging.

Foruten at gjengroing vil endre vilkårene for beitebrukets utnyttelse av utmarka, vil også nærvirkningen og opplevelsen av å ferdes i landskapet vil være annerledes. For friluftslivet vil gjengroing påvirke landskapsopplevelsen. Her er Holandsmælen, fjellet som ligger sør for Vik, et eksempel på hvordan gjengroing har endret bruksvilkårene for utmarka, både for landbruket og friluftslivet. På et tidlig stadium gjør bjørkekjerr gjør det vanskelig å ta seg fram, både på ski og til fots. På et senere stadium vil større trær hindre utsikt, som gjør selve opplevelsen av å bevege seg i landskapet annerledes, hvor det i bjørkeskog

og granskog i Holandsmælen ikke er fritt utsyn før man når skoggrensen lenger oppe i fjellet. På dette viset er gjengroing noe som kan påvirke lokale friluftsinnteresser og den opplevelsesbaserte turismen.

For landbruket gjør framvekst av bjørkekjerr at beiteplantene utskygges, og som er med på å forringe beitekvaliteten. Gjengroingen gir også praktiske utfordringer for beitebrukerne, med tanke på å holde oppsyn og sanke sauer om høsten. I området Leitebakken beitelag utgjør fjellet Holandsmælen en stor prosentandel, og gjengroing har allerede begynt å nå de gode beiteområdene på Vik. I store deler av Holandsmælen er det ikke lenger sauer på beite, og dette er i stor grad på grunn av gjengroing, som igjen er en konsekvens færre beitebrukere og lavere utnyttelse av de naturgitte ressursene som fins i utmarka. Med visshet om at dette er en endringsprosess som kan starte som følge av et mindre aktivt beitebruk, er dette landskapsendringer som angår både turismen, lokalbefolkning og det lokale friluftslivet. Men samtidig er det også et spørsmål om i hvor stor grad gjengroing er et problem. Er det bare en naturlig konsekvens av en moderne kultur med færre aktive bruk, og noe som friluftslivet uansett vil tilpasse seg, og som heller ikke vil være negativt for turismen som nevnt erfaringene fra Cultour? Eller er gjengroing av fjellsider noe man skal forsøke å motvirke med virkemidler i landbruket og den offentlige forvaltningen av landskapet?

Ungdom til orde for et mer bærekraftig landbruk

I de organiserte beitelagene i Lofoten, er det i hovedsak sauer på beite. Tidligere var utmarka i mye større bruk, mens nå finnes det i liten grad storfe på beite. Terrenget i utmarka er også krevende, hvor beitearealene er i kupert terreng som er best egnet for småfe som sau og geit. Et større mangfold av beitedyr vil også kunne gagne beiteområdene, ettersom sauer har mer selektivt beite sammenlignet med geit, og i mindre grad klarer å holde lignoser i form av bjørkekratt tilbake.

Å benytte de fôrressursene som fins i landet, er et argument i Seterpolitisk melding 2019, hvor Alliansen ny landbrukspolitikk tar til orde for å i større grad satse på tradisjonell utnytting av utmarka gjennom setring, framfor import av fôr til storfe. I alliansen er ungdomspolitiske grupper representert, og blant de totalt 10 organisasjonene er Norges Bonde- og Småbrukarlags ungdomsgruppe en av medlemmene. Dette antyder at det fins et landbrukspolitisk ønske fra en ny generasjon, om å fremme et mer bærekraftig landbruk, basert på lokale fôrressurser. Beiteforsker Yngve Rekdal ved NIBIO er en av bidragsyterne i meldingen, som viser til at det i 2018 var i underkant 40% av de 800 millioner førenhetene i utmarka som ble benyttet. Basert på det landsomfattende NIBIO-prosjektet Arealregnskap i utmark, viser han til at det er rundt 45% av Norges landarealer som kan utnyttes gjennom husdyrbeite, og at det finnes store beiteressurser i landet som kan utnyttes i større grad. (Alliansen ny

landbrukspolitikk, 2019). Og selv om Seterpolitisk melding i stor grad henvender seg til seterlandskapet i de sørlige fjellstrøkene i Norge, er likevel bevisstgjøringen rundt hvilke ressurser som fins i utmarka relevant for Lofoten. Føreheter kan omregnes til økonomisk verdi i kroner, og på mange måter er utmarka en gratis ressurs for de med landbrukseiendommer, som i liten grad behøver annen skjøtsel enn kontinuerlig beite. Tilknyttet stølsdrifta er også tradisjoner for produksjon av meieriprodukter, hvor videreføring av melka gjennom ysting gir langtidsholdbare produkter, forankret i en kulturtradisjon som er direkte knyttet til landskapets ressursgrunnlag. Uten bruk av ressursene, gror landskapet igjen, og uten videreformidling av kunnskap overlevert gjennom praksis, kan en del av den immaterielle kulturarven gå tapt.

Utvalgte kulturlandskap i landbruket

Å ta vare på den immaterielle kulturarven knyttet til landskapet, er avhengig av en langsiktig og kontinuerlig drift og skjøtsel av kulturlandskapet. I Landbruket finnes allerede virkemidler som kan bidra synliggjøre og løfte fram kulturarven som ligger i landskapet. En av disse er støtteordningen Utvalgte kulturlandskap, som er et samarbeid mellom Miljødirektoratet og Riksantikvaren koordinert av Landbruksdirektoratet. Siden utvelgelsen av Utvalgte kulturlandskap startet i 2009, som et arbeid i å følge opp Den europeiske landskapskonvensjonen, er det blitt valgt ut 46 landskap som har fått denne statusen, og i 2019 er det avsatt 33 millioner kroner til skjøtsel av utvalgte

kulturlandskap i hele Norge (Landbruksdirektoratet, 2019). Formålet er å sikre en langsiktig forvaltning av landskap med store verdier knyttet til kulturhistorie, men også biologi og naturmangfold. Gjennom ordningen tillegges landbruket en oppgave som består av mer enn å bare være matprodusenter, de blir like mye kulturarbeidere som produsenter av norsk mat.

I 2018 ble Røst del av de utvalgte kulturlandskapene, som det første i Lofoten. Å få status som et utvalgt kulturlandskap er frivillig, initiert av grunneierne selv, og en mer bruksrettet og aktiv bevaring enn det er fokus på vern av landskap, som støtter landskapsforvaltning etter ELC. Tilskudd til skjøtsel og vedlikehold blir dermed et virkemiddel, slik at man kan sikre fortsatt drift i områder som er formet av «langvarig og kontinuerlig tradisjonell bruk» (ibid). Dette styrker igjen ideen om forvaltning av den immaterielle kulturarven i landskapet, som er avhengig av aktiv bruk og overføring gjennom praksis for å bli bevart for fremtiden. Kontinuitet er helt avgjørende for et landskap i hevd, og aktørene i landbruket har en nøkkelrolle i opprettholdelse av kulturlandskapet på Haukland, Uttakleiv og Vik. Men i praksis er det fortsatt et spørsmål om hvor mange det er som ønsker å ta på seg en rolle som «kulturarbeider,» og i hvor stor grad dette kan være en motiverende faktor i rekruttering av nye generasjoner i landbruket. Uansett er Landbruksdirektoratet tydelig på at «å ta vare på vår natur- og kulturarv krever et aktivt jordbruk, lokalt engasjement og en statlig innsats» (ibid).

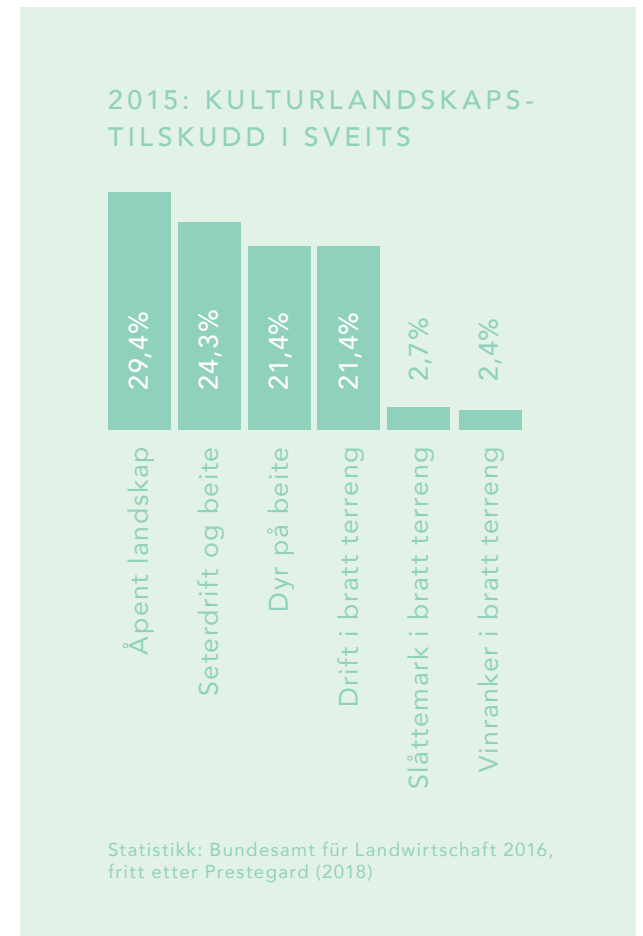
Matprodusent eller kulturarbeider?

Landbruket handler ikke om overlevelse som før i tiden. Men å gjøre gårdbrukeren om til en kulturarbeider, er det en realistisk vei å gå for landbruket selv? Dette er noe av kritikken mot den sveitsiske kulturlandskapsforvaltningsmodellen som aktivt går inn for å gi høy støtte til gårdbrukere som bidrar til å holde landskapet åpent.

Kulturlandskapstilskudd gis både i Sveits og Norge, men i Sveits er det inndelt i seks ulike kategorier, og tilskuddet øker jo høyere opp i landet man kommer, og jo brattere terrenget blir. Men på samme tid som det som er kategorisert som fjellandbruk prioriteres, uteblir den samme støtten til drift i laveliggende strøk. Vilårene for drift i lavlandet og i fjellet er forskjellige, med mulighet for mer effektiv produksjon i landskap som betegnes som «Talzone,» flat- og dalbygder. Kulturlandskapet prioriteres høyt, men i landbrukspolitisk sammenheng har dette på mange måter ført til at den sveitsiske bonden enten blir en landskapsforvalter i høylandet, eller en storbonde i lavlandet (Norges bondelag, 2018).

Sveitsisk modell for bevaring av åpne landskap

I norsk sammenheng er det særlig det sveitsiske fokuset på gjengroing som har fått oppmerksomhet, hvor en stor del av kulturlandskapstilskuddet bevilges til å holde landskapet åpent. I en rapport utarbeidet ved NIBIO er utviklingen i den sveitsiske landbruksmodellen kartlagt. Som vist i figur 4.2, ser man at i 2015 utgjorde «Offenhaltungsbeitrag,» tilskudd til å holde landskapet åpent, i underkant av 30% av det samlede tilskuddet til kulturlandskap i Sveits (Prestegard, 2018). Dette viser at det å hindre gjengroing i kulturlandskapet er et landbrukspolitisk tema. De øvrige kategoriene bidrar også til å hindre gjengroing, hvor de mest sentrale er tilskudd til «seterdrift og beite,» som utgjør i underkant 25% av det totale kulturlandskapstilskuddet, samt tilskudd til «dyr på beite» og «drift i bratt terreng» som begge ligger på i overkant 20%. Av de totale tilskuddene gitt til sveitsisk landbruk i 2015, utgjorde kulturlandskapstilskuddet 18,3%, og prioritering av tilskudd til «Alpungsbeitrag,» fjellandbruk, er en måte å stimulere til opprettholdelse av landbruk i høyreliggende områder, som har større utfordringer med hensyn til klima og topografi. Derfor er det også andre produksjonsmåter og kulturtradisjoner man støtter ved å gi tilskudd, som seterdrift og produksjon av et stort utvalg oster.

Landbrukets kulturlandskap i Norge

I Norge er kulturlandskapstilskuddet i Norge likt for hele landet, mens det er gjennom arealtilskudd differensieringen skjer. Inndelt i 7 ulike områder, tas det hensyn til de geografiske og topografiske variasjonene, som gir ulike vilkår og muligheter for landbruk i Norge. Tilskudd til seterdrift og beite gis også i Norge, og for landbruk i bratt terreng finnes tilskuddsordninger som «Jordbruksarealer med driftsulemper,» basert på helning i terreng (Landbruks- og matdepartementet, 2014). Virkemidler for å åpne gjengrodde områder finnes også, men ikke tilsvarende eksplisitt som et «Offenhaltungsbeitrag» som i den sveitsiske tilnærmingen til forvaltning av kulturlandskapet. I en sammenligning er det også viktig å merke seg at Norge og Sveits arealmessig er svært forskjellig, der landområdene i Sveits tilsvarer et område på størrelse med Trøndelag fylke. Uten kysttilknytning, er det trolig de sentrale fjellstrøkene i Norge som vil best kunne sammenlignes, mens i kystbygder vil klima og geografien gi helt andre vilkår.

I den gjeldende landbrukspolitikken i Norge, har det vært prioritering av store bruk, framfor små og mellomstore, og dette har påvirket landbruket i Vestvågøy kommune. Jorbruksforholdene i Lofoten er små, og dermed er det små brukene viktige med hensyn til skjøtsel av landskapet. Landbruket handler ikke bare om effektiv matproduksjon, men også om forvaltning av kulturlandskap.

Beitelandskapet knyttet til Uttakleiv, Haukland og Vik, har betydelig økonomisk verdi hvis man tenker førenheter, mens den immaterielle kulturarven som ligger i saueflokkenes beitemønster, og gårdbrukerens tilknytning og kunnskap om naturen og landskapet i sin helhet, er ikke mulig å verdisette på samme måte. Om vi ønsker å ta vare på landskapet, formet av lang tids tradisjonelt bruk, er det avhengig av vi i større grad løfter fram og synliggjør arbeidet gårdbrukere gjør, for dette landskapet kommer både turismen og lokalbefolkningen til gode, og er i den offentlige forvaltningen en viktig del av vår felles kulturarv.

Og aller viktigst handler det om rekruttering i landbruksnæringen, om de immaterielle verdiene i landbrukets landskap skal føres videre i et langsiktig perspektiv. Landbruket må være en attraktiv næring for den nye generasjonen å etablere seg i, og mer oppmerksomhet på bonden som kulturarbeider er et interessant virkemiddel. Eksempelet fra Sveits viser at fokuset kanskje har vært for ensidig, mens i studieområdet Haukland, Uttakleiv og Vik er det mulig at status som Utvalgt kulturlandskap kan være en tilskuddsordning som kan styrke det lokale landbruket i et langsiktig perspektiv.

OPPSUMMERING 2

Kunnskapen knyttet til naturen, og landskapet i sin helhet, er en immateriell kulturarv som lokalbefolkningen besitter, og særlig gjelder dette de som er i landbruket. Denne kunnskapen som innebærer skjøtsel av landskapet på Haukland, Uttakleiv og Vik er med på å gi kulturlandskapet den karakteren den har i dag. Om denne kulturarven skal forvaltes, må den brukes aktivt og føres videre til neste generasjon.

Landskapstilpasset tilrettelegging

Formidling av kulturlandskapets betydning for landskapet på Haukland, Uttakleiv og Vik, vil kunne styrke og skape økt bevissthet rundt den immaterielle kulturarven hos både turister, lokalbefolkning og den offentlige forvaltningen. Sentralt står landbruket, som blir en avgjørende forvalter av kulturlandskapet. Å få status Utvalgt kulturlandskap kan være med på å sikre langsiktig drift og forvaltning av kulturlandskapet.

3. Balanse mellom turisme og landbruk

Ettersom turismen er med på å skape store økonomiske verdier for reiselivsregion Lofoten, er turismen også en potensiell inntektskilde for landbruket. Utleie av tilrettelagt utmark til camping er per dags dato en måte landbruket kan drive næringsvirksomhet, men hvorvidt en utvidelse av campingområdene være en landskapstilpasset tilrettelegging slik den er definert i denne oppgaven, er et annet spørsmål. Å øke kapasiteten vil kunne tilrettelegge for enda høyere besøkstall, og i landskapet vil dette kunne sette spor i et naturmiljø hvor spor etter de mange besøkende allerede er synlig. Med hensyn til landskapet, er dette en bærekraftig vei å gå, i håndteringen av en økende turisme? I konsekvensutredningen hvor det er vurdert konsekvensen av økt tilrettelegging for besøkende og endring av LNF-område til fritids- og turistformål i strandsonen på Uttakleiv, er dette et ankepunkt. Økt turisme sees som en trussel for både lokalt friluftsliv og naturmiljø, samt at mer infrastruktur vil kunne endre landskapsopplevelsen, med utgangspunkt i at landskapets urørte preg er noe av det som gjør Uttakleiv attraktivt for besøkende. I utredningen understreker Vestvågøy kommune at «Uttakleiv har særlig viktige natur- og landskapsverdier som bør forvaltes» (Vestvågøy kommune, 2019c, s. 155). Her nevnes særlig friluftslivsinteresser, kulturlandskapet og reiseliv, men også forekomsten av rødlistede arter, som ytterligere styrker den nasjonale interessen i området knyttet til biologisk mangfold. Kommunen refererer også til overordnede føringer for landskap i fylkesplan for Nordland, hvor det

i arealplanleggingen skal tas hensyn til helhetlige landskapsrom, og ut ifra dette forstås bevaring av kvalitetene i landskapet på Uttakleiv som en prioritert sak i kommunen. Skal økt verdiskapning og næringsutvikling finne sted på Uttakleiv, må denne ikke gå på bekostning av landskapet, men heller være tiltak som har som mål å bevare verdiene som allerede finnes i landskapet, både med hensyn til de materielle og immaterielle aspektene ved landskapet.

Organiserte turistgrupper sees på Uttakleiv, Haukland og Vik, og kan bidra til økonomisk verdiskapning gjennom å benytte seg av den avgiftsbelagte parkeringen på Uttakleiv. På Haukland er parkering gratis, og foruten trafostasjonen på Haukland, hvor det er café og galleri kombinert med kajakkutleie, finnes det per dags dato ikke andre tilbydere av servicetjenester rettet mot besøkende til disse stedene. Med utgangspunkt i at reiselivet er i stor grad opplevelsesbasert, og hvor de besøkende ønsker kontakt med lokalbefolkning (Destinasjon Lofoten, 2017), er det å tilby opplevelser basert på stedets ressurser en god mulighet for lokal verdiskapning. Turistene kommer i store mengder, inntil 5000 per dag i høysesongen, og hovedattraksjonen er de tre sandstrendene som er tett knyttet sammen. Denne sammenkoblingen mellom tre store sandstrender er unik i Lofoten, og særlig er nærheten til Leknes via nasjonal turistveg noe som gjør strendene svært lett tilgjengelige. Med andre ord er besøksgrunnlaget der, uten at man behøver å markedsføre seg, utfordringen er heller knyttet til for mye besøk

med hensyn til kapasiteten på eksisterende infrastruktur. Sammenlignet med mengden kommersielle reiselivsaktører som benytter landskapet som en gratis opplevelsesarena, kommer ikke turismen på Haukland, Uttakleiv og Vik lokalbefolkningen til gode.

Synergier mellom landbruk og turisme

På Vestvågøy finnes det flere eksempler på hvordan det kan skapes synergi mellom landbruk og reiseliv. Aalan gård er ett av geitebrukene på Vestvågøy hvor det siden 1991 har vært drevet gårdsbutikk med salg av lokale produkter (Isdal, 2016). Spesielt for denne gården er osteproduksjonen, hvor ysting på geitemelk gir produkter som selges på gården, i tillegg til at produktene også distribueres over hele Norge. På denne måten har ikke bare gården en lokal forankring, men også en nasjonal utstrekning som er større enn bare reiselivsregion Lofoten. Dette er et eksempel på hvordan landbruket kan henvende seg til reiselivet, og benytte turismen som ressurs for lokal verdiskapning. Aalan gård er også knyttet til to andre veletablerte gårder gjennom prosjektet Lofoten Farm Trail, hvor Norsk landbruksrådgiving i samarbeid med Lofoten friluftsråd har fasilitert prosjektet beskrevet som «Fra gård til gård på gamle ferdselsveier i Lofoten» (ibid). Med prosjektstart i 2015, er de tre gårdene del av et konsept knyttet sammen av et stinettverk hvor opplevelser skapes både på veien og på den enkelte gård. I likhet med Aalan gård, har også Reinmo gård

på Hellosan geitebruk, men her er driften basert på ren melkeproduksjon med rundt 400 geiter (ibid). Profilen er heller rettet mot overnatting og matopplevelser, og på denne måten utfyller gårdene hverandre. Den tredje av gårdene er Stall Lofothest i Rolvsfjord, som også tilbyr overnatting, kombinert med turer i fjellet, til fots og på hesteryggen. For det opplevelsesbaserte reiselivet tilbyr Lofoten farm trail til et helhetlig reiselivskonsept basert på de ressursene som finnes i landskapet. Overnatting gjør at gjestene kan tilbringe tid på gårdene, og dette er med på å bidra til enda større lokal verdiskapning, enn bare servering alene. Mer tid per gjest gir også større mulighet til å legge til rette for formidling av lokal kultur, og med aktiviteter som tar naturen og kulturlandskapet i bruk, er dette en måte å styrke landskapets rolle i møte med en turistnæring i stadig utvikling.

På Haukland, Uttakleiv og Vik, er det spesielt beitebruket det er viktig å opprettholde. Storparten av de som driver med sau, driver også med storfe, eller har annen jobb i tillegg. Å drive sauebruk alene er ofte ikke tilstrekkelig. Med fokus på utnyttelse av utmarksressurser som skjøtselstiltak, er derfor geitebruk interessant å studere. Med produksjon av geitemelk, får man kontinuerlig en råvare som kan videreføres. I utmarka holder man landskapet i hevd med geitene, som er gode til å holde gjengroing tilbake ettersom de beiter på lignoser som bjørkeskudd. På samme tid som geitene produserer et kulturlandskap, er også selve gården med på å skape opplevelser for de besøkende, og viser hvilke ressurser

som finnes i landskapet i Lofoten. På Vestvågøy er Aalan gård og Lofoten gårdsysteri eksempler på dette, hvor ystingen foregår på gården. Kombinert med servering og gårdsbutikk får også de besøkende en mulighet til å kjøpe ureist og lokalt produsert mat. Å legge til rette for opplevelser behøver ikke å være komplisert, men det krever at man ønsker å gå inn i en vertskapsrolle. For det å invitere besøkende inn på gården er en måte å skape store verdier for det opplevelsesbaserte reiselivet. Og i denne sammenhengen er turismen en ressurs for landbruket og lokalsamfunnsutvikling. Selve gården i seg selv blir et reiselivsprodukt, et utstillingsvindu for hvilke kulturelle ressurser som fins i Lofoten.

I Nordland finnes det allerede satsning på landbruk og turisme i kombinasjon, gjennom det treårige prosjektet Gårdsturisme og Matopplevelser. Prosjektet har pågått siden 2017, i regi av Nordland fylkeskommune og Fylkesmannen, og har som mål å ta gårdenes samlede ressurser i bruk (Landbruks- og matdepartementet, 2017). Dette betyr at det allerede er tilrettelagt for denne form for verdiskapning, og at den offentlige landbruksforvaltningen tilrettelegger for denne formen for verdiskapning. Vestvågøy er en kommune med lange landbrukstradisjoner, og hvilket potensiale fins det for å etablere gårdsturisme i studieområdet Haukland, Uttakleiv og Vik? Om det ikke er aktuelt i dag, kanskje er det en modningssak som kan bli aktuelt i et framtidsperspektiv. Beite er en bærekraftig utnyttelse av utmarksressurser, og en praksis som ivaretar en viktig kulturarv knyttet til landskapet.

GEITEBRUK OG TURISME PÅ VESTVÅGØY

LOFOTEN GÅRDSYSTERI
Produksjon av meieri- og
kjøttprodukter, gårdsbutikk
og servering

AALAN GÅRD
Ysteri, gårdsbutikk, servering
og besøksgård

REINMO GÅRD
Geitemelkproduksjon,
matservering og overnatting

4.3

Kortreist mat og kulturformidling

Ystingen på geitegårdene som Aalan og Lofoten gårdssystemer, gir et produkt som kan selges og serveres lokalt på stedet. Et aktivt landbruk finnes i dag på Uttakleiv og Vik, men kan de tilby produkter til de besøkende i området, rett fra gården? Her fins det et potensiale, og om det ikke hadde vært aktuelt å selge direkte fra gård, er en næringsdel i et nytt servicebygg på Haukland et mulig formidlingssted for kortreiste produkter. Lokalprodusert mat basert på lokale beiteressurser, har en direkte tilknytning til landskapet. Å skape en historie rundt lokal mat, er å skape opplevelser for både turister og lokalbefolkning. Landbruksnæringen selv blir også løftet fram, som produsenter av lokal mat og forvaltere av kulturlandskapet. Dette kan være et framtidsscenario for Haukland, Uttakleiv og Vik, hvor beitelandskapets karakter blir ivaretatt på samme tid som økonomisk og kulturell verdiskapning skjer i det lokale landbruket.

Kulturformidlingsaspektet er også viktig, og et vertskap med tilholdssted i en næringsdel vil kunne få en viktig rolle som kulturformidlere. Og det å tilby overnatting innendørs vil også styrke bygdene, i form av at man får mer tid til å bli kjent med landskapet, og den lokale kulturen. Menneskemøter er viktige, og det å få komme tett på historiene som ligger i landskapet, vil kunne gi verdifulle opplevelser for turister som besøker stedene. Samtidig vil mer tid bety økt økonomisk verdiskapning, som vil komme lokalsamfunnet på disse yttersidebygdene til gode.

I denne sammenhengen er det interessant å studere utviklingen av Stokkøya sjøenter i Åfjord kommune. På Hosnasanden, en sandstrand med mange likhetsstrekk med sandstrendene på Vestvågøy, er det etablert overnattings- og serveringstilbud. Strandsletten er oppdyrket og preget av jordbruk, men topografien er langt forskjellig fra den man finner på Haukland, Uttakleiv og Vik, med fjell som er lavere og mer avrundet. Overnattingstilbudet består av hytter til utleie, samt muligheter for å sette opp telt på Hosnasanden, og innfelt i terrenget på strandsletten finnes hotellrom med havutsikt. Lenger nede på stranda ligger restauranten Strandbaren, hvor kan man nyte kortreist mat med utsikt til et åpent hav. Restauranten holder åpen hver dag fra medio mai til medio september, og er ellers i året åpen i helger. Området er ikke preget av turisme på samme måte som i Lofoten, og sjøenteret ligger ruralt til, uten nærhet til flyplass eller større steder. Men likevel kommer folk hit, og med restaurant som er åpen hele året, betyr dette at det finnes et kundegrunnlag.

Bak konseptet står gründerne Langklopp og Svenning, hvor Strandbaren og Stokkøya sjøenter er del av det større prosjektet Bygda 2.0, som jobber for at man skal kunne bo, leve og drive verdiskapning i distriktene. Strandbaren har blitt en møteplass for de lokale, samtidig som den har en sentral rolle i vertskapskonseptet som henvender seg til turister og andre besøkende. Gründerne har også rettet oppmerksomhet mot kulturlandskapet, og i 2018 fikk de Nasjonal Kulturlandskapspris for

arbeidet med skjøtsel og tilbakeføring av kystlyngheier på Troningen gård på Stokkøya (Landbruksdirektoratet, 2018). Å få en Nasjonal Kulturlandskapspris, betyr å bli løftet fram som en aktør som er med på å ivareta og utvikle kulturlandskapet. Man bidrar til å skape økt bevissthet rundt landskapet og hvilke verdier som er knyttet til det, som står sentralt i den Europeiske landskapskonvensjonens 6A. Arbeidet Langklopp og Svenning har initiert, har innebært å rydde skog og innføre av beitedyr i form av sauer, samt utøvelse av lyngsviing som tradisjonelt skjøtselstiltak. På samme måte som de framtrepende beitevollene på Haukland, Uttakleiv og Vik, er kystlyngheiene en karakterdannende vegetasjonstype som er kulturbetinget, som har oppstått over lang tids beite og skjøtsel. Å bringe disse tilbake er en aktiv forvaltning av immaterielle verdier knyttet til kulturlandskapet, knyttet til vår kulturhistorie. Gründerne er også aktive i formidling av kunnskap om kystlyngheiene til de som besøker Stokkøya, og på denne måten gir de kystlyngheiene en økt verdi, og legger til rette for opplevelser som tar utgangspunkt i landskapet. De styrker landbruket gjennom å synliggjøre kulturlandskapets tidsdybde, og ved bruk tradisjonelle skjøtelsesmetoder som er en del av den immaterielle kulturarven knyttet til landskapet.

Stokkøya er en referanse for hvilket potensiale et nytt servicebygg kan ha på Haukland, som vil komme både turister, landbruk og lokalbefolkning til gode om vi tilrettelegger på en landskapstilpasset måte.

Framtidens beitevoller

Hva må til for at vi kan sikre landbruket i området Haukland, Uttakleiv og Vik for fremtiden, i et perspektiv som strekker seg 30 år fram i tid? Vi vet ikke hvordan turismen vil utvikle seg i Lofoten og på Vest-Lofotens ytterside, men det vi kan gjøre er å sikre at vi forvalter landskapet i et langsiktig perspektiv. Status som Utvalgt kulturlandskap kan bidra til å øke bevisstheten rundt landskapets verdi, og hva et levende landbruk for ulike gruppers bruk av landskapet. Identitet og tilhørighet er knyttet til landskapet (Egoz et al, 2011, s. 1-20), og for friluftslivet er Hauklandstranda og turmulighetene viktige.

Landskapsendringer kan skje raskt, og enda raskere med økt turisme som en faktor som gjør landbruket studieområdet og omkringliggende områder mer utfordrende. Om vi ønsker å ivareta dagens frodige beitevoller, må vi legge strategier fram mot 2050, og ikke bare 2030. Økt fokus på bøndene som kulturlandskapsforvaltere er i denne sammenhengen nødvendig, og særlig med hensyn til opprettelsen av nye hensynssoner for Haukland, Uttakleiv og Vik. Å sikre et høyt nok beitepress, er avhengig av rekruttering i landbruket. Dette er en kompleks utfordring, og en problemstilling for landbrukssektoren. Likevel er det å løfte fram bøndene i utformingen av besøksstrategier noe som kan være med på å sette bøndenes viktige rolle på agendaen, slik at det skapes større bevissthet rundt hva vi kan tape om beitebruk legges ned. Beitekvaliteten i Leitebakken beitelag har en

svært god kvalitet, og er svært viktig i landbruksnæringen på Vestvågøy. Eksterne sauebrukere kan komme til, og slippe sauer på beite om beitetrykket skulle bli for lavt, men å ha en direkte tilknytning til landskapet er viktig med tanke på å forvalte den immaterielle kulturarven knyttet til landskapet. Å sikre gode bosetninger er også et forvaltningstiltak. Tomme hus er en trussel mot sterke og levende lokalsamfunn, og åpne gårder som gir opplevelser for de besøkende, kan være med på å sikre en bærekraftig utvikling av yttersidebygder på Vest-Lofotens ytterside. Økt tilflytning skjer allerede i Lofoten, og flere unge mennesker ønsker å bosette seg i regionen. Dette er en optimisme som kan bidra til å sikre et levende landbruk fram mot 2050, hvor turismen har potensiale til å være en ressurs for framtidens landbruk. Og for synliggjøring av de pågående landskapsendringene behøver vi integreringsaktører (Egoz et al, 2018, s. 165-177), slik at landbruket får en stemme om hva de selv ønsker for framtidens landbruk i Lofoten og Vest-Lofotens ytterside.

OPPSUMMERING 3

Å se landbruket og turismen i sammenheng, gir muligheter for kulturell utveksling og økonomisk verdiskapning. Et kombinasjonsbruk, med landbruk og turisme, kan være en framtidsrettet modell, hvor turismen yter landbruket en tjeneste, gjennom at de er med på å finansiere forvaltningen kulturlandskapet, som er et opplevelsesbasert reiselivsprodukt.

Landskapstilpasset tilrettelegging

Turisme som interagerer med landbruket, vil kunne bidra til å holde kulturlandskapet i hevd. Utnytting av ressurser i utmarka er grunnleggende, og er det som vil kunne opprettholde landskapskarakteren i et langsiktig perspektiv.

DEL 5

STRATEGIER OG TILTAK

STRATEGIER FOR EN LANDSKAPSTILPASSET TILRETTELEGGING

Et aktivt beitebruk er en forutsetning for opprettholdelse av landskapskarakteren for Uttakleiv, Haukland og Vik. Funn fra beitemønsterkartleggingen i landskapsressursanalysen del 3, viser at i studieområdet som befinner innenfor underregion Vest-Lofotens ytterside, er det kun flokkene som tilhører de to gårdene på Uttakleiv som beiter. Særlig er de med på å opprettholde karakteren for delområde 2 Mannens og Veggens sørside (fig 5.2). Dette gjør hver enkelt bonde svært viktig i arbeidet med å opprettholde av landskapets karakter. De gjør en viktig jobb for kulturlandskapet som turismen og lokalbefolkningen bruker for rekreasjon, og det er viktig å skape større bevissthet rundt hvor viktig hver enkelt gårdbruker er for forvaltning av kulturlandskapet på Vest-Lofotens ytterside, og i studieområdet Haukland, Uttakleiv og Vik.

Beite vil være et viktig skjøtselstiltak i forbindelse med forvaltning av landskapet i de nye hensynssonene, og her må vi se langt framover i tid, enda lenger enn arealplanens periode 2019-2031. Å ta hensyn til beitemønster og beitedyras tilknytning til den enkelte gård er også viktig. Potensielle trusler for landbruket er begrenset framkommelighet på veiene, og i utmarka er økt besøkstrafikk en potensiell stressfaktor for beitedyra. Tilretteleggingstiltak vil derfor ha som mål å gjøre framkommeligheten bedre på veiene, samt formidle til de besøkende hvordan man best mulig tar hensyn til beitende sau når man ferdes

i beiteområdene. Å stadfeste hvor, og på hvilken måte denne informasjonen skal formidles, står sentralt om man skal oppnå økt bevissthet rundt beitedyras betydning og verdi for landskapet de besøker. Dette er også vilkår for opprettholdelse av beitebruk, slik som økonomisk lønnsomhet og videreføring av beitedyr ved generasjonsskifte, som ikke kan påvirkes direkte av tilrettelegging, men som kan støttes gjennom en offentlig forvaltning. Vestvågøy er kommunen som er størst på sauehold i Nordland, og det er derfor viktig å sette ekstra fokus på beitebruket i møte med en økende turisme på Vestvågøy og i studieområdet Haukland, Uttakleiv og Vik på Vest-Lofotens ytterside.

Stor trafikk på veiene er også en utfordring for de lokale på Vestvågøy som ønsker å besøke Hauklandstranda statlig sikrede friluftsområde, og en håndtering av trafikken vil også kunne gi en økt balanse mellom lokal trafikk og besøkstrafikk tilknyttet turismen. Med besøksstrategier hvor man regulerer og styrer besøkstrafikk, blir dette en demokratisering av landskapet, som sørger for at samtlige interessegrupper får ivaretatt sin rett til landskapet gjennom en aktiv besøksforvaltning.

STRATEGIER

1. Regulering og styring av besøkstrafikk

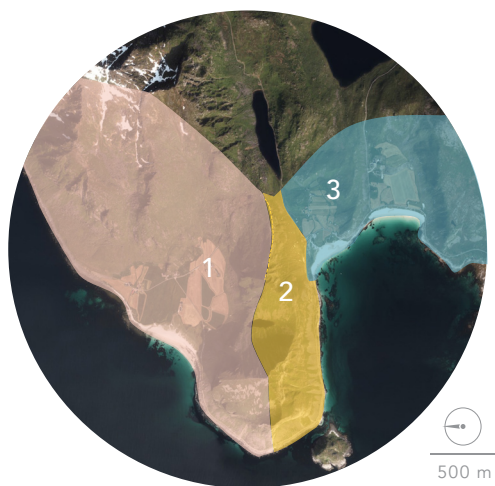
Å balansere interessene mellom turisme, lokalbefolkning og landbruk, er en forutsetning for en bærekraftig forvaltning av landskapet. Gjennom besøksforvaltning kan man gå inn for å styre besøkstrafikken og regulere den, samt styrke koblinger mellom Uttakleiv, Haukland og Vik.

2. Styrking av lokalt beitebruk

Å opprettholde landskapskarakteren, et åpent landskap med grønne fjellsider, er avhengig av et aktivt beitebruk. Å styrke beitebruket er et arbeid som kan foregå lokalt, men en langsiktig sikring av beitebruket er også avhengig av at de blir integrert i den overordnede planleggingen og forvaltningen av landskapet i offentlig sektor.

3. Turisme som ressurs for landbruket

Å bygge bro mellom turisme og landbruk, kan gi en synergieffekt. Landbruket er den aktøren som i størst grad former kulturlandskapet, og turismen kan være med på å finansiere forvaltningen av dette landskapet gjennom å benytte og kjøpe tjenester som landbruket tilbyr lokalt. Vi må se minst 30 år fram i tid, fram til 2050.

5.1 Tre delområder fastsatt i landskapskarakteranalysen.

SLIK BIDRAR STRATEGIENE TIL Å OPPRETTHOLDE LANDSKAPSKARAKTER I DELOMRÅDENE:

1 Uttakleiv

Landskapsrommet på Uttakleiv er preget av en stor, oppdyrket strandlette som møter bratte fjell, med overgang til beitevoller og engsamfunn i fjellsidene. Et aktivt landbruk er avgjørende for opprettholdelse av landskapets karakter, og bidrar til skjøtsel av strandsonen med beitende dyr og fysiske tiltak i områder utsatt for erosjon. Turismen gir en mulighet for økonomisk verdiskapning, og strategi 3 presenterer muligheter for hvordan turismen kan bli en ressurs for landbruket. Å integrere landbruket som kulturlandskapsforvalter i landskapsplanlegging og besøksforvaltninger også en del av strategi 3, og i strategi 1 presenteres det tiltak som kan bidra til å regulere besøks trafikken slik at den blir bærekraftig i et landskapsperspektiv.

2 Mannen og Veggens sørside

De grønne fjellsidene er tydelig preget av beite, og opprettholdelse av dette karaktertrekket er avhengig av et kontinuerlig beitetrykk. Stiene som fører opp til Mannen og Himmeltindan går gjennom beiteområder med svært god kvalitet, det samme gjør den gamle Uttakleivveien rundt fjellet. Strategi 2 har derfor fokus på verdien av disse beiteområdene, og hvordan kan best mulig kan formidle hvordan man tar hensyn til beitedyra når man ferdes i i terrenget. Det er særlig saueflokkene tilhørende gården på Uttakleiv som har sitt dominerende beitemønster i dette området, og etablering av illustrerte «sauvettregler» er et tiltak som kan formidle denne informasjonen, og hjelpe beitebruket i utmarksområder som opplever stort besøkspress.

3 Haukland og Vik

Haukland og Vik har produktive arealer for jordbruk og beitebruk, og landskapsrommet er preget av denne aktiviteten. Gjengroing finnes allerede i Holandsmælen, som kan være en trussel mot opprettholdelse av landskapskarakter, og strategi 3 argumenterer for å opprettholde beite og innføre flere typer beitedyr som geit. I delområdet Haukland og Vik er det også stort fokus på tilgjengelighet, i kraft av at Hauklandstranda er et statlig sikret friluftsområde, viktig for lokalbefolkningen på Vestvågøy. Strategi 1 har som mål å sikre god tilgang med regulering av besøkstrafikk, og knytte Hauklandstranda og Vikstranda tettere sammen for gående med gangsti i strandsonen, som igjen gjør fjellet Holandsmælen mer tilgjengelig.

STRATEGI 1:

Regulering og styring av besøkstrafikk

Skyttelbuss

En skyttelbuss fra Leknes til Haukland, Uttakleiv og Vik kan redusere behovet for personbil. Dette gir også mulighet for å gå andre fotturer i fjellet ettersom man ikke er avhengig å komme tilbake til parkert bil.

Regulering med skilt

Avgiftbelagt parkering på Haukland kan gi mulighet for oppkobling mot elektronisk skilt langs E10 som viser antall ledige parkeringsplasser. Dette kan også innføres på Uttakleiv. Trafikk langs Vikveien foreslås regulert ettersom den er ikke del av strekningen Nasjonal turistveg mot Uttakleiv. Særlig gjelder dette store busser, i tillegg til at de mange passasjerene kan utøve stort press på infrastruktur på stedene de stopper.

En norsk «ranger»

Dette er en offentlig ansatt oppsynsmann kan bistå lokalbefolkningen med å sørge for at gjeldende reguleringer etterleves i områder med høyt besøkspress.

Gangvei mellom Haukland og Vik

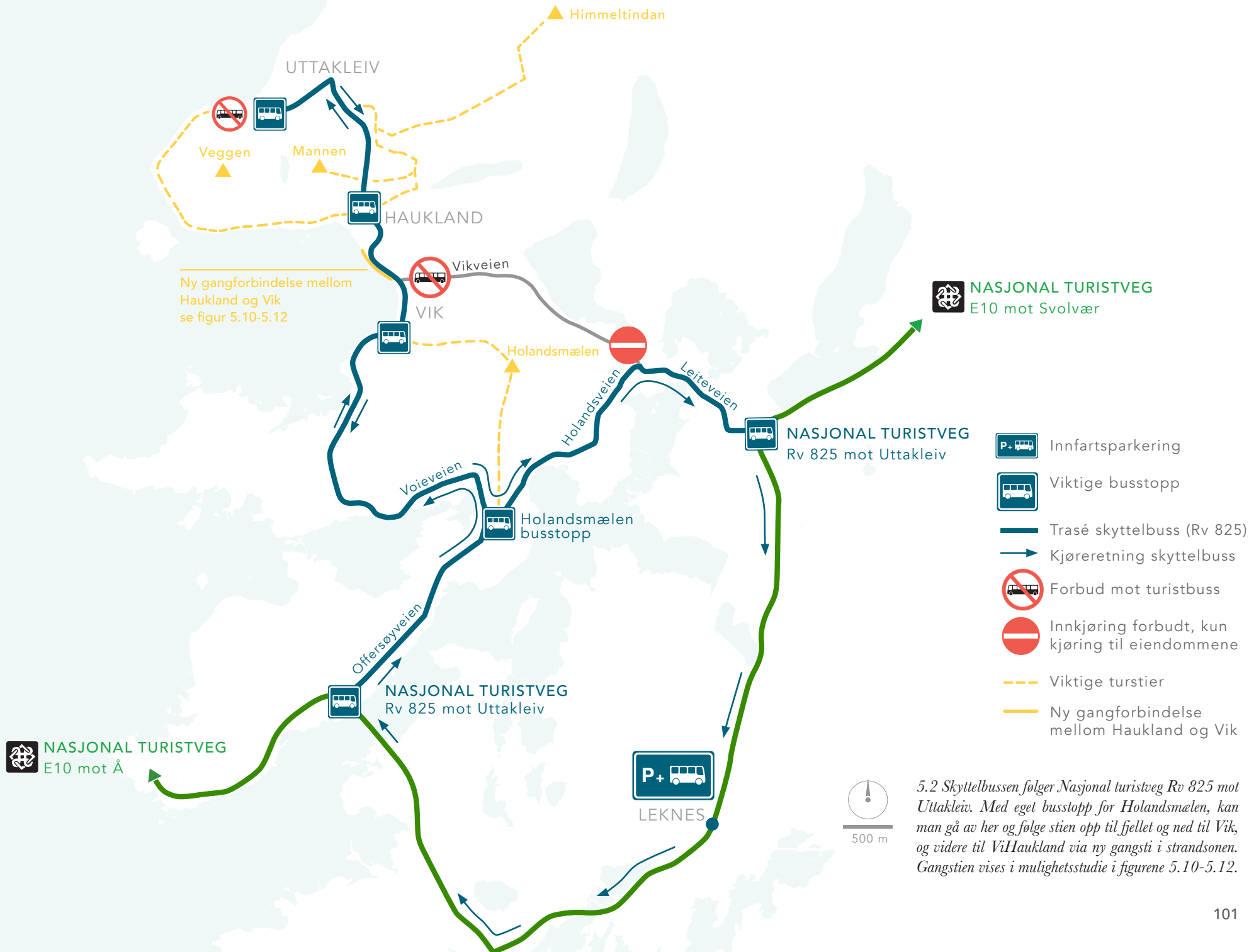
Etablering av en gangvei i strandsonen kan styrke forbindelsen mellom Hauklandstranda og Vikstranda for gående, samt forbinde tursti til Holandsmælen med øvrig stinettverk.

I høysesongen er det mange besøkende som ønsker å reise til de tre strendene på Vestvågøys ytterside. Grendelaget på Uttakleiv estimerer at det på de mest besøkte dagene kan være inntil 5000 besøkende på Haukland og Uttakleiv. Til sammen bor det i underkant av 30 mennesker i de tre bygdene, og på Uttakleiv har grendelaget gjort en stor innsats med å regulere og styre besøkstrafikken, men de høye besøkstallene gir for ytterligere mer regulering for å sikre en landskapstilpasset tilrettelegging. For lokalbefolkningen på Vestvågøy er Hauklandstranda et viktig friluftsområde, og ett av målene for strategi 1 er å ivareta denne gruppens interesser i møte med en økende turisme. Landbruket er også en viktig gruppe som skal ivaretas gjennom strategi 1, hvor det er nødvendig å regulere trafikken på veiene for å gjøre framkommeligheten bedre for landbruksmaskiner.

På de følgende sidene presenteres tiltak som kan bidra til en mer landskapstilpasset tilrettelegging, og det presiseres at all utvikling må skje i samråd med lokalbefolkningen i området som trafikken til Haukland, Uttakleiv og Vik berører, og at tiltakene kun er ment som mulighetsstudier. For å oppnå en bærekraftig utvikling av turismen knyttet til disse stedene, er det viktig at tilretteleggings tiltakene også kommer lokalbefolkningen til gode. Dette gjennom økonomisk eller kulturell verdiskapning, eller fasiliteter som inviterer til demokratisk bruk som beriker landskapsopplevelsen for alle brukergrupper. Tiltakene er utformet på grunnlag av det som tolkes som behov og ønsket utvikling hos brukere og forvaltere av området.

Skyttelbuss fra Leknes til Uttakleiv

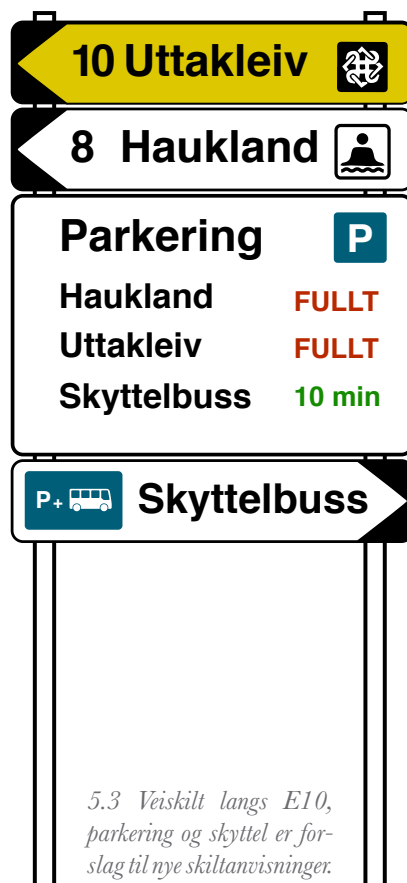
Fra Leknes er det rundt 20 km til Uttakleiv, og innføring av skyttelbuss med innfartsparkering på Leknes er et tiltak som kan redusere behovet for bil. I dag går det buss til Uttakleiv, men kun som skolerute på skoledager. For turister betyr dette at man vil kunne reise rundt i Lofoten uten bil, og for de lokale betyr dette at man ikke er avhengig av å finne parkeringsplass om man skal reise til Hauklandstranda. På denne måten kan det statlig sikrede friluftsområdet bli mer tilgjengelig for allmennheten, som understøtter friluftsområdets formål. Det finnes også mange attraktive fotturer i området, og i figur 5.2 viser busstopp ved foten av Holandsmælen, hvor man kan følge sti opp til fjellet og ned til Vik. Uten å være avhengig av å returnere til en parkert bil, kan fortsette turen til både Haukland og Uttakleiv hvor man kan ta bussen tilbake. En skyttelbuss vil kunne settes opp i høysesong, og i første omgang være en behovsprøvd ordning. Ettersom Hauklandstranda er et offentlig friluftsområde, er det hensiktsmessig at transporten er et offentlig initiativ, men på samme tid er det også viktig at en slik ordning kommer befolkningen i området til gode, ettersom denne trafikken også vil ledes til Uttakleiv og Vik. For referanser vil det være aktuelt å se til Flakstad kommune hvor parkering og transport for turgåere til den mye besøkte Kvalvika er under utvikling. Her er det aktuelt å benytte gamle Fredvang skole som innfartsparkering, og derifra tilby kollektivtransport til turstiens start i Torsfjorden.

Fullt eller ledig på Haukland og Uttakleiv?

Fra E10 er det 10 kilometer å kjøre til Uttakleiv. Å på forhånd vite om det er parkeringsplasser ledige på Haukland eller Uttakleiv, vil spare mange for bomtur eller ulovlig parkering, samt gjøre at det ikke blir mer trafikk enn det er kapasitet til på veiene som fører til disse stedene. Skal man få en pålitelig oppdatering av antall ledige parkeringsplasser, er man avhengig av å ha parkering på oppmerkede plasser. Registrering av kjøretøyets nummer på parkeringsautomat vil kunne registrere dette, og skal man få sirkulasjon på parkeringsplassen, et ett av tiltakene at det ikke er tillatt å stå parkert mer enn 3 timer. Om det ikke fins ledig parkering, er skyttelbuss fra Leknes et alternativ, hvor det på samme skilt vises til innfartsparkering, og når neste buss går i retning Uttakleiv.

Å ha denne typen skilttavle i bruk, er avhengig av rask service på skilt og parkeringsautomater om det skulle oppstå tekniske feil. Systemet må være pålitelig om det skal fungere, og parkering må skje etter gjeldende regler. Tavlen vil også være mest aktuell å ha i bruk i høysesongen om sommeren, og gevinsten vil være en regulering av besøkstrafikken, som er til fordel for både turister, lokalbefolkning, landbruket og den offentlige forvaltningen.

5.3 Veiskilt langs E10, parkering og skyttel er forslag til nye skiltanvisninger.

5.4

Tre timer parkering mot betaling

Å ikke oppta en parkeringsplass i mer enn 3 timer, vil kunne øke kapasiteten på Hauklandstranda. På Uttakleiv er dette allerede innført, med Vipps som et betalingsalternativ i tillegg til parkeringsautomat ved stranda, mens for internasjonale turister vil en parkeringsautomat med kredittkortbetaling være en god løsning på Haukland.

5.5

Skyttelbuss

For de som ønsker å tilbringe mer tid enn 3 timer, kan skyttelbuss fra innfartsparkering på Leknes være et alternativ. For de uten bil, gjør dette Haukland, Uttakleiv og Vik mer tilgjengelig, og for den lokale ungdommen får de større frihet til å ta seg dit på egenhånd. Tilbudet kan være et utvidet kommunalt rutebusstilbud, med en rimelig pris for billett tur/retur Leknes-Uttakleiv, hvor barn og unge reiser gratis med foreldre.

5.6

Innfartsparkering på Leknes

Å benytte eksisterende parkeringsplasser for innfartsparkering, vil være en bærekraftig bruk av arealer. Om sommeren vil parkeringsarealer tilknyttet skoler og andre bygninger som er lukket i sommersesongen være tilgjengelige for dette.

5.7

Forbud mot turistbuss

En, eller flere busser med kapasitet på 50 passasjerer, vil kunne bringe et stort antall turister til området Haukland, Uttakleiv og Vik på kort tid. I det tilrettelagte området på Uttakleiv, gir en parkeringsavgift for buss på 200kr en inntekt for grendelaget, men sanitæranlegg og annen infrastruktur i området er ikke dimensjonert til å håndtere et høyt antall besøkende. Å innføre et forbud mot parkering for turistbuss, vil dempe adgangen for kommersiell turisme, potensielt gi mer plass på veiene og hindre at det ankommer store mengder besøkende på kort tid. Hvorvidt man kan nekte kommersiell trafikk på offentlige veier er et annet spørsmål, men tiltaket er med på å belyse utfordringen et plutselig høyt antall mennesker kan utgjøre for områder med begrenset infrastruktur slik som på Haukland, Uttakleiv og Vik.

5.8

Kjøring kun til eiendommene

Regulering av Vikveien

Vikveien er en kommunal vei og ikke del av strekningen Nasjonal turistveg til Uttakleiv, derfor foreslås det at turistbusser ikke kan benytte denne traseen (se fig. 5.2). Veien er smal og erosjonsutsatt, og noen partier er ikke asfalterte, som gjør den sårbar for mye trafikk. Innføring av einveiskjøring vil hindre trafikken fra E10 i å benytte denne strekningen på vei til Haukland og Uttakleiv, og vil kun være en vei som gir ekstra kapasitet fra for trafikken som skal tiltake til E10. Lokal trafikk til eiendommene vil være unntatt enveiskjøringspåbudet.

5.9

En norsk «ranger» som håndhever regler

At noen kan håndheve gjeldende regler er etter lokalbefolkningens erfaring på Vestvågøy en forutsetning for at de skal følges. Med referanser til den amerikanske ranger-rollen, er dette en person som har myndighet til å håndheve bestemmelser i offentlige parker, men den amerikanske forvaltningen av friluftsområder er forskjellig fra den norske, og ikke direkte overførbart. Likevel er behovet for kontroll der om man skal overholde campingforbud, respektere parkeringsforbud langs veier, og betaling for parkering. Den menneskelige tilstedeværelsen er etter hva lokalbefolkningen erfarer en virkningsfull måte for å håndheve gjeldende regler i et område. Denne type oppsynsmann, vil kunne ha en viktig rolle i besøksforvaltningen, og i arbeidet med å regulere besøkstrafikk, som gir større kontroll over turismen i Lofoten. Likevel er det et spørsmål om hvorvidt oppsynsmann vil være riktig betegnelse, og om det heller burde satses på et lokalt vertsskap med tilhørighet til det enkelte sted.

Selv om det i stor grad går mot en helårsturisme i Lofoten, er fortsatt sommersesongen den perioden flest besøkere regionen, og årstiden de besøkende vil kunne benytte seg av overnatting utendørs. Dette kan skje i utmark hvor dette er egnet, eller ved telting i friluftsområder eller på campingplasser. De topografiske forholdene i øygruppen gjør områdene de besøkende kan oppholde seg og ferdes begrenset, og infrastrukturen er i liten grad tilpasset et høyt antall besøkende på veiene. At telting, eller parkering av campingvogn eller bobil skjer på privat eiendom, er til grunneiers ulempe, men i en region hvor turismen er stadig økende skal ikke dette være opp til den enkelte grunneier å håndtere. Mengden besøkende er kommet til et nivå der det offentlige må bistå lokalbefolkningen i å regulere besøkstrafikken, og dette er oppgaven som vil være aktuelle for en oppsynsmann eller et lokalt vertsskap.

Gangsti i strandsonen mellom Vik og Haukland

Opprettelsen av hensynssoner for friluftsliv på Uttakleiv- og Vikstranda, som foreslått i rullering av kommuneplanens arealdel, vil kunne styrke det lokale friluftslivet. I dag har Vikstranda en privat karakter, og er til dels lite tilgjengelig, med noen få parkeringsplasser langs Voiveveien. Disse er plassert ved tursti som fører opp til Holandsmælen gjennom beiteområde, ved gravlundens søndre del. Med utgangspunkt i at Hauklandstranda er et svært viktig friluftsområde for strandbasert friluftsliv, og at det vil kunne bli opprettet hensynszone for friluftsliv på Vikstranda, vil det være interessant å undersøke om man kan etablere en 350 meter lang gangforbindelse i strandsonen mellom de to strendene. I eksisterende situasjon er det bratte svaberg som utgjør en barriere for de som ønsker å ta seg fram til Vikstranda, og Uttakleivveien mellom Haukland og Vik er den beste forbindelsen for gående. Om en slik forbindelse etableres, er dette et tilretteleggingstiltak som kan gi større besøkstrafikk på Vikstranda, og utløse behov for sanitærbygg, som i dag mangler. Men i kraft av at både Haukland, Uttakleiv og Vik er del av en nasjonal turistveg, hvor et av målsetningene i veiprojektet er at tilretteleggingen for turister skal kunne bidra til økt verdiskapning i et lokalsamfunn (Nasjonale turistveger, u.å.), vil en trasé i strandsonen kunne styrke det strandbaserte friluftslivet, skjermet for biltrafikk, og knytte alle de strendene sammen for gående (fig.5.12). Etablering av sanitæranlegg vil da være en naturlig del av denne tilretteleggingen, til fordel for

både grunneiere og besøkende. De tekniske løsningene for etablering av gangveien skal ikke spesifiseres, men det er viktig å peke på hvordan man til fordel kan bruke stedegent materiale som naturstein, ved konstruksjon av et nytt element i strandsonen. Som referanse vil de gamle båtsøene på Vik (fig.5.10), langs Voiveveien være et eksempel på materialbruk som kunne blitt videreført i etableringen av en gangvei. Uskjermet og utsatt for bølgeerosjon, vil det være store krav til robusthet og fundamentering, og i de bratteste og mest utsatte områdene er det spørsmål om hvor høyt over flomålet en slik gangforbindelse må legges. I den forbindelse må det også gjøres en generell vurdering på sikkerhet, og hvorvidt dette vil være en trygg trasé for gående, ettersom den kan invitere til å benyttes i vintersesongen og i værutsatte perioder med kraftige bølger og vind. Men på samme tid vil nærheten til havet kunne gi en ny opplevelseskvalitet (fig.5.11), og være et element som vil kunne konstrueres som del av den nasjonale turistvegen som fører til Uttakleiv. Hensyn til grunneiere og lokalbefolkningens interesser på Haukland og Vik må ivaretas, men med hjemmel i friluftslivsloven og Vestvågøys kommunes fokus på folkehelse i kommuneplanen, vil tilrettelegging for friluftslivet være i interesse for de besøkende til Haukland og Vik, både for turister og de lokale på Vestvågøy. Og i en større skala vil etablering av skyttelbuss kunne gjøre Holandsmælen bedre tilgjengelig, hvor det i dag er få parkeringsplasser, og det nye servicebygget på Haukland kan bli et turmål, forbundet av ny gangsti.

5.10 Steinmur i gamle båtsøer langs Voiveveien like før Vik, en materialbruksreferanse for ny gangsti mellom Vikstranda og Hauklandstranda, som legges i strandsonen, ved foten av Skjålitoppen.

Uttakleivveien under
Skjålitoppen

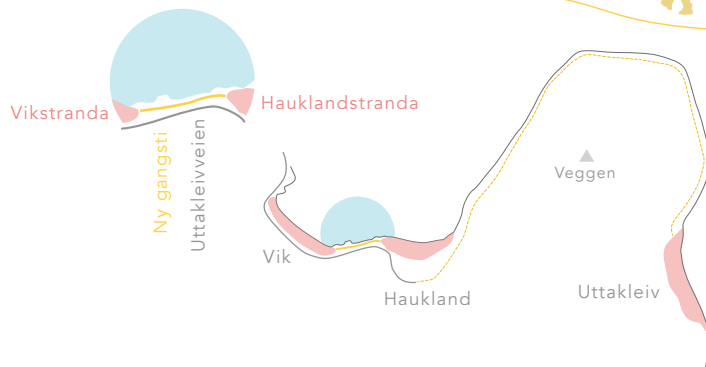
Overgang til bratt terreng

Vikstranda

350 m ny gangsti

Hauklandstranda

Uttakleivveien under
Skjålitoppen

5.12 En gangforbindelse mellom Haukland og Vik kan skape en sammenhengende forbindelse mellom de tre strendene, fra Vik til Uttakleiv rundt fjellet Veggen.

5.11 Noen meter under eksisterende bilvei mellom Haukland og Vik kan en gangsti legges, og med nærhet til bølgene som slår mot svabergene, gir dette en annen opplevelse av havet og landskapsrommet enn når man står på sandstrendene. Panoramabildet viser et 270 graders utsyn mot vest.

STRATEGI 2

Styrking av lokalt beitebruk

Beitepress som skjøtselstiltak

På et overordnet landskapsnivå er beitebruk et skjøtselstiltak, og avgjørende for opprettholdelse av landskapskarakteren på Haukland, Uttakleiv og Vik. I forbindelse med opprettelse av nye hensynssoner, er skjøtselstiltak noe kommunen har vurdert å legge inn i reguleringsplanen. Opprettholdelse av beitepress er avhengig av gode forbindelser i alle nivåer av landbrukssektoren, og beitelagsområder er konkrete områder man kan jobbe med, som har overføringsverdi til andre områder i underregion Vest-Lofotens ytterside.

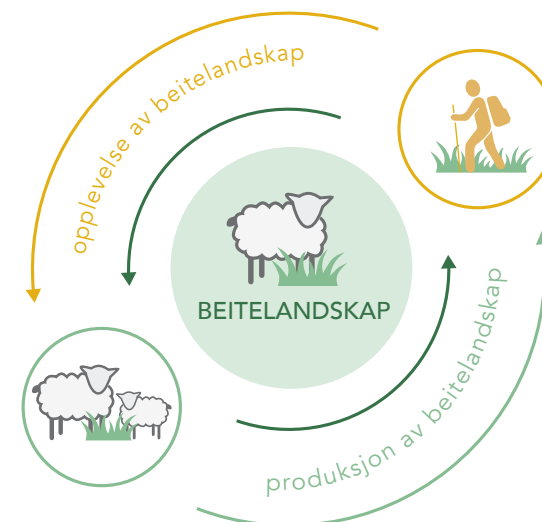
Sauevettregler

Etablering av sauevettregler kan være med på å skape større bevissthet om sauenes betydning og hvilken rolle de har i å holde landskapet åpent og tilgjengelig for friluftslivet. Det er mange som benytter seg av turstiene som starter på Haukland og Uttakleiv, og sauevettregler er med på å opplyse om de er en av mange besøkende som beveger seg inn i svært viktige beiteområder. På denne måten vil de besøkende kunne ta hensyn til landbrukets interesser, og styrke det lokale beitebruket.

Opprettholde beitepress som skjøtselstiltak

Beitebruket er avgjørende for å opprettholde beitelandskapet, med særlig fokus på beitevollene i fjellsidene på Haukland, Uttakleiv og Vik. Dette landskapet er også en viktig arena for både friluftslivet og det opplevelsesbaserte reiselivet (fig. 5.13). De grønne fjellsidene inngår som en del av landskapskarakteren i området Haukland, Uttakleiv og Vik. Skal disse bestå, må det foregå et kontinuerlig beite, og opprettholdelse av et beitepress som er høyt nok til å begynnende gjengroing ikke skjer.

Å fokusere på områder innenfor en beitelagsgrense, vil ha fordeler med at de er kartfestet og geografisk avgrenset, og gjennom NIBIO's vegetasjons- og beitekartlegging i Lofoten er for eksempel hele området som omfatter Leitebakken beitelag allerede kartlagt. Dette gir et kunnskapsgrunnlag, om hvilke beiteressurser som finnes i landskapet knyttet til Haukland, Uttakleiv og Vik, og gjennom denne oppgavens kartlegging av fem saueflokkes dominerende beitemønster, er dette i tillegg en stedfesting av det beitepresset vegetasjonen blir utsatt for. Opprettholdelse av beitetrykk er avhengig av noen få gårder, derfor er det viktig å rette større oppmerksomhet mot gårdbrukere som har sitt virke i områder med høyt besøkstrykk, ettersom økende turisme kan være en belastning i det daglige arbeidet i form av forstyrrelser i beiteområder. Tiltak som kan bedre framkommelighet på lokale veier er presentert i strategi 1.

5.13 Beitelandskapet er et åpent terrengsom er attraktivt for friluftslivet og den opplevelsesbaserte turismen. Produsentene av dette landskapet er sauebrukernes flokker, og utnytter utmarka som en bærekraftig ressurs.

På landskapsnivå er beite et skjøtselstiltak som holder kulturlandskapet i hevd, og for landbruket er beite en aktiv forvaltning av økonomiske ressurser. Å styrke beitebruket som skjøtselstiltak skjer både på lokalt nivå og gjennom offentlig forvaltning, og her kan det være aktuelt å aktivisere landbrukets økonomiske virkemidler. På Uttakleiv er beiteområder allerede del av hensynssone for beite og kulturlandskap, og støtteordningen Utvalgt kulturlandskap kan være en økonomisk insentiv som ytterligere kan styrke tradisjonelle skjøtelsesmetoder som beite. Og i landskapsplanleggingen kan NIBIO's data knyttet til beite implementeres, og her blir data om antall dyr per km² et måltall på det gjeldende beitetrykket. Dette er en måte å planlegge og forvalte landskapet sammen med landbruksnæringen og forskningsaktører, og en slik landskapsplanleggingsmodell har overføringsverdi til andre beitelag på Vest-Lofotens ytterside. Og i områder hvor det ønskes høyere beitepress og beite som skjøtselstiltak, kan potensielt nye beitelagsområder opprettes om man samtidig styrker rekruttering til beitenæringen.

Sauevettreglene

Forslaget til Sauevettregler (fig. 5.14) er et tiltak basert på faglig kunnskap innhentet fra den offentlige landbruksforvaltningen og beitebruksnæringen selv. Tiltaket har som mål å visualisere hvordan man kan fremme økt hensyn til beitebruket hos de besøkende i beiteområdene, på en positiv og inkluderende måte. På Haukland og Uttakleiv går viktige turstier gjennom aktive beiteområder, dette sees på neste side i figur 5.15. Dette er en utfordring som ikke bare gjelder for studieområdet på Vestvågøys ytterside, og har vært oppe i paneldebatten «Bruk av utmark: Kollisjon eller kommunikasjon?» hvor landbruksforvaltningen og besøksforvaltningen har vært deltakende (Vestvågøy kommune, 2019a).

Formidling av ferdselsreglene foreslås plassert i form av av informasjonsskilt ved inngangen til utmarksbeiteområder (fig. 5.16). Gjennom etablering av sauevettregler får man mulighet til å formidle beitedyras betydning for landskapet og det terrenget de besøkende ferdes i. De henvender seg til den enkelte besøkende, og oppfordrer til å utvise god ferdselskultur som tar hensyn til både beitebruksnæringen og det enkelte beitedyr. I et område med mange turister vil sauevettreglene også ha engelsk oversettelse, og illustrasjoner bidrar til å gjøre innholdet ytterligere universelt tilgjengelig. Oppsummert er det to hovedbudskap skal formidle – ha alltid hunden i bånd, og utvis vikeplikt for sauer i beiteområdene.

VELKOMMEN PÅ TUR I UTMARKSBEITE!

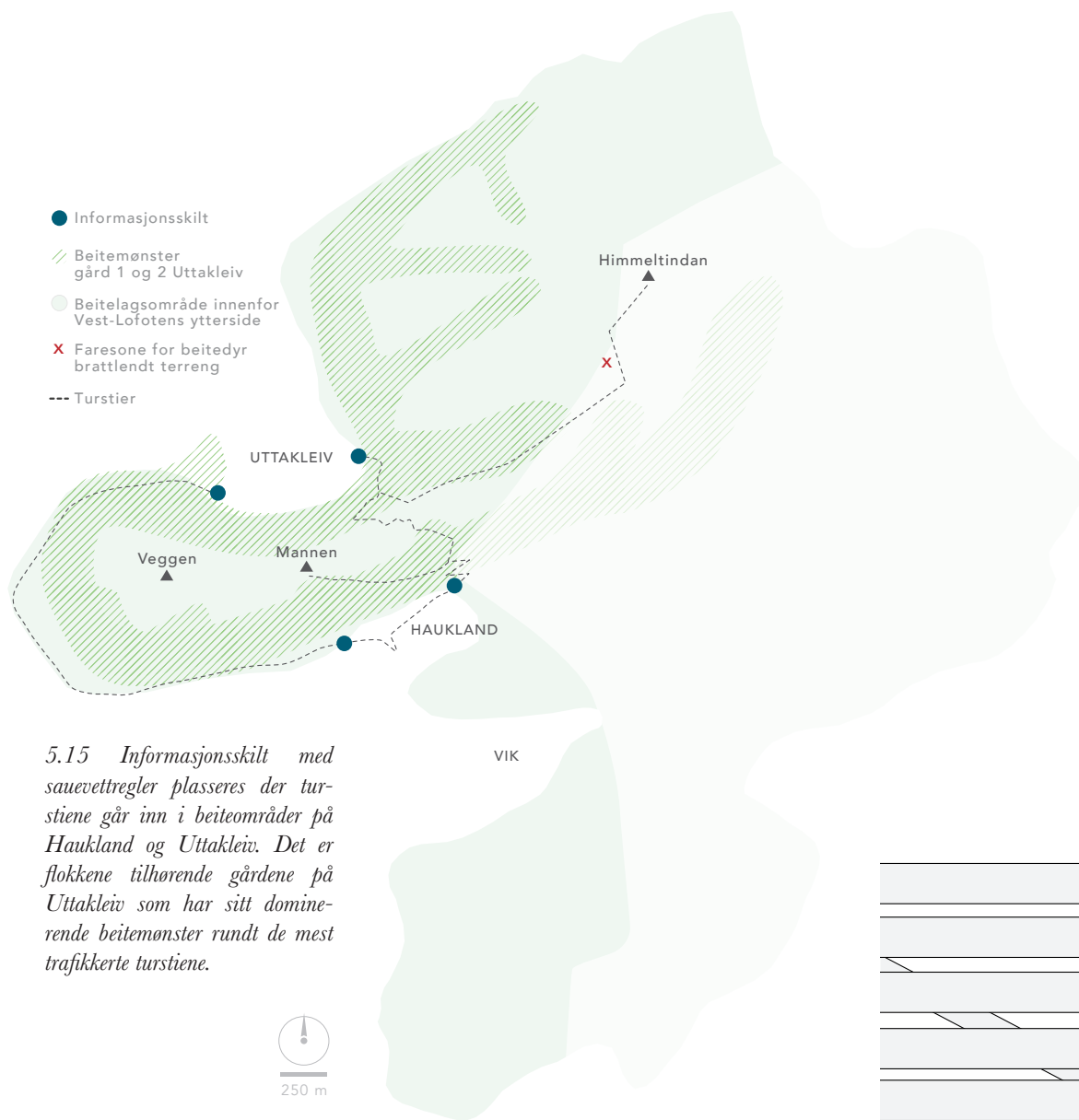
Sauene på beite møter mange turgåere hver dag, og du er en av dem. Sauene gjør en viktig jobb, og er i dette friluftsområdet helt avgjørende for å holde landskapet åpent og terrenget lett å ferdes i. De har sine faste beitemønstre, og hvor de beiter går i arv fra mor til lam. Hver sau har stor verdi, og skal lammene vokse opp, er det svært viktig at lam og søye ikke skilles, som kan skje om turgåere og hunder ved uhell skremmer sauene.

Du kan bidra til at landbruket opprettholder landskapskvaliteten og turmulighetene i dette beiteområdet, derfor betyr det mye at du følger de fem sauevettreglene:

SAUEVETTREGLENE

1. Hold alltid hunden i bånd
2. La sauene passere på stien, eller gå rundt dem
3. Ikke jag eller stress sauene
– husk at du er en av mange turgåere
4. Vær forsiktig hvis du møter sau i bratt eller farlig terreng
5. Si ifra til andre turgåere om de ikke følger disse sauevettreglene

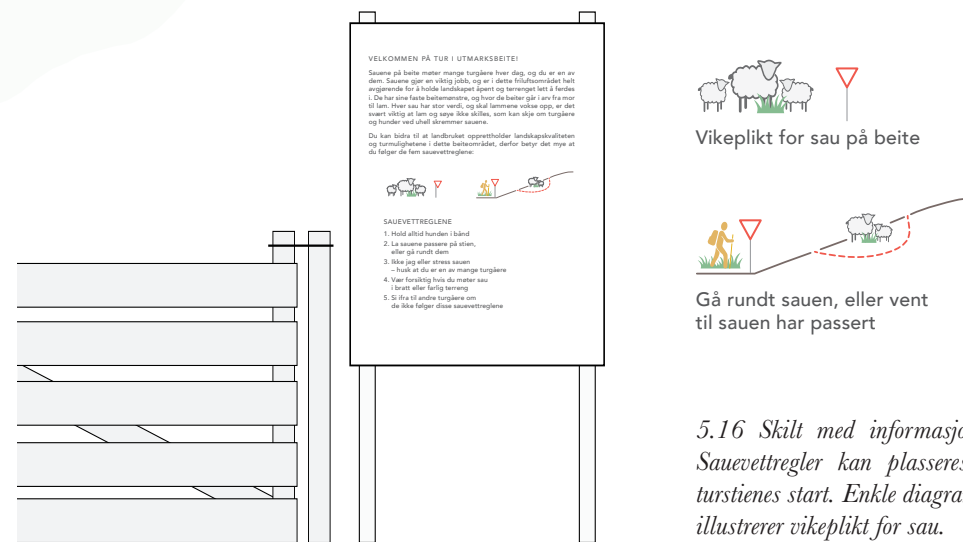
5.14

5.15 Informasjonsskilt med sauevettregler plasseres der turstiene går inn i beiteområder på Haukland og Uttakleiv. Det er flokkene tilhørende gårdene på Uttakleiv som har sitt dominerende beitemønster rundt de mest trafikkerte turstiene.

Vikeplikt for sau

Å innføre vikeplikt for sau er et viktig tiltak i Sauevettreglene. Med flere hundre turgåere på en god sommerdag, møter sauene mange mennesker og hunder i beiteområdene. At turister og det lokale friluftslivet blir bevisst på sin rolle som besøkende i et beiteområde, kan fremme økt hensyn til sauene, og styrke det lokale beitebruket. Informasjonsskilt som vist i figur 5.16, utplasseres ved inngangen til beiteområdene som vist i figur 5.15.

5.16 Skilt med informasjon og Sauevettregler kan plasseres ved turstienes start. Enkle diagrammer illustrerer vikeplikt for sau.

Visuell kommunikasjon og positiv forsterkning

Uten beitedyra gror utmarka igjen, og sauene gjør en uvurderlig jobb med å holde landskapet åpent. Å formidle dette på en lettfattelig måte kan gjøres gjennom illustrasjoner som vist i figur 5.17. En sau som slår med ljå, er en referanse til den tradisjonelle bruken av utmarka gjennom slått, mens nå er det sauene som holder gamle beite og slåttemarkar i hevd. Dette er en kulturarv sauene er med på å forvalte.

I følge med de besøkende i utmarka, kommer mange hunder. Båndtvangen er viktig, og det fins stort potensiale i å formidle viktigheten av å holde hundene i bånd og være oppmerksom på deres innvirkning på beitende sau i utmarka. I figur 5.17 sees sau og hund avbildet som samarbeidspartnere. Hundene må være på sauenes lag, men dette er først og fremst avhengig av et hundehold med kunnskap om beitedyras viktighet for utmarksområdene de ferdes i. Hunder har et naturlig rovdyrinstinkt som kan bli trigget i beiteområder, og spesielt oppmerksom og varsomme må hundeiere være i perioden fram mot 15. juni, da søye og lam er ekstra sårbare for å komme vekk fra hverandre, som i verste fall kan utsette sauebønder for økonomisk tap. Derfor er det viktig å kommunisere Sauevettreglens innhold ikke bare i tekst, men også i bilder som er tilgjengelige for et bredt publikum.

5.17 Sauen er en fjellets gartner, og sørger for å holde de gamle slåtteliene i hevd. De er på denne måten kulturarbeidere i landbrukets landskap, og det er særlig viktig at de som har hund utviser god ferdselskultur. (Illustrasjoner: Winsnes, 2019).

STRATEGI 3

Turismen som ressurs for landbruket

Kombinasjonsbruket 2050

Å kombinere gårdsdrift med turisme er en mulighet. Modellen er todelt, hvor grønne fjellsider er en bærekraftig ressurs som gir produksjonsgrunnlag for landbruket, samtidig som landbruket er et aktivt skjøtselstiltak i landskapet. Den andre delen blir en vertskapsrolle hvor man kan finansiere landbruksdriften ved produksjon av produkter ved gården og styrke kulturlandskapet gjennom formidling av dets betydning.

Utvalgt kulturlandskap

Status som et Utvalgt kulturlandskap kan være med og sikre langsiktig drift i landbruket og ta vare på den kunnskapen som er knyttet til landskapet, omtalt som den immaterielle kulturarven. Søknad om denne statusen vil være på landbruket og lokalsamfunnets eget initiativ, og et virkemiddel for å styrke landskapet i tråd med Den europeiske landskapskonvensjonen.

Folk i husene

I tomme hus fins det et potensiale. Det er menneskene som bidrar til sterke lokalsamfunn, derfor er det viktig at folk bor i husene. Står de tomme, går man glipp av viktige muligheter.

Kombinasjonsbruket 2050

Det å sikre et aktivt landbruk handler om å legge langsiktige strategier for framtidens landbruk, for de grønne fjellsidene er en ferskvare som er avhengig av kontinuerlig beite for å bevare sin gode kvalitet. Med referanser til de gamle fiskerbondemiljøene, er det muligheten til å drive jordbruk og fiske som historisk har gitt grunnlag for permanente bosetninger i Lofoten. Spesielt gjelder dette for yttersida, på de fruktbare strandslettene ut mot havet. På Uttakleiv finnes det spor etter kombinasjonsbruket som er datert til 1500 år tilbake i tid (Fylkesmannen i Nordland, 2017). Med røtter i den gamle kulturen, er kombinasjonsbruket noe som har formet landskapet i lange tider, og en interessant referanseramme når man skal finne nye måter å tenke framtidens landbruk på i møte med en økende turisme. For like sikkert som at den nordatlantiske torskestammen kommer strømmende inn i Lofoten årlig, kommer også turistene til reiselivsregion Lofoten. Og ser vi til de globale reiselivstrendene, ser det ikke ut til at turistene vil bli færre (Elmahdy et al, 2017), og dermed finnes det potensiale for at turismen kan bli den nye skreien i kombinasjonsbruket, som sikter 30 år fram i tid mot 2050.

Modellen for Kombinasjonsbruket 2050 kan sees som en todelt modell (fig 5.18), hvor den ene delen av driften har en aktiv rolle i skjøtsel av kulturlandskapet gjennom bruk av eksisterende naturressurser som beite, mens den andre delen har en nærings- og formidlingsdel som er med på å finansiere den første delen, samt styrke driften gjennom å formidle hvilken verdi landbruket har i en større landskapssammenheng. Den er et eksempel på landskapstilpasset tilrettelegging, der den benytter stedlige beiteressurser som bidrar til opprettholdelse av landskapets karakter, samtidig som alle brukergrupper forenes på gården som møteplass. Menneskemøter skaper verdier for den opplevelsesbaserte turismen, og synliggjøring av landbrukets viktige arbeid som kulturlandskapsprodusenter, vil være med på å styrke både landbruket og landskapet.

KOMBINASJONSBRUKET 2050

«Turisme og grønne fjellsider som ressurser for landbruket»

Del 1: Landbruk

Produksjon og skjøtsel av kulturlandskapet gjennom bruk av eksisterende naturressurser som beiteområder

Del 2: Næring og formidling

Finansiering av landbruk gjennom salg av produkter og tjenester til turister og besøkende gjennom vertskapsrolle

Styrking av kulturlandskapet gjennom formidling av kunnskap knyttet til landbrukets landskap for turismen

5.18

Beitebruket som fundament

Gårdsturisme finnes allerede på Vestvågøy, og det å forene turisme og landbruk er en modell som fremmer en landskapstilpasset tilrettelegging, i form av ivaretagelse av landskapets karakter gjennom et kulturlandskap i hevd. Beitebruket er fundamentet, og en bærekraftig utnyttelse av de ressursene som finnes i utmarka. Her er spesielt geitebruket en modell hvor melkeproduksjonen gir råvarer som kan foredles på gården, og som kan tilbys de besøkende lokalt gjennom servering og utsalg. Fylkesmannen og Nordland fylkeskommune har allerede satsning på en helhetlig utnyttelse av gårdens ressurser gjennom det pågående prosjektet Gårdsturisme og Matopplevelser (Landbruks- og matdepartementet, 2017), som viser at det i offentlig sektor tilrettelegges aktivt for utvikling av landbrukseiendommer i møte med turismen.

Å skulle tilrettelegge for ysting krever moderne produksjonslokaler med en betydelig investering, og dette er en problemstilling som ikke behandles her. I kombinasjonsbruket baserer man seg ikke på turismen alene, men som et bidrag til å øke inntektene og som en mulighet til å drive kulturformidling. Vertskapsrollen står sentralt, hvor også overnatting vil være noe som kan utvikles i forbindelse med konseptet. Arbeidsplasser knyttet til naturressursene i landskapet, vil også kunne styrke stedets identitet og koblingen mellom menneske og natur. Og ikke minst vil det styrke bygdene, og sikre gode og sterke

lokalsamfunn for framtiden. Og det er nettopp arbeidet i direkte kontakt med naturen som er forutsetningen for å opprettholde landskapskarakteren for Uttakleiv, Haukland og Vik. Og det er her videreføringen av den immaterielle kulturarven knyttet til naturen skjer. Sauebruket har allerede sin plass, men geiter vil også være et godt supplement i skjøtselen av landskapet, hvor geitene beiter annerledes enn sauene, og på denne måten utfyller de hverandre. Vestvågøy en kommune med lange landbrukstradisjoner, og det vil være strategisk å støtte en utvikling som bygger på denne historien. Med produksjon av meieriprodukter som eksempel, kan disse distribueres og bidra til å styrke Lofoten som matproducent. I et nytt servicebygg på Hauklandstranda, kan det opprettes en næringsdel med servering, og her vil produkter framstilt på Uttakleiv, Haukland og Vik få et utstillingsvindu og være råvarer som er helt ureiste.

Kombinasjonsbruket er kun en mulighetsstudie, men en måte å utforske hvilken ressurs turismen kan være for landbruket, og hvordan synergier kan utvikles mellom disse partene i et langsiktig og bærekraftig landskapsperspektiv.

Status som utvalgt kulturlandskap

Som del av kombinasjonsbruket 2050, kan status som Utvalgt kulturlandskap ytterligere styrke landbruket i et langsiktig perspektiv. Spesielt er Uttakleiv en kandidat for Utvalgt kulturlandskap, hvor mange priser er allerede tildelt, og hvor tradisjonelle skjøtselspraksiser utføres i både strandsonen, fjellsidene og på strandsletten. Å synliggjøre hvor viktig dette arbeidet er i en kulturlandskapsforvaltningssammenheng, er noe som kan styrke den enkelte gårdbrukers posisjon, i et kulturlandskap som tiltrekker seg både turister og lokalbefolkning.

Utvalgte kulturlandskap støtter planlegging og forvaltning av landskapet etter Den europeiske landskapskonvensjonen, og sikrer en forvaltning av den immaterielle kulturarven. Å få innvilget status som et utvalgt kulturlandskap, vil være med på å styrke landbrukets rolle, og gi økonomiske tilskudd som kan bidra til å sikre en langsiktig drift av landbrukets landskap. Forvaltningen skjer gjennom bruk, hvor selve landskapet er ressursen, med både materielle og immaterielle aspekter. Denne type aktiv landskapsforvaltning kan bidra til å skape et utstillingsvindu for landbruket, hvor de får se verdiene de er

med på å skape i et nytt lys. Å søke om å få status som et utvalgt kulturlandskap, skjer på lokalsamfunnets premisser. Og selv om det skjer for landbrukets og lokalsamfunnets egen del, blir det også et gode for turismen og det lokale friluftslivet (fig. 5.19). Med tanke om at landbruket i Lofoten er tuftet på en bærekraftig utnyttelse av naturgitte ressurser, er det å sikre kulturlandskapet med den kunnskapen som er knyttet til det, en bærekraftig utvikling av landskapet for framtida, som gir både mat-sikkerhet og gode landskapsopplevelser. Hvorvidt både Haukland, Uttakleiv og Vik skal søke om en slik status sammen, er opp til lokalsamfunnet. De er tre ulike bygder, men tre steder i det samme landskapet, som deler mange av de karakterdannende landskapselementene.

5.19 Kulturlandskapet er både et produksjonslandskap og en arena for rekreasjon og naturbaserte opplevelser for lokalbefolkningen og turismen. Å synliggjøre bondens viktige arbeid med forming og forvaltningen av landskapet, vil skape ytterligere større verdier.

Å sørge for at det bor folk i husene

Levende bygder er avhengige av at det bor folk i husene. I et lokalsamfunnsperspektiv har et hus stor verdi, i form av menneskene som kan bidra til lokal utvikling og verdiskapning. Hvorvidt et hus blir overtatt som feriehus eller bolighus er et privat anliggende, men også et boligpolitisk spørsmål om er aktuelt for hele Lofoten, hvor oppkjøp av boliger til utleie for turismen er en trussel for lokalbefolkningens muligheter til etablering. For på samme tid som utleie kan gi en økonomisk verdiskapning, må det finnes boliger hvor folk kan bo hele året om man skal sikre bygdene for framtida. Det er menneskene som skaper bygda, i fortid, nåtid og i framtiden. Innføring av boplikt kan være et virkemiddel, som kan ha en negativ begrensning for den enkelte, men være til fordel for bygdeutviklingen, slik at man sikrer sterke yttersidebygder fram mot 2050.

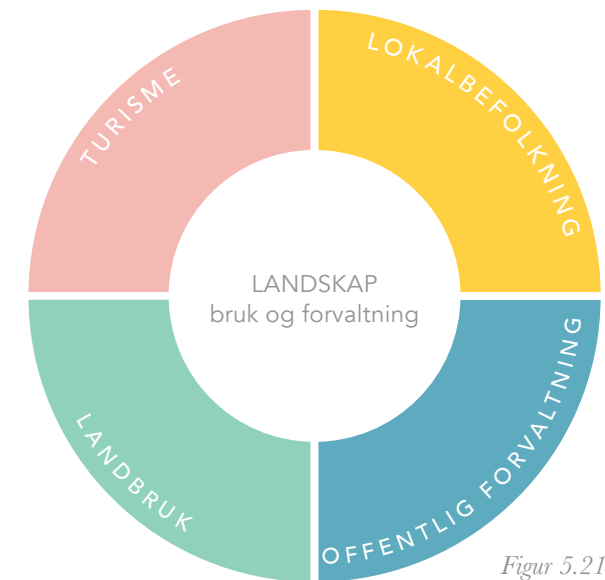
5.20 I de tomme husene ligger det et potensiale. De har stått der lenge, og hører på denne måten til i landskapet. På en velkjent nordnorsk tone, sies det at «folk treng hus – og hus treng folk» (Bremnes, 1992). Huset på bildet, som har potteplante malt på skoddene på røstveggen (syn. kortveggen), og er kun et illustrerende eksempel.

OPPSUMMERING STRATEGIER OG TILTAK

De tre strategiene håndterer økt turisme i tre ulike tidsperspektiver. Regulering av besøkstrafikken og innføring av menneskelig tilstedeværelse er konkrete tiltak som kan iverksettes nå, mens økt forståelse for beitebrukets betydning gjennom Sauevettreglene er en holdningskampanje, som bidrar til å øke kunnskapen om beitedyras betydning for opprettholdelse av landskapskarakter over tid. Mens å finne måter hvordan turismen kan forvaltes som en ressurs for landbruket, er kanskje den viktigste strategien for å oppnå en landskapstilpasset tilrettelegging. Status som Utvalgt kulturlandskap og konseptet Kombinasjonsbruket 2050 sikrer bærekraftig utnyttelse av utmarksressursene, og vil kunne forvalte kulturlandskapet på en måte som kommer alle brukergrupper til gode. Denne strategien er også den mest komplekse, og krever involvering på mange alle plan i landbruket og et samarbeid på tvers av sektorer med hensyn til landskapsplanlegging. Samtidig er denne strategien særlig verdifull med tanke på forvaltning av de immaterielle verdiene knyttet til landskapet.

Med utgangspunkt i modellen for bruk og forvaltning av landskap (fig 5.21), vil en balanse mellom disse gruppenes interesser være en forutsetning for at turismen i reiselivsregion Lofoten skal utvikle seg på en bærekraftig måte. Dette skjer blant annet med en aktiv besøksforvaltning, og integrering av landbruket som kulturlandskapsproduserende aktør i den offentlige planlegging og forvaltningen av landskap. Og for å sikre en god og bærekraftig planlegging og utvikling av landskapet, må ta utgangspunkt i dette landskapets egenart og karakter.

På neste side oppsummeres virkningen av de tre strategiene som er omtalt på de foregående sidene, med beskrivelse av hvordan de vil påvirke de fire interessegruppene det er tatt utgangspunkt i.

Figur 5.21

STRATEGIENES BETYDNING FOR INTERESSEGRUPPENES BRUK OG FORVALTNING AV LANDSKAPET

01: Regulering og styring av besøkstrafikk

- For landbruket vil mindre trafikk på veiene gi bedre framkommelighet, slik at de uhindret kan arbeide med å holde kulturlandskapet i hevd. Ny forbindelse mellom Vik og Haukland i strandsonen, kan bidra til at det opprettes sanitæranlegg på Vik.
- Med bedre kollektivtransportforbindelse vil turister som reiser til Lofoten kunne bli mindre avhengige av å leie bil, hvilket kan gjøre reisen på smale veier til Haukland, Uttakleiv og Vik raskere og tryggere for mange turister. Mindre bilbruk vil også bidra til en mer bærekraftig og grønn turisme.
- Med færre kjøretøy på veien, og regulert parkering, vil det statlig sikrede friluftsområdet på Haukland kunne bli mer tilgjengelig for lokalbefolkningen. Særlig vil et godt kollektivtransporttilbud kunne komme den unge lokalbefolkningen til gode.
- Å sørge for en rettferdig fordeling og tilgang til landskapsområder som et felles gode, er en oppgave for den offentlige forvaltningen. I et folkehelseperspektiv er økt tilgang til disse områdene for lokalbefolkningen positivt, og med en bedre balanse mellom turisme, landbruk og lokalbefolkning, vil turismen kunne utvikle seg på en bærekraftig måte i reiselivsregion Lofoten.

02: Styrking av lokalt beitebruk

- Sauevettregler med informasjon om hvordan beitedyra aktivt former landskapet, er et tiltak som kan styrke og synliggjøre landbrukets arbeid med å holde kulturlandskapet i hevd, som er avgjørende for områdets overordnede landskapskarakter.
- Sauevettregler vil være en måte å spre kunnskap om hvorfor man skal ferdes varmsomt i områder hvor det finnes beitedyr. Turister blir også gjort oppmerksomme på at de kommer inn i et viktig landskapsområde med mange besøkende, hvor de får et ansvar om å bidra til å ta vare på dette landskapet.
- En større bevissthet rundt gjengroing og hva det vil ha å si for lokalbefolkningen utøvelse av friluftsliv, vil kunne tydeliggjøre beitedyras betydning, og fremme økt hensyn til disse i populære rekreasjonsområder. Overholdelse av båndtvang er særlig viktig.
- Beitebruket er et skjøtselstiltak som er med på å opprettholde landskapets karakter. Å sikre beitebruket for fremtiden, samt at det tas hensyn til beitedyr i verdifulle beiteområder, er noe som gagnar den offentlige forvaltningen av landskapet.

03: Turisme som ressurs for landbruket

- Foreslåtte tiltak som et kombinasjonsbruk som benytter beiteområder som ressurs i kombinasjon med turisme, er en mulighet som kan gi nye arbeidsplasser tilknyttet landbruket, og styrke landbruksnæringen i studieområdet og Vest-Lofotens ytterside.
- Å få komme tettere på landbruket og ressursene som finnes i landskapet, har stor verdi for det opplevelsesbaserte reiselivet. Tilrettelegging for at turismen kan bidra til økt økonomisk verdiskapning for landbruket, vil kunne bidra til forvaltning av kulturlandskapet.
- Kombinasjonen av landbruk av turisme kan sikre gode lokalsamfunn, med verdiskapning basert på tradisjonsbundet utnyttning av naturressurser som utmarksbeite. Et landskap i hevd, vil kunne styrke de lokales identitet og forankring til landskapet.
- Kombinasjonen av landbruk av turisme kan sikre gode lokalsamfunn, og bosetninger med næringsutvikling i bygdene. For den offentlige forvaltningen er arbeidet med å koble landbruk og reiseliv sammen, en bærekraftig måte å forvalte det opplevelsesbaserte reiselivet i Lofoten på.

DEL 6 REFLEKSJONER

REFLEKSJONER

Å skulle sørge for at alle parter interesse i et landskap ivaretas, er en utfordrende oppgave. Hvorvidt det er mulig å oppnå en landskapstilpasset tilrettelegging, avhenger av den enkelte situasjon og utfordring. For Haukland, Uttakleiv og Vik, er det beitebruket som må prioriteres og styrkes i møte med en økende turisme, om man ønsker å opprettholde landskapets karakter med verdifulle beiteressurser. Økende turisme er en regional utfordring, og en potensiell stressfaktor for landbruket, men gjennom og strategiene utviklet for studieområdet vil det være mulig å skape gode synergier mellom turismen og landbruket i et langsiktig perspektiv.

Endringsprosesser foregår kontinuerlig, og planlegging etter Den europeiske landskapskonvensjonen krever at man tar aktiv stilling til de endringene som skjer i landskapet. Lokalbefolkningen er den som må bevisstgjøres rundt disse endringene, og vurdere om de går i en retning som er ønsket av folket. Det offentlige har en viktig tilretteleggingsrolle her, for å sørge at sivilsamfunnet blir bevisst sine egne landskap gjennom gode medvirkningsprosesser.

Analysen av området Haukland, Uttakleiv og Vik er et bidrag til å øke kunnskapen om landskapet disse bygdene er del av, slik at man for fremtiden kan planlegge og forvalte landskapet slik at det kommer flest mulig mennesker til gode. I starten av feltarbeidet var det stort fokus på å finne hvilken form menneskeskapt elementer må ha for å ikke endre landskapets karakter. God arkitektur kan gi grunnlag for store landskapsopplevelser, men det er ikke arkitekturen som skaper eller former de store strukturene landskapet på Vest-Lofotens ytterside. Det er landbruket som gir premissene for landskapets karakter på yttersidebygder som Haukland, Uttakleiv og Vik, og skal dette kulturlandskapet forvaltes i et langsiktig perspektiv må landbruket med fokus på beitebruket løftes fram — og dette må gjøres nå.

I ARBEIDET MED Å SIKRE EN
LANDSKAPSTILPASSET TILRETTELEGGING
PÅ VEST-LOFOTENS YTTERSIDE I MØTE
MED EN ØKENDE TURISME, ER FOKUS PÅ
BEITEBRUK SOM SKJØTSELSTILTAK VIKTIG.

SKAL LANDBRUKET SOM
KULTURLANDSKAPSPRODUSENT
STYRKES, KREVER DETTE LANGSIKTIGE
STRATEGIER, HVOR SÆRLIG BEITEBRUKET
SYNLIGGJØRES OG INTEGRERES I DEN
OFFENTLIGE PLANLEGGINGEN OG
FORVALTNINGEN AV LANDSKAPET.

FIGURLISTE

Kartdata	Datum: Euref 89 UTM 33	Lastet ned 30.01.19
	Norge	
	Landskap, landskapsregioner	NIBIO
	Landskap, underregioner	NIBIO
	Basisdata Norge	GeoNorge
	Vestvågøy kommune	
	FKB, N20, Matrikkel	Norge Digitalt
	Vegetasjon	NIBIO
	Beitebruk, beitelagsgrenser	NIBIO
	Gjengroing	NIBIO

Figurer uten oppgitt referanse er framstilt av forfatteren

Nr	Type	Beskrivelse	Kildehenvisning
1.1	Foto	Hauklandstranda	
1.2	Illustrasjon	Landskapsregioner Norge, underregion Lofoten og Vesterålen	Kartdata: Landskapsregion, underregion landskap, basisdata Norge
1.3	Illustrasjon	Vestvågøy. Infrastruktur, jordbruk, underregion 31	Kartdata: FKB, N20, underregion landskap
2.1	Diagram	Landskap, menneskeskapte og naturlige prosesser	
2.2	Diagram	Landskap, bruk og forvaltning	
3.1	Foto	Hauklandstranda, strandsone	
3.2	Illustrasjon	Haukland, Uttakleiv og Vik med beitelagsgrense og underregioner.	Norge bilder (2017) Kartdata: Beitebruk, underregion
3.3	Illustrasjon	Landskapsrom Haukland, Uttakleiv og Vik. Fritt etter 3D-modell.	Arctander, T. (2016)
3.4	Diagram	Hauklandstranda, Uttakleivstranda og Vikstranda. Fritt etter flyfoto.	Norge i bilder (2017)
3.5a-c	Foto	Hauklandselva på Hauklandstranda	
3.6	Foto	Panorama Vik og Haukland sett fra Voieveien	
3.7	Illustrasjon	Vegetasjonskart, vegetasjonstyper og gjengroing	Kartdata: Vegetasjon, gjengroing, beitebruk, N20, underregion
3.8	Foto	Haukland og Vik sett fra Mannen	Lykkja, H. (2018)
3.9	Foto	Vegetasjon, heisamfunn og engsamfunn, og slitasje i vegetasjon på Mannen	Lykkja, H. (2018)
3.10a-c	Foto	Beitevoller på Haukland og Vik	
3.11	Foto	Vikstranda, vegetasjon i strandsone	
3.12	Foto	Hauklandstranda, vegetasjon i strandsone	
3.13	Foto	Rogn mot havet, under Veggen langs gamle Uttakleivveien	
3.14	Foto	Telt på Uttakleivstranda	Uttakleiv grendelag (2018)
3.15	Illustrasjon	Tilretteleggingstiltak Uttakleiv, Haukland og Vik.	Norge i bilder (2017) Kartlag: Vegetasjon, gjengroing, beitebruk, FKB, N20, underregion Turstier, fritt etter http://ut.no Grense statlig sikret friluftsområde, http://kommunekart.com , 30.01.19

Nr	Type	Beskrivelse	Kildehenvisning
3.16	Foto	Panorama Vik, knutepunkt for veiene til Haukland og Uttakleiv	
3.17	Foto	Vikveien og gamle Vik skole	
3.18	Foto	Fareskilt langs Vikveien	
3.19	Illustrasjon	Nasjonal turistveg, E10 og riksvei 825 til Uttakleiv	Kartdata: FKB, N20
3.20	Foto	Hauklandstranda, statlig sikret friluftsområde	
3.21a-d	Foto	Haukland, offentlig tilrettelegging	
3.21e	Foto	Hauklandstranda statlig sikret friluftsområde	Lykkja, H. (2018)
3.22	Foto	Uttakleiv, ved foten av Himmeltindan	
3.23a-d	Foto	Tilrettelegging ved Nasjonale turistveger og Uttakleiv grendelag	
3.24	Foto	Tilrettelegging ved Uttakleiv grendelag	
3.25a	Foto	Vik skole	
3.25b	Foto	Gamle Uttakleivveien rundt Veggen	
3.26	Foto	Uttakleiv skole og ferdavegen over fjellet	
3.27	Foto	Gamle steinmurer i slåtteliet på Haukland	
3.28	Foto	Widerøe Flyveselskaps flyfoto fra Vestvågøy kommune: Haukland	Widerøe (1961)
3.29	Foto	Fjellrekken Veggen og Mannen, Himmeltindan skjult i snøbygge	
3.30	Foto	Midnattsol på Uttakleiv	Uttakleiv grendelag (2018)
3.31	Foto	Nordlys på Hauklandstranda	
3.32	Illustrasjon	Delområder, egendefinerte delområder	Kartdata: Beitebruk, underregion
3.33	Illustrasjon	Fjellrekken Mannen, Veggen og Himmeltindan	
3.34	Foto	Telt, parkerte bilder og badende på Hauklandstranda	Lykkja, H. (2018)
3.35	Foto	Fotografer på Uttakleivstranda	
3.36	Foto	Bil som venter på bilberging langs Offersøyveien	
3.37	Foto	Sauer på utmarksbeite.	Norsk landbruksrådgiving (2018)

Nr	Type	Beskrivelse	Kildehenvisning
3.38	Illustrasjon	Beitemønster, egenrapportert	Kartdata: Vegetasjon, gjengroing, beitebruk, N20, underregion
3.39	Diagram	Beitelagsmønster Leitebakken beitelag, gård 1	
3.40	Diagram	Beitelagsmønster Leitebakken beitelag, gård 2	
3.41	Diagram	Beitelagsmønster Leitebakken beitelag, gård 3	
3.42	Diagram	Beitelagsmønster Leitebakken beitelag, gård 4	
3.43	Diagram	Beitelagsmønster Leitebakken beitelag, gård 5	
4.1	Diagram	Landbruk, turisme, lokalbefolkning og offentlig forvaltning	Fritt etter Prestegard (2018)
4.2	Diagram	Statistikk kulturlandskapstilskudd i Sveits 2015	
4.2	Diagram	Geitebruk på Vestvågøy	
5.1	Illustrasjon	Delområder	Kartdata: FKB, N20
5.2	Illustrasjon	Regulering og styring av besøkstrafikk	
5.3	Illustrasjon	Eksisterende skilt ved E10, supplert med parkering og shuttleanvisning	
5.4	Diagram	Tre timer betaling mot parkering	
5.5	Diagram	Shuttle	
5.6	Diagram	Innfartsparkering på Leknes	
5.7	Diagram	Forbud mot charterbuss	
5.8	Diagram	Camping på campingplass	
5.9	Diagram	En norsk "ranger"	
5.10	Foto	Båtstøer sett mot Vikstranda	
5.11	Foto	Panorama, gangsti i strandsonen mellom Vik og Haukland	
5.12	Diagram	Forbindelser mellom Uttkleivstranda, Hauklandstranda og Vikstranda.	

Nr	Type	Beskrivelse	Kildehenvisning
5.13	Diagram	Beitelandskap, produksjon og opplevelser	
5.14	Diagram	Sauevettreglene	
5.15	Illustrasjon	Kartoversikt beitelagsområde. Beitemønster og utplassering av informasjonsskilt	Kartdata: Vegetasjon, beitebruk, underregion
5.16	Illustrasjon	Skilt med informasjon og ferdselsregler for utmarksbeite	
5.17	Illustrasjon	Sau med ljà, sau og hund, sau slår med ljà	Winsnes, M. (2019)
5.18	Diagram	Kombinasjonsbruket 2050	
5.19	Diagram	Kulturlandskap, produksjon og opplevelser	
5.20	Foto	Hus med skodder på Uttakleiv	
5.21	Diagram	Landskap, bruk og forvaltning: Landbruk, turisme, lokalbefolkning og offentlig forvaltning	

LITTERATURLISTE

- Alliansen ny landbrukspolitikk (2019). *Seterpolitisk melding 2019*.
- Almås, R. (2018) *Landbruk*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/landbruk>
- Bryn, A., Flø, B., Daugstad, K., Dybedal, P. & Vinge, H. (2013). *Cultour : et forskningsprosjekt om reiseliv, kulturminner og gjengroing. Sluttrapport og konferanserapport fra NFR-prosjektet Cultour: Cultural landscapes of tourism and hospitality*. Ås: Norsk institutt for skog og landskap.
- Blix, D. (1978). *Henning på Holmen*. Trondheim: Rune.
- Bremnes. (1992). *Folk i husan*. Ord fra en fjord: Spinner records.
- Bruun, M. (2006). *Landbrukets landskap : drivkrefter og endringsprosesser : utfordringer i dag*. Jord og gjerning ... 2006: 9-20.
- Bruun, M. (2018). *Kulturlandskap*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/kulturlandskap>.
- Clemetsen, M. & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. Plan (06): 50-53.
- Council of Europe (2000). *European Landscape Convention*. Firenze.
- Countryside Agency og Scottish Natural Heritage (2002). *Landscape Character Assessment guidance for England and Scotland*.
- Cresswell, T. (2013). *Place: A Short Introduction*: Wiley.
- Destinasjon Lofoten (2017). *Strategiplan for Lofoten som resemål 2017-2022*.
- Destinasjon Lofoten (2018). *Handlingsplan for bærekraftig resemålsutvikling i Lofoten 2018-2020*.
- Direktoratet for naturforvaltning (2011) *Friluftsområder - offentlig sikring og forvaltning*.
- Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. (2018). *Defining landscape democracy : a path to spatial justice*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Elmahdy, Y. M., Haukeland, J.V. & Fredman, P. (2017). *Tourism megatrends, a literature review focused on nature-based tourism*.
- Fylkesmannen i Nordland (2013). *Fylkesmannens vurdering av planene for nytt servicebygg på Hauklandsstranda*
- Fylkesmannen i Nordland (2017) *Kulturlandskapsprisen 2017 til Uttakleiv Grendelag*. Tilgjengelig fra: <https://www.fylkesmannen.no/nn/Nordland/Landbruk-og-mat/Miljotiltak/Kulturlandskapsprisen-2017-til-Uttakleiv-Grendelag/>
- Isdal, K. (2016). *Pilotturløype Lofoten*. Tilgjengelig fra: <https://www.fylkesmannen.no/nb/Nordland/Landbruk-og-mat/Gardsturisme/Vellykket-avslutningskonferanse-for-prosjektene-Gront-reiseliv-og-Matopplevelser/>
- Jørgensen, K., Clemetsen, M., Thorén, K. H. & Richardson, T. (2016). *Mainstreaming landscape through the European Landscape Convention*. Abingdon, Oxon ;, New York, NY: Routledge.
- Lovdata (2018). *Forskrift om vern av Lofotodden nasjonalpark i Moskenes og Flakstad kommuner i Nordland fylke*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/forskrift/2018-06-22-1001>.
- Landbruksdirektoratet. (2018). *Nasjonal Kulturlandskapspris til Stokkøya*. Tilgjengelig fra: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/om-kulturlandskap/nasjonal-kulturlandskapspris-til-stokk%C3%B8ya>
- Landbruksdirektoratet. (2019). *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*. Tilgjengelig fra: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap#hva-er-utvalgte-kulturlandskap-i-jordbruket>
- Landbruks- og matdepartementet (2017). *Gårdsturisme og matopplevelser i Nordland*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/gardsturisme-og-matopplevelser-i-nordland/id2579773/>.
- Landbruks- og matdepartementet (2014). *Jordbruksarealer med driftsulemper: Rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe*.
- Makhzoumi, J., Egoz, S. & Pungetti, G. (2011). *The Right to Landscape: Contesting Landscape and Human Rights*: Ashgate.

- Malt, U. (2015). *Store norske leksikon: Kvalitativ metode*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/kvalitativ>.
- Midtgard, B. & Midtgard, M. R. (2016). *Lofoten som reiselivsdestinasjon i dag og i fremtida: turistens perspektiv*.
- Miljødirektoratet (2015). *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder*.
- Miljødirektoratet (2016). *Forvaltningsplan for statlig sikra friluftslivsområder: Vestvågøy kommune for 2017-2022*.
- Miljødirektoratet (2019). *Kartlagt friluftslivsområde: Hauklandstranda*. Tilgjengelig fra: <https://faktaark.naturbase.no/?id=FK00003102>
- Nasjonale turistveger (u.å.). *Hva er målet med Nasjonale turistveger?* Tilgjengelig fra: <https://www.nasjonale turistveger.no/no/presse/ofte-stilte-sp%C3%B8rsm%C3%A5l>.
- NHO Reiseliv (2017) *Mot et bærekraftig reiseliv. Veikart fra reiselivsnæringen i Norge*.
- NIBIO (2017). *Vegetasjonstyper*. Tilgjengelig fra: <https://www.nibio.no/tema/landskap/vegetasjonskart/vegetasjonstyper>.
- Norberg-Schulz, C. (1992). *Mellom jord og himmel : en bok om steder og hus*. Oslo: Pax.
- Nordland fylkeskommune (2018). *Nordland i front på besøksforvaltning*. Tilgjengelig fra: <https://www.nfk.no/aktuelt/nordland-i-front-pa-besoksforvaltning.1010124.aspx>
- Norges bondelag (2018). *Den sveitsiske bonden i skvis*. Tilgjengelig fra: <https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/den-sveitsiske-bonden-i-skvis-article99351-3805.html>.
- Prestegard, S. S. (2018). *25 år med landbrukspolitiske reformer i Sveits: Ein kontinuerleg og målretta reformprosess*. NIBIO-rapport Nr. 118 Vol. 4
- Puschmann, O. (2005). *Nasjonalt referansesystem for landskap - beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner*. Ås: Norsk institutt for jord- og skogkartlegging.
- Rebanks, J. (2017). *Sauebondens liv*. Oslo: Press.
- Regjeringen. (2000). *Europeisk landskapskonvensjon*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/internasjonalt-plansamarbeid/landskapskonvensjonen/id410080/>
- Regjeringen. (2018). *Landskap*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-emner-og-eksempler/landskapskonvensjonen/id535766/>
- Riksantikvaren (2010). *Landskapsanalyse: Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi*.
- SNL (2018). *Turist*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/turist>
- SSB (2018). *Befolkningsstatistikk 2018 for Vågan, Vestvågøy, Flakstad, Moskenes, Værøy og Røst kommune*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/11342/>.
- Statens vegvesen (2016). *Juryrapport Hauklandstranda*.
- Vestvågøy kommune (2018a). *Innspillsrapport fra folkemøter 2018*.
- Vestvågøy Kommune. (2018b). *Landbruk*. Tilgjengelig fra: <https://www.vestvagoy.kommune.no/naring-og-havn/landbruk/>
- Vestvågøy kommune (2019a). *Besøksforvaltning*. Tilgjengelig fra: <https://www.vestvagoy.kommune.no/naring-og-havn/reiseliv/besoksforvaltning>
- Vestvågøy kommune (2019b). *Innspillsrapport til rullering av kommuneplanens arealdel, Vestvågøy kommune 2018-2019. Kortversjon*.
- Vestvågøy kommune (2019c). *Konsekvensutredning og risiko- og sårbarhetsanalyse - kommuneplanens arealdel 2019-2031*.
- Vestvågøy kommune (2019d). *Planbeskrivelse - kommuneplanenes arealdel 2019-2031*.
- Vestvågøy kommune (2019e). *Planbestemmelser med retningslinjer. - kommuneplanens arealdel 2019-2031*. Høringsdokument 26.03.19.
- UNESCO (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Tilgjengelig fra: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000132540>

VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV

INFORMASJONSSKRIV

01. februar 2019

Invitasjon til deltakelse i masteroppgaveprosjektet "Landskapstilpasset tilrettelegging på Vest-Lofotens ytterside."

Jeg er student ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i Ås, og skriver våren 2019 masteroppgave i Landskapsarkitektur. Masteroppgaven er relevant for det pågående arbeidet med tilrettelegging for økt besøk på attraktive steder i Lofoten, og i masteroppgaven ønsker jeg å se på hvordan man best mulig ivaretar landskapets visuelle kvaliteter når man tilrettelegger for de besøkende.

Dette er en invitasjon til å delta i et intervju hvor formålet er å kartlegge landskapets betydning Vest-Lofotens ytterside, og syn på ulike former for tilrettelegging i landskapet.

I undersøkelsen ønsker jeg å snakke med lokalbefolkning på yttersida i Vest-Lofoten, og personer i offentlig sektor som er knyttet til areal- og samfunnsutvikling i denne delen av Lofoten. Om du velger å delta, vil du kunne bidra med informasjon som videre blir brukt til å utforme prinsipper for *landskapstilpasset tilrettelegging* på Vest-Lofotens ytterside.

HVA INNEBÆRER DELTAKELSE I UNDERSØKELSEN?

1. Intervju

Du vil få mulighet til å delta i et intervju, hvor tema vil være tilretteleggingstiltak i landskapet på Vest-Lofotens ytterside. Jeg vil ta notater under intervjuet, samt benytte lydopptak om det gis samtykke til dette.

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn.

PERSONVERN

Opplysningene innhentet i denne undersøkelsen vil kun benyttes til formålene som er beskrevet i dette skrivet, og disse opplysningene behandles i samsvar med personvernregelverket. Prosjektet skal etter planen avsluttes 15. mai, og lagrede personopplysninger blir slettet fra lagringsenhetene som er benyttet i prosjektperioden 01. august.

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Dine personopplysninger behandles basert på ditt samtykke. På oppdrag fra NMBU har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

NMBU Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Student: Åse Holte,
ase.holte@nmbu.no
Tlf: 414 52 584

Veileder: Knut Bjørn Stokke
knut.bjorn.stokke@nmbu.no

NSD Norsk senter for forskningsdata AS:
personvernombudet@nsd.no
Tlf: 55 58 21 17

Beste hilsen
Åse Holte

VEDLEGG 2 OG 3: INTERVJUGUIDE

INTERVJUGUIDE - offentlig sektor

INTRODUKSJON

Kort om egen bakgrunn og fagfelt

Introdusere masteroppgaven og tema/intensjon for intervjuet:

"Landskapstilpasset tilrettelegging på Vest-Lofotens ytterside"

Personvernerklæring, informasjon om lagring av data

Forespørsel om lydopptak (ved personlig møte)

TEMA:

1. LANDSKAP
2. TILRETTELEGGING
3. "LANDSKAPSTILPASSET TILRETTELEGGING"
4. TURISME
5. FRAMTIDAS UTTAKLEIV/HAUKLAND/VIK

INTERVJUGUIDE - lokalbefolkning på Vest-Lofotens ytterside

INTRODUKSJON

Kort om egen bakgrunn og fagfelt

Introdusere masteroppgaven og tema/intensjon for intervjuet

Personvernerklæring, informasjon om lagring av data

Forespørsel om lydopptak

TEMA:

1. BAKGRUNN FOR BOSETNING PÅ VEST-LOFOTENS YTTERSIDE
2. LANDSKAP
3. BESØKENDE PÅ UTTAKLEIV/HAUKLAND/VIK
4. TILRETTELEGGING
5. FRAMTIDAS UTTAKLEIV/HAUKLAND/VIK

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway